

KYSUCKÝ MÚZEJNÍK

2/2023
ročník 4

elektronický populárno-vedecký časopis Kysuckého múzea

ISSN 2729-7446

ŽILINSKÝ
SAMOSPRÁVNÝ
KRAJ

KYSUCKÉ
MÚZEUM

Obsah

Príhovor riaditeľky	3
KYSUCE ZNÁME NEZNÁME	
Vladimír Homola Neznámi bratia Sekáčovci	4
Vladimír Homola Mesto Čadca na sklonku 1. svetovej vojny (1. časť)	10
Mário Janík Represívne pôsobenie nemeckých vojenských a bezpečnostných zložiek na území okresu Kysucké Nové Mesto 1944 – 1945 (3. časť)	16
Alojz Kontrík Drotári zo Zákopčia v medzivojnovom období (2. časť)	22
Marián Liščák Keď sa Zborovania s Klubinčanmi o Kamenné preli	28
Danka Majerčíková Martin Brandis a jeho potomkovia v Kysuckom Novom Meste a Hliníku	32
Danka Majerčíková Stará fara v Kysuckom Novom Meste	38
Martin Turóci Čokoládovňa JA-PA v Čadci : Krátke obdobie výroby čokolády na Kysuciach	44
Drahomír Velička Ako uhorský palatín Turzovčanom pasienky vymeral	48
ZBIERKY A ICH OCHRANA	
Daniel Husárik Básne Dlhomíra Poľského v zbierkach Kysuckého múzea (1. časť)	54
Petra Ondrova Hasičská prilba z obdobia Rakúsko-Uhorska	60
Andrea Paráčová Čadčianske mešťanstvo v zbierkach Kysuckého múzea	64
Daniela Svobodová Čo sa skrýva v dokumentácii Kysuckého múzea (4. časť)	82
NOVINKY	
Mário Janík Úspešný druhý ročník Vychylovskej osmičky	86
Ivana Kontriková Šusteková K možnostiam spolupráce základných škôl a múzeí pri vyučovaní <i>Regionálnej výchovy a tradičnej ľudovej kultúry</i>	90
Helena Kotvasová Debarierizácia expozícií Kysuckého múzea	98

Vážení čitatelia,

som veľmi rada, že Vám môžem už po ôsmy krát predstaviť nové číslo nášho populárne-vedeckého časopisu Kysucký múzejník. Verím, že si jeho prečítaním rozšírite úroveň vášho poznania o kysuckom regióne a možno si takto i spríjemníte dlhé zimné večery.

Čitateľ v tomto čísle nájde celkovo 14 príspevkov, ktoré sú výsledkom celoročnej odbornej činnosti zamestnancov Kysuckého múzea. Pojednávajú o histórii, etnografii, zbierkovom fonde a dva o nič menej zaujímavé príspevky pochádzajú z pera externých prispievateľov. Vydaním tohto časopisu Kysucké múzeum uzatvára rok 2023.

Na tomto mieste sa chcem zároveň poďakovať všetkým čitateľom, návštevníkom a priaznivcom kysuckej kultúry, ktorí nám počas roka zachovávajú svoju priazeň. Taktiež ďakujem i sponzorom, občianskym združeniam, obciam, folklórnym skupinám, ktoré sa akýmkoľvek spôsobom podieľali na obnove, záchrane a prezentácii kultúrnych podujatí v našich expozíciách.

Do nového roka prajem zároveň kolegom veľa tvorivých nápadov, zdravia, šťastia a Vám milí čitatelia príjemné strávené chvíle i pri čítaní nášho Múzejníka i ďalších našich publikácií.

Mgr. Helena Kotvasová

*Bratia Sekáčovci na rekreácii vo Vysokých Tatrách v 30. rokoch
(Zdroj: archív Kysuckého múzea)*

Neznámi bratia Sekáčovci

MGR. VLADIMÍR HOMOLA

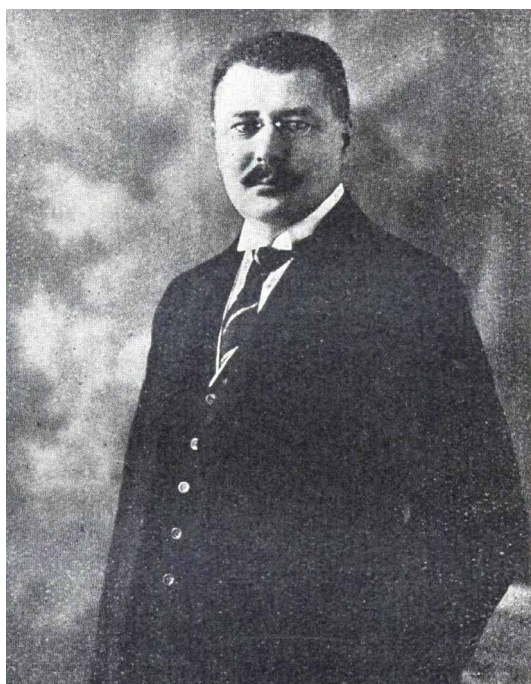
V priebehu histórie sa na Kysuciach narodilo značné množstvo osobností, ktoré počas ich aktívneho života uspeli v rozmanitých oblastiach. K menej známym, hoci o to významnejším rodákom, patria bratia Sekáčovci z Turzovky. Straším z dvojice bratov bol Vincent Sekáč. Narodil sa v sobotu 10. mája 1872 v Turzovke (v tom období pod maďarským názvom Turzófalva) ako Szekács Vincze. Vin-

cent Sekáč sa narodil do rodiny Jána Sekáča (v matričných záznamoch uvedený ako Szekács János) a jeho manželky Vilmy Bellony/Belloni, ktorá mala taliansky pôvod. Vincent Sekáč bol hneď nasledujúci deň 11. mája 1872 pokrstený v miestnom kostole. V Turzovke vyrastal až do veku osem rokov, kedy odišiel na štúdiá. Najskôr navštevoval gymnázium v Bratislave. Počas študentských rokov bol

Kysuce známe i neznáme

jeho priateľom a „konškolárom“ (spolužiak) Vavro Šrobár, neskorší československý minister s plnou mocou pre správu Slovenska. V čase svojich gymnaziálnych štúdií zároveň ministroval v Blumentálskom kostole v Starom Meste. Po skončení štúdia gymnázia začal študovať teológiu v Ostrihome a Trnave. Keďže si však chcel založiť rodinu, rozhodol sa pre zmenu svojho kariérneho nasmerovania a z univerzity po roku odišiel. Následne prestúpil na Banskú akadémiu v Banskej Štiavnici, kde štúdium úspešne ukončil a stal sa lesným inžinierom. V ére rakúsko-uhorskej monarchie pracoval na viacerých lesných stavbách a stal sa z neho skúsený a uznávaný lesný inžinier. Z hľadiska regionálnych dejín Kysúc, má najväčší význam skutočnosť, že bol projektantom lesnej železnice medzi pílou v Oščadnici a dolinou Chmúra. Podľa slov jeho vnučky Eleny Androvičovej, bolo jeho najväčšou bolesťou: „že jeho 18 m (pozn. myslí sa tým 18 metrov dlhý rysovací papier technického výkresu projektovanej lesnej železnice) *dlhý projekt, ktorý počítal a rysoval s toľkou láskou pol roka, zostal bez odmeny. Nezaplatila ho ani Viedeň, ani Praha.*“

V ranných rokoch Československa bol jedným z adeptov na ministerské kreslo. V roku 1922 odišiel z Československa do Budapešti. Počas svojho pôsobenia v Maďarsku vykonával viacero verejných funkcií, okrem iného aj funkciu ministerského radcu na ministerstve poľnohospodárstva a lesníctva v Budapešti. Napriek plneniu verejných funkcií a trvalom bydlisku v Maďarsku, opakovane chodieval na návštevy na Slovensko. Cieľom jeho návštev bol nielen jeho mladší brat Ján Sekáč, ale často i poľovačky v tuzemských lesoch. S les-

Ján Sekáč
(Zdroj: internet)

Vincent Sekáč
(Zdroj: archív
Kysuckého múzea)

mi bol Vincent Sekáč spojený nielen profesne, ale i v rámci svojich voľnočasových záľub. Ako nadšený poľovník sa viackrát zúčastnil lovvov v rôznych častiach Slovenska,

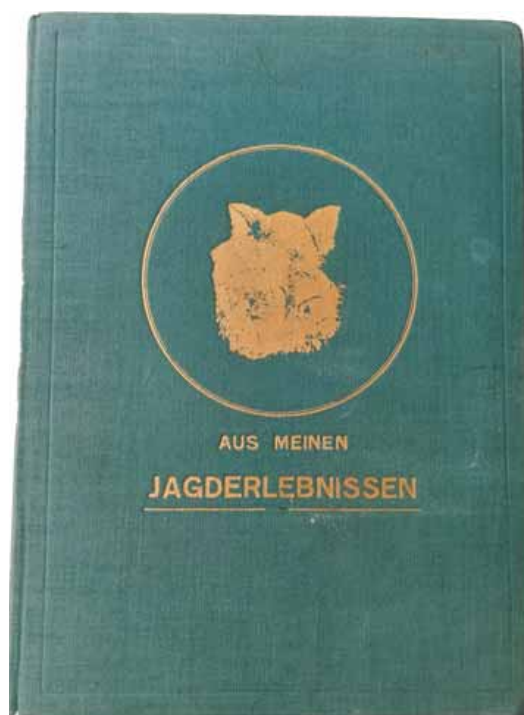
Vincent Sekáč počas jednej
zo svojich poľovačiek
(Zdroj: Archív KM)

obvykle severného, nezriedka dokonca na rodných Kysuciach. A práve svoje zážitky zhrnul do svojej knihy nazvanej *Z poľovníckych spomienok* (pozn. kniha bola pôvodne napísaná nemecky a maďarsky), ktorú napísal v Budapešti v roku 1942, v čase kedy odišiel do penzie. V jednej zo statí s názvom „Môj posledný diviak“ Vincent Sekáč spomína na pre neho pamätnú poľovačku na rodných Kysuciach (pozn. text nechávame v pôvodnej dikcii): „Jedného zasneženého a bezveterného dňa roku 1917 pozvaly mňa, moji poľovníci priatelia tešínsky neb. major B.H a profesor hudby O.S. na poľovačku diviakov ich turskeho r.. Pozvaniu som s radosťou zadosť učinil lebo poľovačka na čiernu zver s dobrými a smelými psami patrila k mojim najkrajším poľovačkám. Za rána na

poľovačku vytýčeného dňa som zo Žiliny do Turza (pozn. skomolený dobový maďarský názov Turzovky Turzofalva) a odtiaľ na vopred určené miesto, kde ma už lovecká spoločnosť čakala. Tu dojdúc ako náhle poľovníci zaujali svoje vopred určené miesto, zaznel zvuk poľovníckej trúby, po ktorom boli moji na ďalekú okoliť známymi psi z vodidla spustení a honka bola zahájená. Krátko po ozvene trúby zahliadli psy zver v húštine a ostro začali štekať. Ponevác zdvihnutá zver húštinu neopustila a len v nej sa koritila a ja som ju uzreť nemohol, zvedavý som ostal prečože psi štekajú, opustil som moje stanovište a postavil som sa na iné miesto, odkiaľ bol dobrý výhľad a tuná som čakal. Sotva som zaujal svoje nové stanovište, napriek bezvetriu, z jedného blízko stojaceho, vy-

sokého a už po zem konáristého smreku, sneh sa začal sypať. Pátrajúc príčinu tohto zjavu všelikade som pozoroval. Medzitým na moje prekvapenie sa rozohnuly spodne vetvy smreku a spoza nich pod smrekom zjavila sa zasnežená hlava jedného ohromného diviaka, ktorý zastal na mieste, začal vetriť a nehybne mňa pozoroval. Tento okamih keď som ho zočil, zdvihol som pušku, na mušku som ho vzal a strelil som. Na rachot mojej pušky diviak, jako bleskom šľahnutý, klesol a rozťahol sa na bielom katafalku (pozn. vyvýšené pietne miesto na vystavenie nebožtíka, či rakvy). Potom šťastne a pyšne som ku nemu išiel, koniec pohonu zatrubíť dal, a po odznení trúby diviaka na stanovene shromadište zaviesť som dal, kde aj ja som išiel. Tu po pohonu na zvuk trúby shromaždený poľovníci pekný úlovok obštúpili a z kliska ozreli, pri čom som rozpovedal jeho ulovenie. Váha jeho bez vnútorností obnášala 200 kg. Úlovok bol potom na sánky naložený a domov zavezený. Ponevác na priestore poľovného revíra viac pohonov na diviakov nebolo, ďalší hon sme zastavili a poľovačka sa týmto aj skončila. Po krátkom odpočinku poľovní kamaráti sa rozlúčili a domov pobrali. Čo sa mňa týka, ďakujúc za trvalú pamäť na ulovenie kolosa a odobrajúc sa od báječného okolia, chvojku za čiapku pobral som sa tiež domov. Pretože už sotva budem mať príležitosť poľovať na diviakov, myslím, že to bol posledný diviak v mojom živote, ktorého pamiatka mi večne nezapomenuteľná ostane. Takto sa skončilo ulovenie môjho posledného diviaka.“

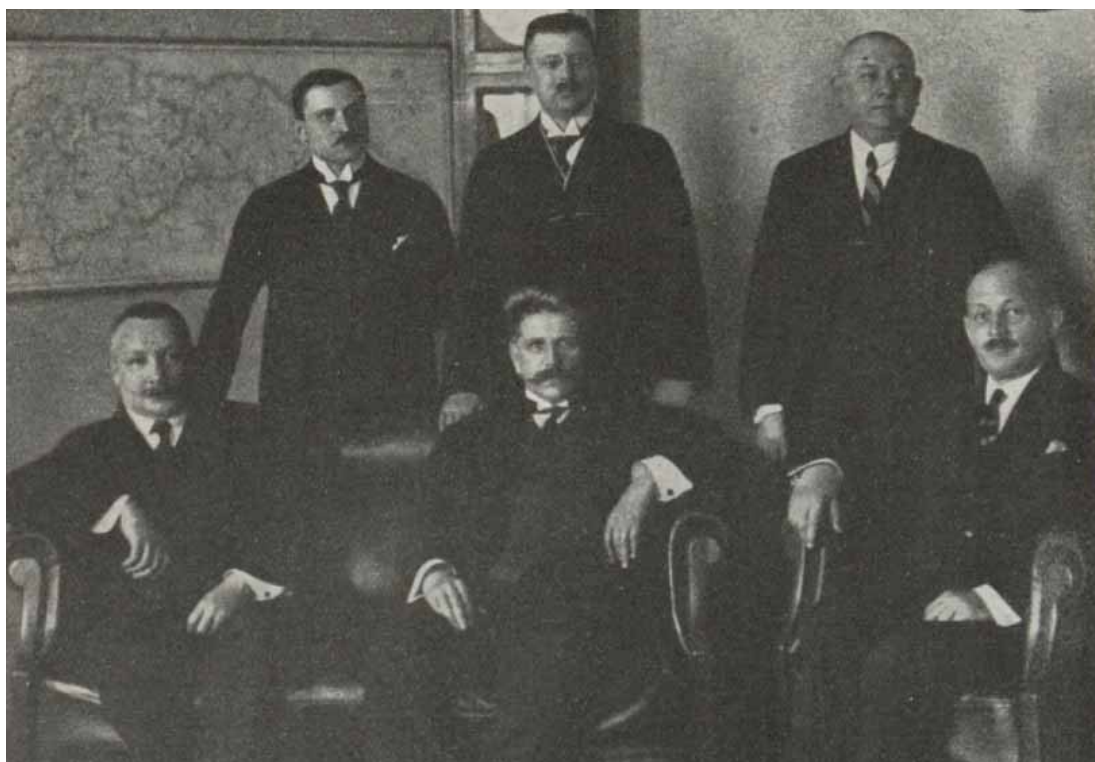
Za svoje zásluhy a prácu na rozmanitých lesných projektoch mu bol udelený titul „méltoságos“ (pozn. v preklade z maďarčiny:

Kniha Vincenta Sekáča mapujúca jeho poľovnícke spomienky (Zdroj: zbierkový fond Kysuckého múzea)

dôstojný. Jedná sa o čestný titul, pred rokom 1945 spojený s platovou triedou vyplácanou štátom). Hrôzy 2. svetovej vojny prežil Vincent Sekáč v Budapešti. Počas komunistickej vlády Mátyása Rákosi v Maďarsku predstavoval tento titul akúsi spoločenskú stigmú a Vincent Sekáč sa dostal na zoznam proskribovaných (pozn. prenasledovanie, vypovedanie do vyhnanstva). Z tohto dôvodu bol Vincent Sekáč aj s manželkou nútené deportovaný z Budapešti do Békešskej Čaby (pozn. župné mesto nachádzajúce sa v juhovýchodnom Maďarsku. Svojho času v meste existovala početná komunita dolnozemskej Slovákov). V rámci svojho vylúčenia dokonca 4 roky nedostával penziu. Pod vplyvom diania v komunistickej Maďarskej ľudovej republike sa rozhodol presťahovať do Československa a nový domov našiel v Bratislave. Tu vo veku úctyhodných 97 rokov zomrel

Ján Sekáč spolu
s ďalšími sloven-
skými županmi
(Zdroj: Osvobo-
zené Slovensko)

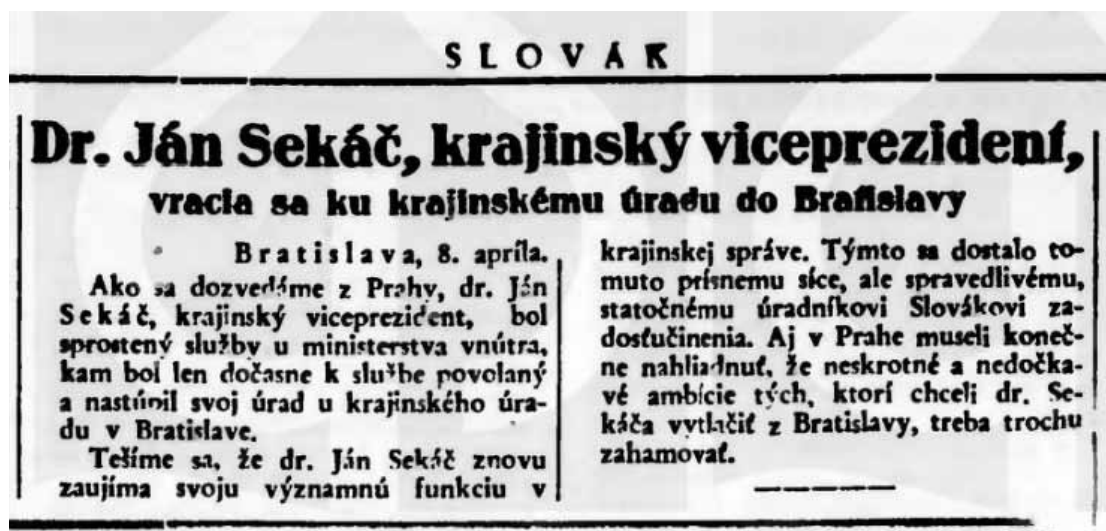

krátko pred Vianocami 19. decembra 1969. Následne bol pochovaný na cintoríne v Slávičom údolí.

K významným a menej známym kysuckým rodákom patrilo aj jeho takmer o 10 rokov mladší brat Ján Sekáč. Ten sa narodil 8. marca 1882 v Turzovke. Detaily z jeho raného detstva nie sú bližšie známe. Gymnaziálne štúdiá však absolvoval na gymnáziách v Žiline a Nitre. Následne začal študovať právo v Bratislave. Časť svojho univerzitného štúdia absolvoval v Kluži (v dnešnom Rumunsku). Sudcovsko-advokátsku skúšku zložil v Budapešti. Následne nastúpil na vojenskú službu a od roku 1905 bol dobrovoľníkom pri vojsku, kde pôsobil ako vojenský sudca. V zlomovom období posledných mesiacov roku 1918 sa stal štábnym kapitánom justičnej služby v rámci vznikajúcej československej armády. Po vzniku Československa zostal na území republiky a pôsobil

v Košiciach, kde pracoval ako pravotár (pozn. dobový výraz pre advokáta). Výrazný zlom v jeho kariére nastáva vo februári roku 1919, kedy sa stal menovaným županom Abovsko-turnianskej župy (pozn. administratívna jednotka v období 1. ČSR v existujúca v období 30. 10. 1918 až 21. 9. 1922. Vznikla vyčlenením zo severnej časti niekdajšej uhorskej Abovsko-turnianskej župy. Jej sídlo sa nachádzalo v Košiciach).

Vo svojej dobe patrilo Ján Sekáč vôbec k prvým právnickym vzdelaným Slovákom pracujúcim pre administratívnu správu novej republiky. Zároveň bol jedným z prvých predstaviteľov československej vlády v Košiciach. Na čele Abovsko-turnianskej župy stál až do októbra roku 1920. Počas svojho pôsobenia v Košiciach sa zapojil napríklad do založenia tzv. „Československého domu – účastinárskej spoločnosti“ Svoje županské skúsenosti z východu Slovenska zužitkoval vo svojej novej

Novinový článok informujúci o návrate Jána Sekáča do Bratislavy (Zdroj: Slovák)

funkcii, kedy v období rokov 1922 až 1926 plnil úlohy župana Podtatranskej župy (pozn. administratívna jednotka v období 1. ČSR v existujúca medzi rokmi 1923 až 1928. Zvykla sa označovať aj ako Liptovská župa, XIX. župa a neoficiálne aj Podtatranská veľžupa, jej administratívne centrum sídlilo v Liptovskom Svätom Mikuláši. Združovala 12 nasledovných okresov: Ružomberok, Liptovský Svätý Mikuláš, Liptovský Hrádok, Poprad, Kežmarok, Spišská Stará Ves, Stará Ľubovňa, Levoča, Spišská Nová Ves, Rožňava, Revúca, Tornaľa). V roku 1926 sa stal prednostom oddelenia ministra vnútra v Prahe. O tri roky neskôr (1929) sa stal prednostom samosprávy krajského úradu.

Následne sa stal krajským viceprezidentom v Bratislave.

Okrem úradných povinností sa venoval takisto aktivitám ako člen Valného zhromaždenia Právnickej jednoty Slovenska. Súbežne s tým sa zapájal aj do rozmanitých filantropických aktivít, kedy pravidelne prispieval na dobročinné účely, ako napríklad finančné dary na podporu „Karpatskej Rusi“/ Podkarpatskej Rusi (dnešnej Zakarpatskej Ukrajine), Jiráskovho fondu Slovenského národného divadla a ďalších. Ako 55 ročný v roku 1937 odišiel do dôchodku. Zomrel 8. júna 1962 v Bratislave, rovnako ako jeho starší brat, vo veku 82 rokov.

Pramene a literatúra

ŽILINČÍK, Ivan: *Klapot kolies v údoliach Bystrice a Bielej Oravy*. Čadca : Magma, Kysucké múzeum, 2006.

Slovenský biografický slovník. Zväzok V. R – Š. Martin : Matica slovenská, 1992.

KLÍMA, Stanislav: *Osvobozené Slovensko*. Praha : Nakladatelství Jan Otto, 1926.

List vnučky Vincenta Sekáča

Rukopis knihy *Aus meinen Jagderlebnissen* GAJDIČIAR, Ivan – GACÍK, Milan – PAŠTRNÁK, Ladislav: *Turzovka 1598-1998*. Bratislava, Nadácia 400 rokov Turzovky, 1998.

Čadca na sklonku 1. svetovej vojny (1. časť)

MGR. VLADIMÍR HOMOLA

Busta cisára Františka Jozefa I. v centre Čadce v období pred prvou svetovou vojnou (Zdroj: <https://stara-cadca.pastorek.org>)

Atmosféru v Čadci, ako i na jednotlivých frontoch v priebehu posledných mesiacov 1. svetovej vojny, opísal čadčiansky kronikár nasledovne (pozn. citované texty zvýraznené kurzívou nechávame v pôvodnej dikcii): „V r. 1918 dostali udalosti už rýchly spád. Jedna Jóbová správa stíhala druhú a napriek niektorým miestnym úspechom a víťazstvám na rôznych frontách, situácia monarchie sa zhoršovala každým dňom. V júni r. 1918 napáli sa poslednýkrát všetky vojenské sily v ofenzíve na italskom bojišti, ktorá v ohromných stratách rak.-uh. vojsk úplne stroskotala. Demoralizácia vojsk bola úplná. Nebolo chuti k ďalšiemu chodeniu na „bitúny“ u vojakov, nebolo však už ani potravín, ani váleč-

ného materiálu. Bolo cítiť, že všetkému je koniec. Jedine na Balkáne a na francúzsko-nemeckom fronte zúrili ešte posledné boje v ktorých menovite na západe hlavnú úlohu hrali tanky a otravné plyny so všetkými hroznými vynálezmi válečnej techniky vymyslené na účinné vraždenie nepriateľa. Nápor nemeckých vojsk bol zlomený. Na solúnskom fronte Bulhari a Nemci žiadali o prímerie.“

Do politického vývoja uhorskej časti monarchie navyše zasiahli vyhlásenia vlády kedy: „Dňa 17. októbra 1918 oznámil gróf Štefan Tisza v parlamente peštianskom, že Nemci a Maďari vojnu prehrali. V tejto dobe sa už utváral v Prahe Národný výbor ktorý zastupoval už Národné zhromaždenie. Do

Dobový záber na Čadcu v období 1. svetovej vojny (Zdroj:www.staracadca.pastorek.org)

tohto boli pribraní už aj Slováci.“ Ďalší dejinný vývoj prebiehal v rýchлом tempe. Vznik Československa 28. 10. 1918 a Martinská deklarácia, ktorou sa slovenský národ prihlásil k novému štátu. „Podvečer toho dňa (pozn. 1. 11. 1918) dorazilo do mesta 36 ulánov (pozn. ulán, niekedy vo forme hulán je príslušník kavalérie, v tomto prípade kavalérie rakúsko-uhorskej armády), ktorí ušli z Tešína pred odzbrojením tamojšej posádky. Boli unavení a odovzdávajúc hl. slúžnemu kone a výzbroj, žiadali voľný odchod. Kone boli rozdelené medzi gazdami a zbrane uložené v obecnom dome.“

Rabovačky v okolí

Na celých Kysuciach, ako i v ďalších častiach monarchie, v priebehu posledných dní vojny dochádzalo k rôznorodým násilným incidentom. Aktérmi spomínaných incidentov, ktoré

na Kysuciach boli známe ako „rabovačky“, bývali obvykle vojaci vracajúci sa z frontu a vojnou ťažko skúšané obyvateľstvo. Okrem skutočnosti, že rabovačky predstavovali reakciu obyvateľstva na mizériu vojnových rokov a celkového diania v monarchii, stávali sa aj prostriedkom na vybavovanie si osobných sporov. Rušné novembrové dni roku 1918 opisuje pamätná kniha mesta Čadca nasledovne: „Dňa 4. novembra sa šírila rabovačka ďalej. Mnohí z dedín utiekli do mesta. Deň bol búrlivým a pre mnohých dňom najčiernejšieho očakávania. Vyhladovaný, vykorisťovaný a deptaný ľud v nedostatku ujasnejšieho pojmu slobody, vysvetľoval si ju spôsobom zodpovedajúcim jeho položeniu. Začal účtovať s tými, ktorí podľa názorov ľudu boli vinníkmi. Začalo sa rabovať, plieniť všade po dedinách. Odniesli to neoblúbene notári, obchodníci a menovite židovskí

Ulán rakúsko-uhorskej armády (Zdroj: internet)

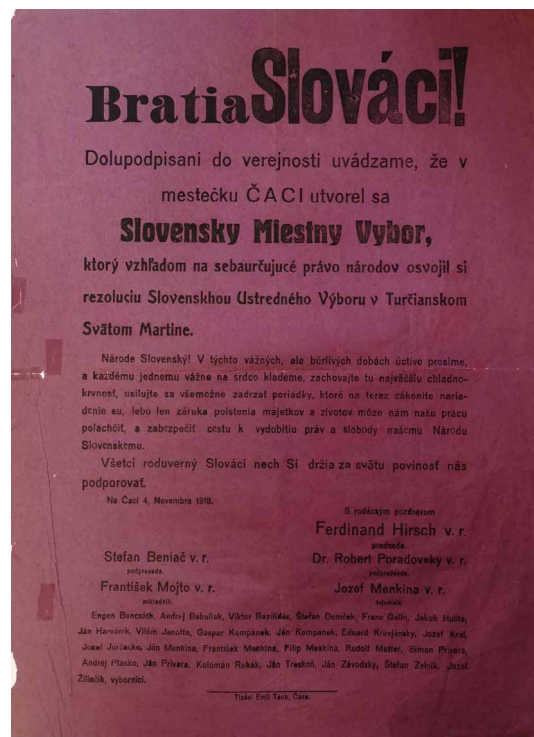
krčmári. Pri tom zaiste uplatňovala sa aj osobná pomsta. Čadca bola zásluhou miestnej občianskej gardy týchto rabovačiek ušetrená. Dňa 5-ho novembra ráno dorazil do Čadce český nadporučík Šnajder s 30 vojakmi a nabídl svoje služby Národnej rade. Vojaci čakali na Svrčinovci. Národná rada pomoc túto s radosťou uvítala. Teraz si dokonca trúfala už aj úradom oznámiť svoje neúradné postavenie, ba rozhodnuté bolo vyzvať samého hl. služného Schwarcera (pozn. celým menom Schwarcer Károly zastávajúci funkciu hlavného služného. Jednalo sa o administratívnu funkciu vyššieho politického úradníka, prednostu okresnej politickej správy v Rakúsko-Uhorsku), aby odovzdal úrad do rúk Národnej rady. Predsedníctvo N.R. preto i v sprievode zástupu odobralo sa na služnovský úrad, kde boli pohromade všetci vlasteneckí úradníci a spolu s maďarským dôstojníkom,

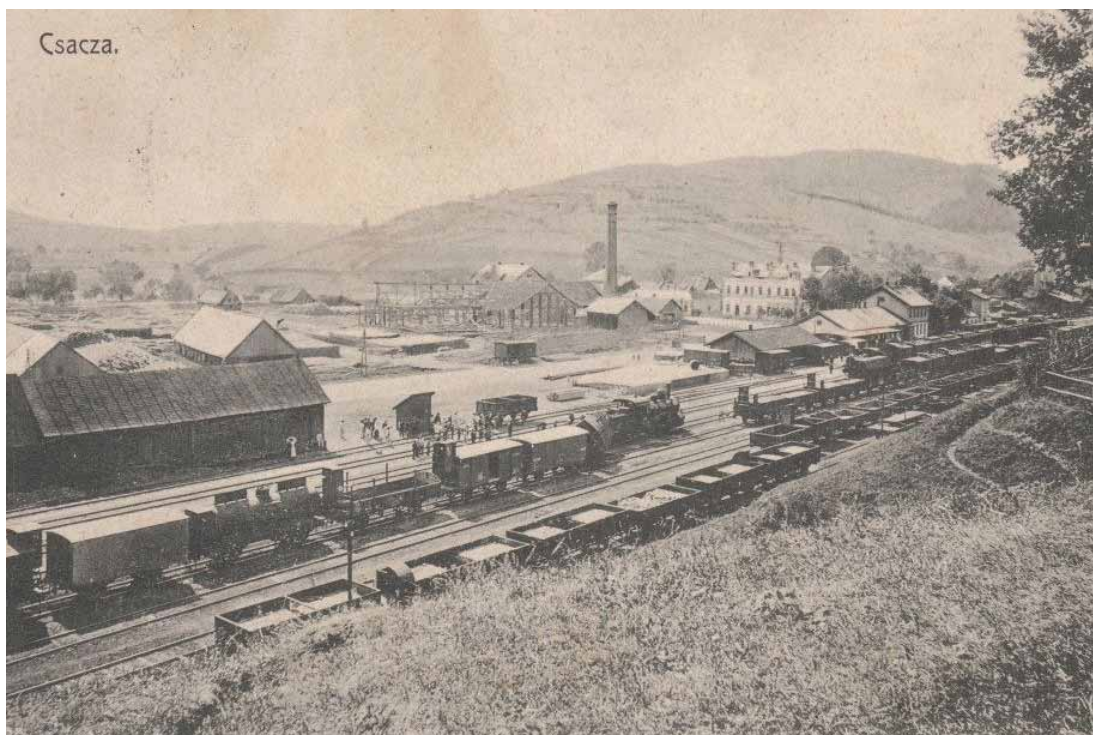
došlým zo Žiliny radili sa v ďalšom postupe. Táto porada bola nemálo prekvapená, keď sa vo dverách zjavil predseda N. R. Hirsch s predsedníctvom a oznámiať ustavenie N. R. žiadal odovzdanie úradu a odchod hlavného služného. Rozzúrení páni vidiac, že dvor sa plní ľuďom, ktorý sa pripojuje a to veľmi hlasite k vyhláseniu predsedníctva, bez slova vypočul prednes predsedníctva a rezignovane sa rozišli. Pri porade boli všetci ozbrojení.“

Incidenty v Čadci a blízkom okolí

Súbežne s týmto vývojom v Čadci museli miestne orgány riešiť viacero ďalších problémov, predovšetkým nedostatok potravín a nespokojnosť vyhladovaného obyvateľstva. „Dňa 6. novembra zasadala miestna Národná rada, lebo musela vyriešiť pálčivú otázku, bo nespokojenci chystali sa násilím zmocniť sa potravín v obchodoch. Národná rada dala preto

Plagát Slovenského miestneho výboru v Čadci zo 4. 11. 1918 vytlačený v dielni čadčianskeho tlačiara Emila Tauba (Zdroj: zbierkový fond KM)

Železničná stanica v Čadci sa za 1. svetovej vojny stala významným dopravným uzlom cez ktoré prechádzali konvoje vojakov na front (Zdroj: www.staracadca.pastorek.org)

zrekvírovať všetky potravné články a rozdelila ich medzi najchudobnejších.“ Takéto incidenty v rámci snahy o zachovanie verejného poriadku bývali pacifikované vyslanými žandármi, rakúsko-uhorskou armádou prípadne provízorne zriadenými poriadkovými zložkami. To bol aj prípad Čadce, kde bola za účelom dodržiavania poriadku sformovaná občianska garda. „Na čelo občianskej gardy postavený bol okres. sudca a kapitán r.uh. vojska Dr. Kabina. Maďarský žandársky oddiel bol ešte stále v službe. Podobne aj maďarská pohraničná stráž. V kasárňach týchto oddielov sa tajne zhromažďovali rôzne živly, ktoré pre Slovákov nič dobré nevestili. Nadporučík Šnajder hlásil toto aj svojmu veliteľstvu do Tešína, kam ho hneď aj odvolali. Ešte v tento deň večer sa znova vrátil so silným oddielom vojska s rozkazom odzbrojiť žandárstvo a pohraničnú stráž. Ktorýsi že-

lezničný strážnik však upovedomil žandárstvo a ostatných a títo v plnej zbrani z malej stanice chystali sa pripraveným už vlakom ujsť do Žiliny. Boli však čsl. vojskom zaskočení a odzbrojení.“

Čadca, ako významný železničný uzol, bola v priebehu celej 1. svetovej vojny križovaná množstvom vlakov. Tie prevážali vojakov na front ako aj rozmanitý materiál pre potreby armády a priemyslu. Inak tomu nebolo ani na konci vojny, kedy cez Kysuce prechádzali vojaci vracajúci sa z frontov domov. Nevracali sa pritom len rakúsko-uhorskí vojaci, ale takisto aj príslušníci cudzích armád, ktorých cesta domov viedla práve cez Kysuce. „V noci došiel do Čadce oddiel nemeckej jazdy, ktorý sa vracal z fronty. Ráno boli poslaní ďalej vlakom na Bohumín. Tento deň dala Národná rada na stanici zrekvírovať 20 vagónov jablák a 2 vagóny žita, ktoré boli

Železničný konvoj
nemeckého generála
Antona Ludwiga von
Mackensena (Zdroj:
www.encyclope-
dia.1914-1918-
online.net)

dirigované z Rumunska do Nemecka. Jablká aj žito boli rozdelené a rozpredané v okrese, aby bol zmiernený hlad.“ Spomenutý železničný konvoj využila nemecká armáda dislokovaná v Rumunsku na presun do vlasti. Týmto nemeckým vojakom v Rumunsku velil elitný nemecký poľný maršál Anton Ludwig August von Mackensen, jeden z najvýznamnejších veliteľov v období 1. svetovej vojny.

Keďže Kysuce susedia so Sliezsokom, začala v prvých novembrových dňoch roku 1918 operovať takisto formujúca sa armáda novovzniknutého Československa v snahe upevniť vládnu moc na Kysuciach. Súbežne s tým však v Čadci, ako i na ďalších miestach Kysúc, ešte stále pôsobili aj maďarskí žandári, príslušníci finančnej stráže a vyslané vojenské oddiely rakúsko-uhorskej armády. Prítomnosť všetkých týchto zložiek a celková chaotickosť situácie vytvárali napätie

v meste, ako i na celých Kysuciach. V tomto období zároveň dochádzalo k viacerým ďalším, nezriedka násilným incidentom. Napríklad 9. 11. 1918 došlo priamo v Čadci k „výmene“ vojska. „Dňa 9-ho došiel nový oddiel čsl. vojska pod velením nporučíka Hrdinu, presne sa nevedelo, či je npor a či dôstojníkom vôbec, ktorý si dal ihneď zavolať predsedníctvo Národnej rady a oznámil mu, že zakazuje každé zasadanie, rozkázal odovzdať všetky zbrane a vztýčiť čsl. vlajku, ktorá sa musela ihneď zaopatriť. Nariadil aj spáliť všetky maďarské nápisy. Hrdina zaviedol diktatúru

a počínal si tak, že Národná rada mu plne nemohla dôverovať. Ačkoľvek Hrdina nijako nerešpektoval vlastenecké cítěnie členov Národnej rady, jednako mu táto šla po ruke. národná rada neúradovala, občianstvo sa pomaly ukludňovalo, keď dňa 16. novembra železničný úradník Andreides hlásil veliteľovi Hrdinovi, že zo Žiliny je avizovaný na Čadcu veľmi silný oddiel maďarského vojska. Na vytrvalé opakovanie správy nporučík Hrdina oznámil Národnej rade, že proti presile musí ustúpiť. Vrátil zhabané zbrane a vlakom odišiel na Tešín. Po odchode čsl. vojakov vysvitlo, že správy o silnom oddiele maďarského vojska boli len schválnou mystifikáciou a smerovali k odstráneniu čsl. vojska. Bol to „vlastenecký čin“ maďarských a maďarónskych železničiarov (pozn. V období Rakúsko-Uhorska boli obvykle železničiarovia vyberaní z radov ľudí verných maďarskej vláde.

*Hotel Reich v Čadci
(Zdroj: zbierkový fond
KM)*

Často sa pri tom jednalo o železničiarov priamo maďarskej národnosti, ktorí sa sťahovali do iných častí krajiny, kde dostali pracovné miesto. Nezriedka sa však medzi železničiarimi objavovali aj zamestnanci nemaďarských národností, ktorí z rôznych, často karieristických príčin podporovali budapeš-

tiansku vládu. Tento trend sa čoraz častejšie objavoval súbežne s upevňovaním maďarizácie v monarchii a bol aktuálny aj v období 1. svetovej vojny) v Čadci, ktorí sa často vyznamenávali s prejavmi proti tichým Slovákom na stanici.“

(Pokračovanie)

Represívne pôsobenie nemeckých vojenských a bezpečnostných zložiek na území okresu Kysucké Nové Mesto 1944 – 1945

(3. časť)

MÁRIO JANÍK

Fotografie z exhumácie partizánov Potočára a Ragana v Krásne nad Kysucou. (Zdroj: fotoarchív OcÚ v Zborove nad Bystricou)

5. september 1944 Dunajov

V piaty septembrový deň roku 1944 v nočných hodinách zastrelili fašisti v Dunajove v lokalite Skačkov 9 osôb. Svoj život tu položili traja občania z Tepličky nad Váhom: **Anton Durčan, Šimon Štefanatný a František Zahumenský**, ktorých telesné pozostatky si príbuzní odviezli a pochovali na rodnej hrude na cintoríne v Tepličke nad Váhom. Ostatní šiesti sú pochovaní v spoločnom hrobe na cintoríne v Dunajove. Sú to títo vlastenci: **Michal Jarušek** z Oščadnice, **Jozef Hruška**

z Podvysokej, **Ján Štefanka** a **Ján Bršlík** z Diviny a dvaja 25-30-roční neznámi. Epitaf na náhrobnom kameni znie: „*Nik nie je zabudnutý, nič nie je zabudnuté. Obete masovej fašistickej vraždy na Skačkove dňa 5. septembra 1944*“ a menoslov obetí. Hrob je vedený v Ústrednej evidencii vojnových hrobov pod registračným číslom 50918300002. O priebehu popravy vypovedá Obecná kronika Krásna nad Kysucou: „*Ostnatým drôtom im zviazali ruky a aby nemohli kričať, vrážali im bodáky do úst. Bol medzi nimi*

Kysuce známe i neznáme

Hrob šiestich z deviatich obetí masakru na Skačkove (Foto: Mário Janík (18. XI. 2013))

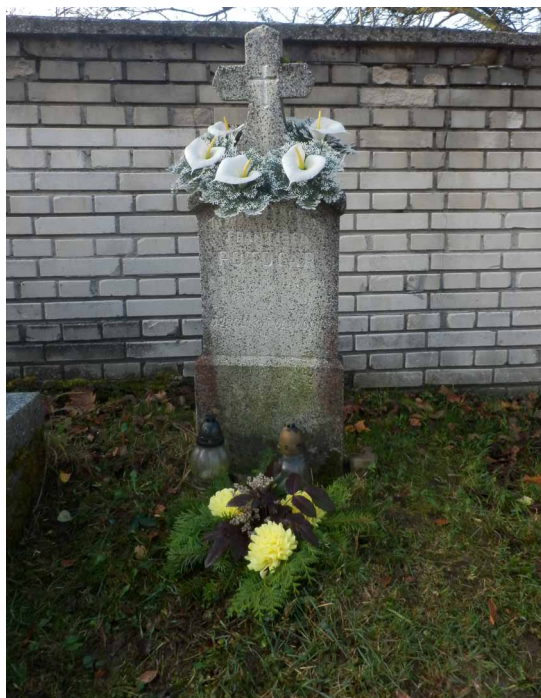

Pamätník v Dunajove na Skačkove, vľavo dole detail tabule (Foto: Mário Janík (29. X. 2013))

i mladík, ktorý stihol ešte zakričať: „Mamička moja, pomôž mi!“ **Mária Macejková** a **Zuzana Jakubcová** z osady Matúškov, ktoré hrabali prst' v lese, střípli hrôzou, keď sa rozštekali samopaly a skosili umučených.“ Okrem likvidácie odporcov fašizmu, mala táto udalosť i psychologický dopad na obyvateľstvo, na ktoré zapôsobila vyslovene odstrašujúco. Týkalo sa to i obyvateľstva širšieho okolia. Napríklad kronikár z Lodna uvádza, že po tom, ako deväť mŕtvych tiel našiel urbársky hájnik z Lieskovca pri vykonávaní hájnickej služby, pričom sa nepodarilo zistiť vrahov, ľudia sa začali báť chodiť do lesa. V tých časoch sa na jeseň zväžalo z lesov lístie a mach ako stelivo, avšak v roku 1944 ľudia vôbec nezväžali. Údajne medzi mužmi urč-

nými na popravu na tomto mieste mali byť aj 4-5 obyvatelia Snežnice, avšak mala ich zachrániť manželka snežnického vládneho komisára (starostu) Štefana Beňadika. Podarilo sa jej to aj vďaka znalosti nemeckého jazyka. Na mieste tragédie bol postavený pamätník (registrovaný v ÚEVH pod číslom 50918300001). Na tabuli z čierneho kameňa je nápis: *V obci Dunajov na Skačkove 5. IX. 1944; Miloš Krno: Sme víťazi, vyšlo slnce z tiem; z úkrytu vybral každý zástavu; povstaniu padlých, ktorých zhltla zem; a všetkým chrabrým privolajte na slávu*; nasleduje menoslov obetí. V súčasnosti je na vrchole pamätníka umiestnený štátny znak SR, v minulosti to bola päťcípá hviezda.

Hrob a náhrobný kameň (vľavo) Gašpara Strnadla na starom cintoríne v Radôstke. Nápis: Tu spočíva v Kristu Pánu; drahý manžel a otecko; GAŠPAR STRNADEL; nar. 20. VIII. 1911 zom. 5. X. 1944; Odpočívaj v pokoji drahý manžel; Venuje manželka a dieťky. Hrob je vedený v ÚEVH pod číslom 50939600001 (Foto: Mário Janík (31. X. 2013))

Hrob a náhrobný kameň Františka Potočára na cintoríne v Zborove nad Bystricou nesie nápis: „Tu spočíva v Kr. Pánu; FRANTIŠEK POTOČÁR; *5. III. 1920 +18. X. 1944; Odpočívaj v pokoji“. Hrob je registrovaný v ÚEVH pod číslom 50953100002 (Foto: Mário Janík (29. X. 2013))

5. október 1944 Radôstka

Obchodník **Gašpar Strnadel** z Radôstky významne zásoboval partizánske skupiny pôsobiace v Bystrickej doline, najmä v Radôstke a na Lutišiach. Počas nemeckej razie 5. októbra 1944 sa u neho zdržiavali partizáni, ktorým sa podarilo pred okupantmi utiecť. Gašpara Strnadla však na úteku Nemci zastrelili na dvore jeho otca. Zostala po ňom vdova a päť malých detí. Tovar z obchodu fašisti zabavili a dom podpálili. (obecná kronika v Radôstke priraduje k tejto udalosti

dátum 16. októbra 1944, avšak bola spísaná retrospektívne po skončení 2. svetovej vojny. Ja som sa pri datácii pridržiaval údajom na náhrobnom kameni Gašpara Strnadla, kde je dátum jeho smrti 5. X. 1944).

18. október 1944 Krásno nad Kysucou

7. októbra 1944 sa obec Zborov nad Bystricou zobudila do zlého rána. Zrejme medzi miestnymi sa našiel niekto, kto udal partizána Františka Potočára. Celá miestna časť Fojtov dvor i potok boli obklúčené nemeckými jed-

notkami. Netrvalo dlho a spomínaného vlastenca Nemci zadržali a odviekli do Krásna nad Kysucou. Miestny kronikár sa vyjadril: „Cestou zajatec sa sebavedome choval, lebo vedel, že nenesie vinu na sebe, keď povstal so zbraňou v ruke za spravodlivú vec celého národa“.

14. októbra 1944 zatkla jednotka Einsatzkomanda 13 v Klubine miestneho mlynára **Štefana Ragana**, ktorý býval na samote v Klubinskom potoku (v prípade príslušnosti Štefana Ragana k obci sa kronikári rozchádzajú. Kronikár zo Starej Bystrice uvádza, že išlo o občana Starej Bystrice avšak kronikár obce Zborov nad Bystricou uvádza že bol z Klubiny. Keďže Pamätná kniha Starej Bystrice bola spísaná až po vojne a zborovská bola vedená priebežne, prikláňam sa verzii zo Zborova). Aj jeho deportovali do Krásna nad Kysucou, kde bol väznený s Františkom Potočárom. 18. októbra boli obaja odbojáři v taj-

nosti popravení. Zakopaní boli na poli nad meštianskou školou. Pri exhumácii hrobu sa zistilo, že boli vyzlečení donaha a spolu zviazaní. František Potočár mal zreteľnú stopu po výstrele do tyla. Po oslobodení, 17. júna 1945 bol v Krásne nad Kysucou otvorený hrob s mŕtvolami oboch partizánov. Samotnú exhumáciu museli vykonať občania, ktorí boli usvedčení z udania Ragana a Potočára nemeckému bezpečnostnému aparátu. (Podľa dochovaných fotografií išlo o troch mužov a jednu ženu). Pozostatky boli prevezené do rodných obcí, kde boli pochované. Pohreb Františka Potočára bol v Zborove nad Bystricou zároveň národným pohrebom. Zúčastnili sa ho všetci obyvatelia obce. Partizánovi sa dostalo vojenskej pocty od Národnej milície. Rozlúčkové prejavy predniesli za Národný výbor **Peter Smoliar**, za partizánov **Štefan Jurina** a za občanov učiteľky **Ol'ga Urbanová** a **Mária Kaliská**.

Fotografie z exhumácie partizánov Potočára a Ragana v Krásne nad Kysucou (Foto: Fotoarchív OcÚ v Zborove nad Bystricou)

Fotografie z exhumácie partizánov Potočára a Ragana v Krásne nad Kysucou (Zdroj: fotoarchív OcÚ v Zborove nad Bystricou)

Vadičovská dolina, december 1944

Z Vadičovskej doliny odviekli Nemci chlapov do Kysuckého Nového Mesta, kde boli pripravené automobily na ich prevoz. Zároveň nemecký veliteľ hrozil vypálením horného konca Horného Vadičova od školy až po „Koša-

riská“. Po intervencii poslanca a vysokého príslušníka HG **Kolomana Horníša** však boli muži prepustení a obec zostala v pôvodnom stave.

(pokračovanie)

Kysuce známe i neznáme

Pohreb partizána Františka Potočára (Zdroj: fotoarchív OcÚ v Zborove nad Bystricou)

Domy v Zákopčí
U Červienkov
(Foto: A. Kontrik)

Drotári zo Zákopčia v medzivojnovom období (2. časť)

PHDR. ALOJZ KONTRIK

Rajonizácia

Situáciu drotárov zo Zákopčia v medzivojnovom Československu ovplyvňovala tradícia drotárskej rajonizácie, ktorá však postupne strácala na význame. Medzi drotármi platilo nepísané pravidlo, podľa ktorého smel každý pracovať len v určitých krajoch a okresoch, aby sa vyhlo prípadným nedorozumeniam a sporom. Tieto oblasti samotní drotári nazývali *rajóny*, *landy*. Rajóny drotárov zo Zákopčia zaberali pomerne veľké územie Čiech,

Moravy a Sliezska, lebo boli rozdelené aj podľa osád – *placov*, z ktorých muži pochádzali.

Na Šumavu, do Českých Budějovic a Táboru chodieval Jozef Janščo, jeho brat Alojz Janščo a Štefan Pišteck, všetci z osady U Holých. Vyrábali a predávali hlavne pasce na myši, drôtené vešiaky a opravovali hrnce. Neskôr pôsobili aj na rozhraní Čiech a Moravy v Jihlave. V Českých Budějoviach pôsobil aj Ján Mojtek. Pavol Vahančík z osady

U Červienkov (U Červienky) sa venoval drotárstvu v Táboře a jeho okolí. V Jablonci nad Nisou pôsobil Jozef Sidora z osady U Hlinov. Ján Michnác z osady U Škripkov (U Škripka) chodieval do miest Pardubice a Hradec Králové, a do obcí Čeperka a Opatovice nad Labem. Juraj Gach mal klampiarsku (drotársku) dielňu v Moste, v ktorej aj býval. Zamestnával v nej drotárov nielen zo Zákopčia, ale aj z iných kysuckých obcí. Ján Golis z osady U Fľašíka chodieval *po drotárke* do Liberca. Alojz Tanistrák z osady U Krátkych, Blažej Kontrik – Kučo a Ján Kontrik z osady U Kontrov (U Kontra) chodili opravovať aj vyrábať rôzne drôtené a plechové predmety do Plzne a okolia. Niektorí zákopecí drotári zabúdili až „na koniec republiky“ do Chebu.

Anton Marták z osady U Lankov (U Lanky) chodil *po drotárke* na Moravu od dvanásť rokov s otcom, lebo jeho matka zomrela. Macocha, tiež druhýkrát vydatá, ho nemala rada, preto sa nerád vracal domov. Ako dospelý chodieval väčšinou „za Ostravu“ (na Ostravsko a do Sliezska) spolu so svojím švagrom Jozefom Trnkom. Pavel Jakubík vandroval za prácou najprv do Karvinej a potom si zvolil za svoj rajón Ostravu, kde pracovalo pomerne veľa Kysučanov a bol tam dostatok práce. Pavel Marták – Kaman býval aj pracoval v Přívoze, ktorý sa od roku 1924 stal súčasťou Moravskej Ostravy. Dominik Pavlina z osady U Kordišov chodil za prácou do Brna a jeho okolia, pričom potrebné veci si nechával v prenajatej izbe. Morava bola rajónom aj pre drotárov Floriána Vlčka a Demetra Rovnanika, s ktorými chodievali ďalší zákopecí drotári do Olomouca, Zábřehu a Třebíča. Ojedinelým prípadom bol František Lipka z Majera, ktorý nechodil do Čiech, ale na južné Slovensko do Komárna.

Alojz Tanistrák
v Plzni, rok 1934
(Zdroj: zbierka
A. Kontrika)

Muži odchádzali za prácou na rôzne dlhé turnusy. Kratšie (v trvaní týždeň až mesiac) boli najpočetnejšie, najmä na územie Moravy a Sliezska, zato však viackrát do roka. Dlhšie turnusy v trvaní tri mesiace až pol roka smerovali hlavne do Čiech. Niektorí tam ostávali aj celý rok, prípadne viac rokov. Keď sa pri cestách za prácou stretli viacerí známi drotári zo Zákopčia, tak si kúpili pálenku, pivo, chlieb a mäso, ktoré uvarili, a spoločne si posedeli a vymenili nové informácie o práci, ubytovaní i rodine.

Jozef Janščo, 2. polovica
20. storočia. (Zdroj:
zbierka A. Kontrika)

Bývanie

Ubytovacie možnosti drotárov zo Zákopčia na území Československa záviseli od dostatku pracovných príležitostí v jednotlivých oblastiach. Ak sa plánovali zdržať dlhšie, prenajímali si jednoduchý byt – *kvartýr*, *kvartýľ*, nezriedka tvorený jedinou miestnosťou. Keď sa po niekoľkých týždňoch, strávených doma, vrátili na pôvodné pôsobisko, snažili sa prenajať si rovnaký *kvartýr*. Tam mali nahlásenú adresu na doručovanie korešpondencie, odtiaľ posielali listy a peniaze svojim rodinám. Pokiaľ mal gazda sám prenajatú drotársku (presnejšie plechársku) dielňu a drotári, ktorí boli u neho zamestnaní, v nej aj prespávali, strhával im vopred dohodnutú (prípadne ním stanovenú) čiastku zo mzdy. Ak si drotári prenajímali spoločné byty, v takýchto spoločenstvách si pomáhali aj fi-

nančne. Za ubytovanie platili spoločne 60 Kč v mesačných splátkach. Na nájomné sa obvykle skladali alebo zaplatil ten, ktorý mal dostatok financií. Ostatní mu dali peniaze, keď zarobili. Ak sa niektorý dlhodobejšie nepodieľal na platbách a jeho spolubývajúci usúdili, že nedôjde k náprave, bol z *kvartýru* vystahovaný alebo doslova vyhodený.

Drotári Peter Michnác, Rudolf Kľučka – Struček a Anton Marčan, uprednostňovali bývanie na periférii, lebo bolo lacnejšie. *Kvartýry* sa obvykle nachádzali na prízemí alebo v suteréne a neraz bývali bez okien alebo len s malým svetlíkom. Ak pracovali v meste, do bytu sa vracali každý deň; keď odišli na vidiek, vrátili sa až po niekoľkých dňoch. Takto si Jozef Janščo s bratom Alojzom prenajal izbu v Jihlave, kde nocovali a počas dňa vyrábali produkty z plechu. Keď mali dostatok výrobkov, aj týždeň ich predávali po okolitých dedinách, kde prespávali u sedliakov v maštaliach. Napriek tomu platili nájom aj za dni, keď sa v byte nezdržiavali, aby ho majiteľ neprenajal inému.

Iní drotári zo Zákopčia si spoločne prenajali starú chalupu v Liberci. Iba výnimočne sa tam stretli všetci naraz, lebo sa obvykle striedali. Niektorí totiž odišli na určitý čas pracovať do susedných miest a dedín, ďalší išli domov. Vždy tam bol však niekto, kto zároveň postrážil odložené veci. V dome s nimi prespávali aj ich *džarkovia*, nielen zo Zákopčia, ale aj z Rakovej. Ďalší zákopeckí drotári mali svoje stále *kvartýry* v Chebe. Niektorí si prenajímali izby vo veľkom murovanom dome v Plzni, ktorý vlastnila staršia Nemka. Polovicu domu tvorila krčma, v druhej polovici boli jednoduché izby, ktoré obývalo asi 20 Slovákov, poväčšine drotárov. Nájom bol pri-

Zákopčie U Krátkych.
(Zdroj: foto A. Kontrik)

jateľný a majiteľka k nim bola ústretová. V Škvrňanoch (v súčasnosti Skvrňanoch – od roku 1924 pripojené k Plzni) mal prenajatý byt drotár Alojz Tanistrák, ktorý sa neskôr venoval už len podomovému obchodu.

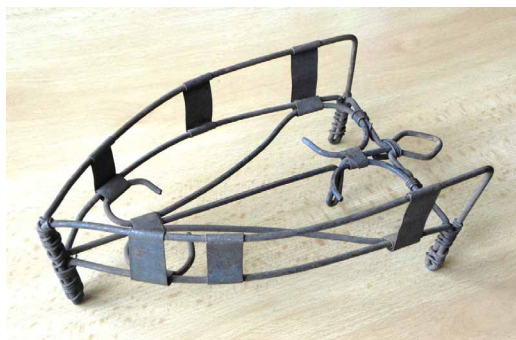
Popri *kvartýroch* možno spomenúť aj ďalšie možnosti ubytovania drotárov počas *drotárky*. Vo väčších mestách boli zriadené rôzne nocľahárne, v ktorých boli slamníky, prípadne poschodové postele aj pre zo chlapov. Existovali aj lacné robotnícke ubytovne. Výhodné boli aj nocľahy v tehelniach, sušiarňach, cukrovaroch, pivovaroch, kotolniach, práčovniach a plynárňach, pretože boli zadarmo. Išlo o krátkodobé prechodné ubytovanie, často len na jednu noc, bolo tam však teplo a sucho, čo najmä v zimných mesiacoch a pri nepriaznivom počasí bolo lákadlom pre mnohých drotárov a *džarkov* nielen zo Zákopčia.

Krátkodobé prenocovanie vandrovných a chudobnejších drotárov priamo záviselo od ročného obdobia. V lete prespali pod holým nebom, napríklad v tráve pod stromom, pri lese či na otiepkach slamy. Na prikrytie poslúžil

kabát, prípadne seno, tráva či konáre zo stromov a kríkov. Niektorí si dokonca spravili ležovisko v konároch stromov. Na vidieku najčastejšie prespávali v stohoch sena a slamy, na salašoch v kolibách, *pastuškách* (*pastouška* – pôvodne príbytok pre obecného pastiera v Čechách, neskôr pre chudobných a žobrákov) a niekedy sa narýchlo uložili aj pod mostom.

Pri nepriaznivom počasí alebo v zime sa drotári snažili zohnať si nocľah v stodole či maštali. V zime sa neraz stalo, že primrzli k zemi alebo stene. Lepší gazdovia tam drotárom dali aspoň čistú slamu. Za to drotári pomohli sedliakom vyniesť hnoj, obriaďiť kone a podobne. Na kratší čas (niekedy na jednu noc) si najmä čistí a slušne oblečení drotári zaistili nocľah u starších alebo osamelých žien a vdov, kde boli zabezpečení po všetkých stránkach. Ak drotári nezohnali iné ubytovanie a vonku bolo zlé počasie, mohli si zaplatiť nocľah v hostinci. Lacnejší bol, ak im hostinský dovolil prenocovať po odchode zákazníkov priamo vo výčapnej miestnosti na laviciach. Tak, ako inokedy, spali v odeve,

Drôtená podložka pod žehličku zo Zákopčia U Krátkych (Zdroj: foto A. Kontrik)

Drôtená pasca na myši zo Zákopčia U Krátkych (Zdroj: foto A. Kontrik)

Kaplnka sv. Jána Nepomuckého v Zákopčí Na Majeri (Zdroj: foto A. Kontrik)

v ktorom chodili a pracovali počas dňa. V krčme si po dohode prenajal izbu aj spomínaný Ján Michnáč spolu so štyrmi kamarátmi zo Zákopčia. Keďže spočiatku nemali peniaze, krčmárovi pomáhali pri domácich a poľnohospodárskych prácach, najmä pri kosení. Neskôr, keď zarobili, platili v hotovosti. Ojedinele drotári prespávali u známych z Kysúc alebo u rodinných príslušníkov, ktorí sa ožehli alebo vydali do oblastí, ktorými prechádzali. Vo všeobecnosti uprednostňovali nocľah na vidieku, kde mali viac roboty. Žili tam údajne príjemnejší ľudia a navyše si ubytovanie mohli odpracovať. Spomínaný Anton Marťák si našiel ubytovanie u bohatšieho gazdu v Ostrave. Za ubytovanie a stravu mu pomáhal v domácnosti aj na poli a popritom mu opravil kuchynský riad a poľnohospodárske náradie.

Viacerí obyvatelia však najmä „neporiadnych“ drotárov vnímali ako otravných, špinavých, prenášačov rôznych ochorení; niektorí tiež verili, že sa niečím prehrešili, a preto sa potulujú po svete, prípadne sa ich báli. Neúspešné hľadanie akéhokoľvek ubytovania v zimnom období mohlo skončiť tragicky. Istému drotárovi zo Zákopčia nechceli v odľahlej dedine v Čechách poskytnúť miesto na prespatie a odvádzal ho vyhánali. Unavený, hladný a utrápený zaspal opretý o vonkajšiu stenu humna a do rána zamrzol. Pochovali ho na obecné útraty, lebo príbuzní nemali peniaze na jeho prevoz ani na pohreb.

Hoci ubytovacie pomery viacerých drotárov zo Zákopčia na území Československa v medzivojnovom období možno považovať za nedôstojné, boli na takéto situácie zvyknutí už z domova. Dôležité bolo, že im nocľah bol poskytnutý bezplatne alebo išlo o ubytovanie za relatívne nízke nájomné.

Pramene a literatúra

Štátny archív v Žiline so sídlom v Bytči, pracovisko Archív Čadca (ďalej SA ZA, p. Ca), fond (ďalej f.) Okresný úrad Čadca 1923 – 45 (ďalej OÚ CA 1923 – 1945), kartón (ďalej k.) 19, inventárne číslo (ďalej i. č.) 1145/1927.

SA ZA, p. Ca, f. OÚ CA 1923 – 1945, k. 115, i. č. 2 – 7244/1928.

SA ZA, p. Ca, f. OÚ CA 1923 – 1945, k. 123, i. č. 58/1929.

SA ZA, p. Ca, f. OÚ CA 1923 – 1945, k. 146, i. č. 774/1937.

SA ZA, p. Ca, f. OÚ CA 1923 – 1945, k. 160, i. č. 21/1937.

JANOVA, Dušan: *Poznámky o drotároch - rok 1954*. Rukopis b. s.

KONTRIK, Alojz: Dokumenty drotárov z Kysúc potrebné na vykonávanie drotárstva v medzivojnovom období. In: JESENSKÝ, Miloš (ed.): *Zborník Kysuckého múzea v Čadci* 12/2009. Čadca : Kysucké múzeum v Čadci, 2009, s. 29-52.

KONTRIK, Alojz: Drotári z Rakovej. In: PAŠTRNÁK, Ladislav et al. *Raková. Dejiny, ľudia, príbehy*. Čadca : Magma/Raková : Obecný úrad Raková; 2019. 560 s., s. 61-85.

KONTRIK, Alojz: Medzi dvoma vojnami. In: ADAMUSOVÁ, Jana et al.: *Drotárstvo. Veľká kniha o slovenskom drotárstve*. Martin : Matica slovenská/Žilina : Považské múzeum v Žiline/Čadca : Kysucké múzeum v Čadci, 2010, s. 63-71.

KONTRIK, Alojz: Migrácie kysuckých drotárov na územie Čiech, Moravy a Sliezska v medzi

vojnovom období. In: VÁLKA, Miroslav (ed.): *Národopisný věstník: Bulletin D'ethnologie* 2018/1., s. 56-73.

KONTRIK, Alojz: Sociálna situácia drotárov z Kysúc v medzivojnovom období. In: HAL-LON, Ľudovít (ed.): *Kysuce v XX. storočí*. Čadca : Kysucké múzeum v Čadci / Bratislava : Historický ústav Slovenskej akadémie vied, 2012, s. 289-315.

Pamätná kniha obce Zákopčie od roku 1934. [Obecný úrad Zákopčie].

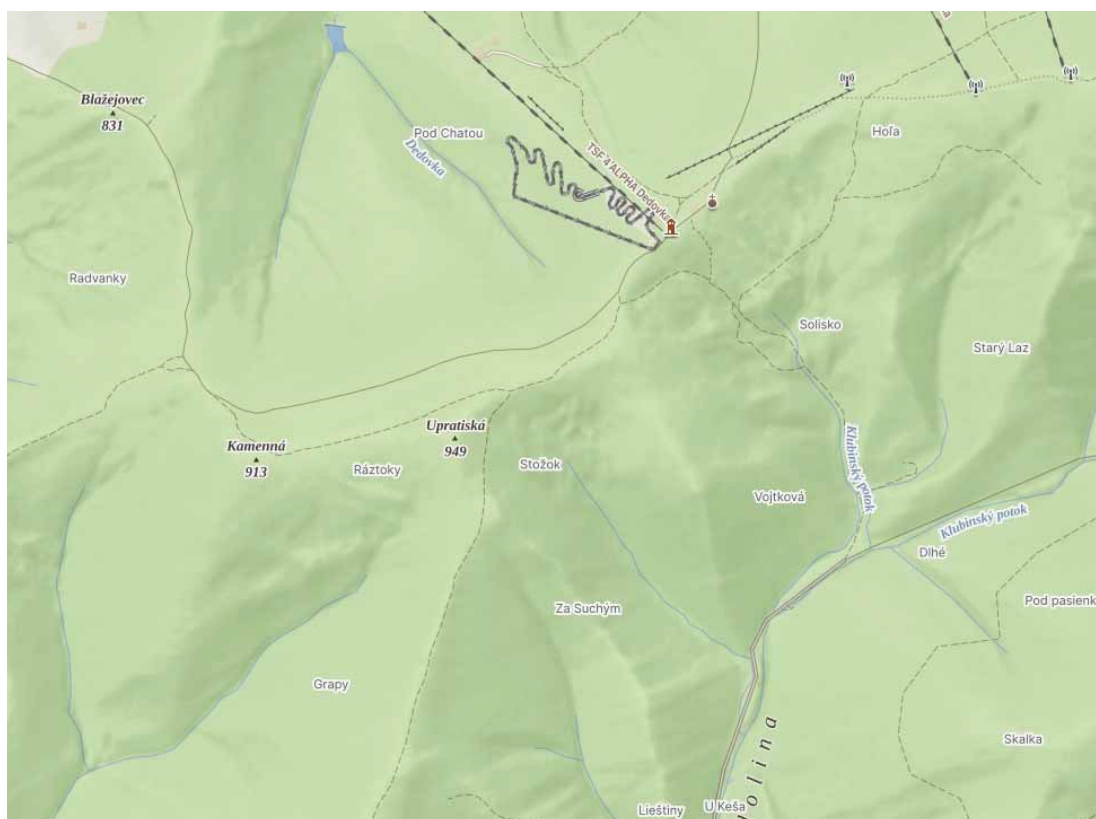
PRANDA, Adam: Príčiny vzniku a rozvoja doplnkových zamestnaní na Kysuciach - 1. časť. In: *Slovenský národopis* 13, 1965, č. 4, s. 431-479.

PRANDA, Adam: Príčiny vzniku a rozvoja doplnkových zamestnaní na Kysuciach : 2. časť. In: *Slovenský národopis* 14, 1966, č. 1, s. 3-61.

PRANDA, Adam: Slovenské drotárstvo. In: MRVA, Marián (ed.): *Drotárstvo ako remeslo, umenie a podnikateľská aktivita : Zborník z konferencie, ktorá sa konala pri príležitosti 50. výročia vzniku Mestského múzea v Žiline 2. a 3. júna 1992*. Martin : Matica slovenská / Žilina : Považské múzeum v Žiline, 1992, s. 59-68.

PRANDA, Adam: Vandrovné zamestnania. In: GACÍK, Milan (ed.): *Zborník Kysuckého múzea* 8. Čadca 1989, s. 59-78.

ŠUSTEKOVÁ, Ivana: *Podomoví obchodníci z Kysúc*. Nitra : Filozofická fakulta Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre, 2008, 176 s.

Lokality Kamenná, Stožok
a Štávovala na aktuálnej mape
(Zdroj: www.mapy.cz)

Keď sa Zborovania s Klubinčanmi o Kamenné preli

PHDR. MARIÁN LIŠČÁK, PHD.

Zborov nad Bystricou aj Klubina sú susedné kysucké obce, ktoré sa sformovali v prvej polovici 17. storočia na území Strečnianskeho panstva. Ich susedské vzťahy narušilo koncom 17. storočia vyčlenenie Tepličianskeho panstva z územia Strečnianskeho. Hranicou medzi týmito panstvami bola okrem iného aj hranica týchto obcí, keďže Zborov nad Bystricou zostal súčasťou Strečnianskeho panstva, zatiaľ čo Klubina sa stala súčasťou nového Tepličianskeho panstva. O necelých sto rokov neskôr si začali navzájom robiť prieky v ob-

lastiach takzvaných „zadných hôr,“ ktoré sa práve v tom období začali z viacerých príčin stávať poľnohospodársky zaujímavými. Podstatou bol samozrejme spor o hranicu medzi obcami, kde si jedna i druhá obec nárokovala územie, ktoré chcela poľnohospodársky využívať. Dovtedy táto pôda slúžila predovšetkým na účely pasenia oviec v panských či spoločných salašoch. Spor vypukol v júli 1786, postupne gradoval a jeho riešenia sa tak nakoniec museli ujať až zástupcovia Trenčianskej stolice. Problematickým bolo

konkrétne územie Mičianovské košiare pod Veľkou Račou a potom predovšetkým územie od Jazvečích (*Borsučích*) dier (dnes Skalné diery) cez vrch Štava (dnes Šťavová) až po prameň Kamenného potoka na vrch Kamenné (dnes Kamenná). Od Kamenného potom cez Temný potok až po vrch Stožek (dnes Stožok). Na vrchu Stožek sa mali nachádzať v časti volanej Čierne mláky takzvané „medzové kopce,“ ktoré ukazovali hranicu medzi Klubinou a Zborovom. Okrem toho práve na vrchu Kamenné sa mal nachádzať ešte v polovici 18. storočia buk, v ktorom boli vyryté zákresy označujúce hranicu medzi spomenutými obcami. Ďalší takýto buk mal pôvodne stáť už aj na spomenutom vrchu Stožek.

Toto sú veľmi zaujímavé informácie, ktoré nám naznačujú akým spôsobom v 18. storočí fungovalo značenie hraníc medzi obcami či panstvami, kedy vlastne pretrvávalo značenie zo starších období na dobre rozpoznateľných prvkoch v krajine akými boli spomenuté staré stromy, respektíve umelo navýšené chotárne medze. Problémom však bolo, ako sa to stalo aj v tomto prípade, ak tieto hraničné znaky niekto zámerne poškodil alebo zničil. Oba spomenuté stromy boli totiž už v čase vyšetrovania zrejme zámerne zoťaté, jeden dokonca so znakmi úmyselnej snahy vypálenia. Kvôli objektívite v súdnom vyšetrovaní nevy povedali priamo zástupcovia ani jednej z dotknutých obcí, ale svoje svedecké výpovede formou odpovedí na vopred pripravené otázky podávali obyvatelia okolitých obcí, ktorí sporné územie poznali z hľadiska svojho pôsobenia v ňom.

Najskôr treba uviesť, že pôvodne sa celý spor snažili vyriešiť úradníci oboch panstiev

dohovorom a stretnutím so zástupcami dotknutých obcí. Situácia však skončila vzájomným vykrikovaním a vyhrázaním a skôr ako došlo k bitke či horšiemu sa stretnutie radšej skončilo. Obyvatelia Klubiny následne oficiálnou žiadosťou žiadali odškodné za ovos (53 meríc) a jačmeň (4 merice), ktoré im Zborovania mali na spornom území úmyselne zničiť a rovnako im mali spáliť palivové drevo pripravené v kliebkach na odvoz (ktoré chystalo 113 chlapov). Tieto škody Klubine v júli 1786 dosvedčili richtári Ján Ryba zo Starej Bystrice, Martin Martinisko z Novej Bystrice a Ján Stachura z Radôstky. Ujmu Klubine, ktorá bola svedkami odhadnutá na niečo málo cez 23 zlatých Zborovanom zástupcovia Trenčianskej stolice nariadili zaplatiť.

Prvým svedkom bol richtár Starej Bystrice Ján Ryba, ktorý potvrdil, že miesto Mičianovské košiare vždy patrilo Klubine a územie až po samotný vrch Rače Mičianovci bez problémov užívali až do roku 1785. Táto rodina tam mávala svoj košiar a spokojne pásala dobytok. Svedok síce priamo nevidel, ale od starších obyvateľov počul o hraničnom buku na Kamennom. Chotárne kopce na Stožku síce nepoznal, ale vedel kde sa nachádza na tom vrchu peň od hraničného buka, na ktorom boli hraničné znaky zaznačené pôvodne a ktorý mali podľa neho Zborovania pred nejakým časom úmyselne zapáliť.

Druhým svedkom bol 69 ročný Ján Martinček z Radôstky, ktorý vypovedal z titulu, že so svojím nebohým otcom v oblasti Klubinskej doliny slúžil pre Tepličianske panstvo takmer 30 rokov. Slúžil tam ako pastier na panskom salaši a pri pasení veľakrát videl spomenutý hraničný buk na vrchu Kamenné, ktorý „*zákresy chotárne na sebe vyťaté majúci*

a chotáre Zborovský od Klubinčanského rozdeľujúci, z ktorého včilajšieho času len peň pozostáva, ktorý svedkovia aj očite preukázať môžu.“ Keď počas svojho pastierskeho pôsobenia pásaval ovce na Stožku, tak mu Ján Kanis z Klubiny ako aj Ján Hrubý zo Zborova ukazovali buk, ktorý rozdeľoval chotáre Klubiny a Zborova prostredníctvom na ňom vyrytých značiek.

Ďalšiu výpoveď podali Novobystričania Juraj Pastva (72 rokov), Martin Peňko (60 rokov) a Ondrej Potočár (52 rokov), ktorí rovnako v mladšom veku v uvedených sporných lokalitách pásavali ovce. Klubinčania tam vraj s nimi pásavali a oni ich tam vídali aj kosievať a seno odvážať. Všetci títo svedkovia spoločne vypovedali, že do roku 1785 Zborovania a Klubinčania v tých lokalitách spolunažívali pokojne. Nevedeli uviesť čo odštartovalo konflikt, len z počutia údajne obecná rada na Zborove sa uzniesla, že tieto podľa nej jej územia si začne dôraznejšie nárokováť. Toto boli výpovede svedkov držiacich kvôli príslušnosti k Tepličianskemu panstvu skôr stranu Klubine, avšak stoliční úradníci vypočuli aj ďalších.

Šesťčlenná skupina obyvateľov Oščadnice (Michal Kucharčík – 70 rokov, Šimon Mosor – 70 rokov, Ján Moskál – 60 rokov, Ján Trúchly – 45 rokov, Jakub Pint Mosor – 36 rokov a Juraj Kučák – 45 rokov) vypovedala, že si niektorí z nich pamätajú na časy, kedy sa súdili o hranicu Zborov nad Bystricou s Oščadnicou. Vtedy vypovedali ako susedia aj obyvatelia Klubiny s vtedajším richtárom Adamom Kubicom, ktorí so zástupcami stolice chodili aj po sporných miestach. Oščadničania vtedy videli chotárne ohne (tiež zrejme spôsob značenia hraníc) v Tmavém

v šmyku a za Kamenným potokom na vŕšku. Taktiež takéto ohne videli aj „v krajku Zraslej hory od Holazne Klubinskej v spodku doliny sa nachádzajúcej, na ktoré znamenité a chotárske ohne svedok Michal Kucharčík pokračujúci z druhého boku doliny s deputáciou (delegáciou súdu) sa díval.“ Všetci však svorne uvádzajú, že sporné územia bezpochyby patria do chotára Zborova nad Bystricou, keďže na všetkých týchto miestach prostredníctvom chotárnych ohňov vyznačených Zborovania od „starodávna a pamäti ľudskej“ si drevo na všakovaké potreby brávali, ktoré však pre prudkosť vrchu nemohli priamo zväzať, tak ho po Klubinskej doline do Zborova vozili. Ovce svoje tam Zborovania pásavali až do času okolo roku 1775, kedy tam vraj začali Klubinčania klčovať svoju horu. Samotní svedkovia priznali, že v sporných miestach v minulosti na základe susedskej priazne priamo Oščadničania svoje ovčie stáda prehánali a to slobodne až po Klubinskú horáreň (majer) a Cepové jamy, pričom ich mnohí Klubinčania pozorovali. Keď však či už Oščadníckí či Zborovskí pastieri vstúpili na miesto zvané Holazne, tak Klubinčania neraz zakročili a aj jednému zo svedkov Jakubovi Pint Mosorovi na Holazni nižšie hory pasúcemu zabavili jednu pištoľ. Pokiaľ údajne Zborovania s Klubinčanmi priateľsky spolunažívali, potiaľ im Zborovania nebránili si kúsok či dva bukového dreva v sporných horách zoňať. Keď však počali Klubinčania vo veľkom túto horu klčovať, tak začali Zborovania zasahovať a zabavovať im motyky, sekery, kožuchy a iné veci. Staré drevo, ktoré si tam v ich hore Klubinčania nachystali im vziať nedovolili a zámerne ho radšej zapálili a vo vypálenom klčovisku vysiate zbožie

Kysuce známe i neznáme

(spomínaný ovos a jačmeň) im podľa nich právom zničili, keďže ho pestovali na ich pôde.

Ďalší vtedy 46 ročný svedok Martin Ozančin z Budatínskej Lehoty vypovedal, že okolo roku 1765 tam slúžil ako pastier (valach) a pamätá si že „*v Tmavém vrchu Stožka za Kamennu na vršku pod Štavu na Kamenne až po Čepsový potok a niekedy i za potok ovce svojho gazdu Zborovského slobodne pásaval a nikdy skrz Klubinčanov tam prítomných a na neho hľadiacich prenasledovaný nebol.*“ Preto podľa neho všetky sporné lokality až po Holazen Klubinskú boli Zborovské, keďže akonáhle sa k nej s dobytkom priblížil už ho Klubinčania vyháňali a prechodu na pašu mu bránili. Posledným svedkom bol Krasňan Adam Šarlák majúci v tom čase 50 rokov,

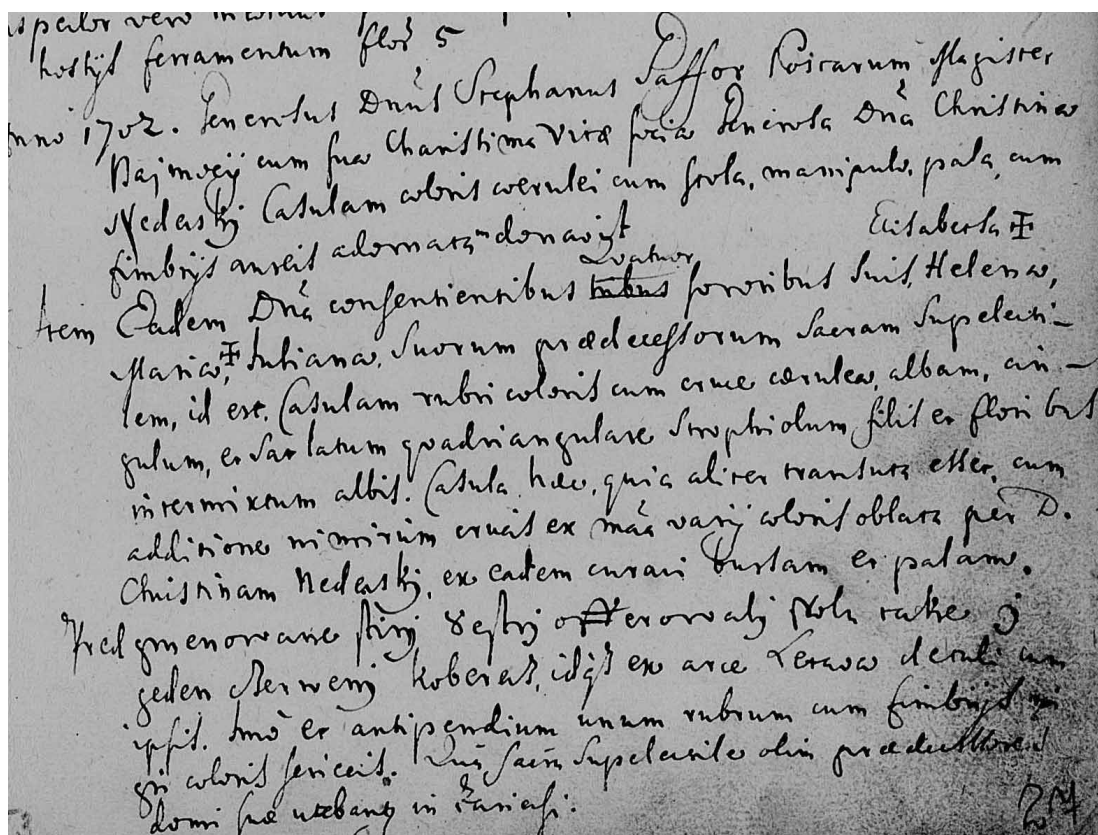
ktorý okolo roku 1772 slúžil u Zborovanov Jantoša, Kocifaja a Martusíka a práve v týchto lokalitách slobodne bez Klubinského odporu pásol ovce. Navyše predtým nikdy ani nepočul, že by Klubinčania v uvedených lokalitách Zborovanov prenasledovali či akokoľvek protestovali proti ich práci. Kto sa stal víťazom tohto sporu dnes poľahky zistíme, keď si pozrieme katastrálnu mapu Zborova nad Bystricou, pretože práve spomenuté územia tvoria dnes jeho vysunuté časti v okolí Veľkej Rače. Rozhodnutie stoličných úradníkov z konca 18. storočia tak zostalo evidentne zachované až do dnešných čias. Niekedy si tak pri pohľade na chotáre obcí ani neuvedomujeme koľko všakovakých udalostí mohlo viesť k tomu, aby dnes boli takými aké sú.

Pramene

Štátny archív v Žiline so sídlom v Bytči.

Martin Barandis a jeho potomkovia v Kysuckom Novom Meste a Hliníku nad Váhom

MGR. DANKA MAJERČÍKOVÁ

Zápis v matrike Dolného
Hričova týkajúci sa
Štefana Gašora. (Zdroj:
www.familysearch.org)

V roku 1718 sa v Kysuckom Novom Meste spomína *dudáš* Gašpara Suňoga Martin Brandis. Záznam nehovorí viac o jeho činnosti v službách Suňogovcov, výraz *dudáš* by však snáď bolo možné interpretovať ako *trubač*, teda dôstojník v Suňogovskom pluku. To by zase mohlo naznačovať, že Martin Brandis bol príslušníkom šľachtického stavu, o jeho pôvode však nie sú žiadne informácie. V tejto

súvislosti možno spomenúť, že v južnom Tyrolsku žil šľachtický rod menom Brandis (Prandis). Pôvod tejto rytierskej rodiny siaha až do 12. storočia, v roku 1580 boli jej členovia povýšení do stavu slobodných pánov a v roku 1641 získali aj ríšsky grófsky titul. Obvykle mali rody viacero vetiev, pričom nie všetky dosiahli rovnaký spoločenský status. Hypotézu, že by Martin Brandis z Kysuckého No-

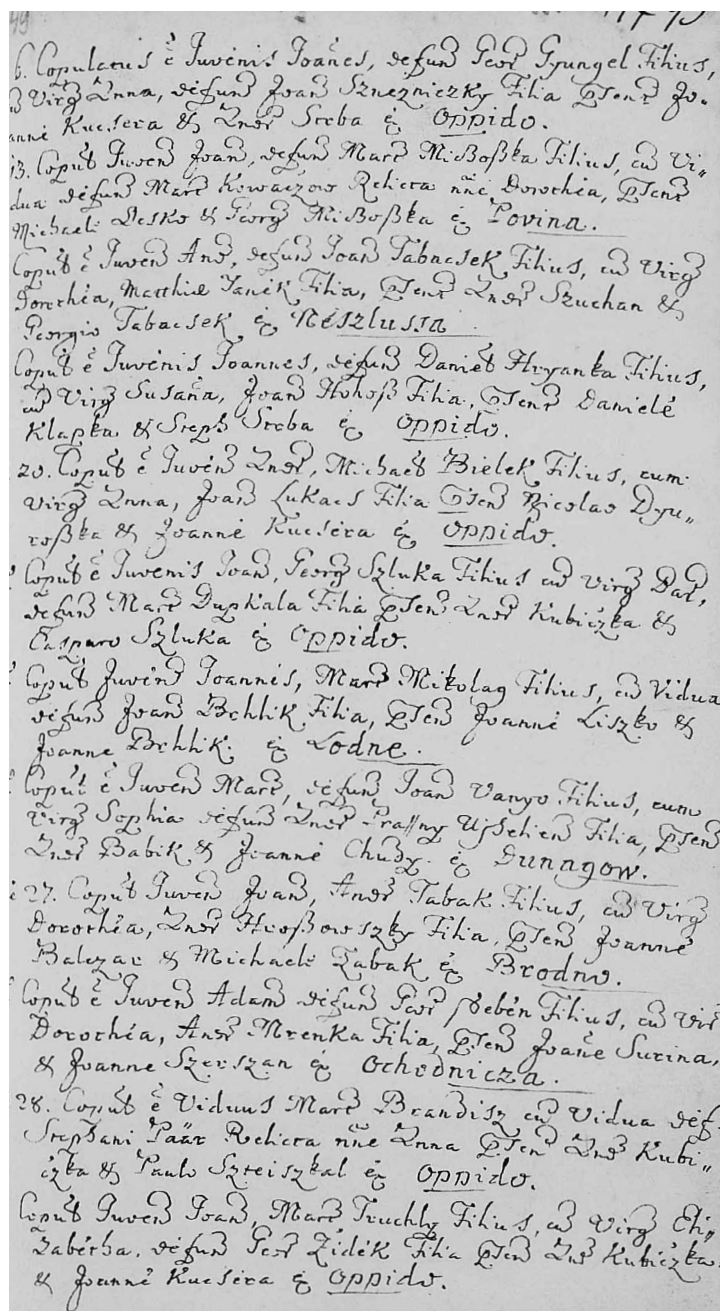
vého Mesta pochádzal z niektorej menej významnej vetvy tyrolských Brandisovcov však nemožno nijako preveriť a na tomto mieste ju spomínam len ako jednu z možností. Proti takémuto pôvodu by naopak hovoril fakt, že v roku 1711 sa v Starej Bystrici spomína meno Brandis, pričom dotýčny Ondrej Brandis bol podľa záznamu v matrike zrejme prostý dedičan.

Nech už bol Martinov pôvod akýkoľvek, niekedy začiatkom 18. storočia sa usadil v Kysuckom Novom Meste a v roku 1703 získal meštianske práva (v dobovej terminológii zložil priazeň). Oženil sa s meštiankou Dorotou Okrutskou, ktorá bola pravdepodobne dcérou zemana Gašpara Okrutského. Z tohto manželstva mal synov Jána, Ondreja a Mikuláša a dcéry Žofiu a Katarínu (ďalšie dve dcéry zomreli v detskom veku). Po Dorotinej smrti sa v roku 1742 oženil s Annou, vdovou po Štefanovi Paarovi. Pri Štefanovi sa na chvíľu zastavím. Pochádzal pravdepodobne z rodu Paar pôvodom z Lombardie, ktorého členovia sa neskôr usadili aj v Čechách a Uhorsku. V roku 1606 boli povýšení do stavu slobodných ríšskych pánov, česká vetva dosiahla povýšenie do stavu ríšskych grófov a neskôr do stavu ríšskych kniežat. Od 15. storočia mnohí členovia rodu vykonávali úrad poštmajstra v rôznych krajinách. V roku 1630 Ján Krištof Paar získal titul najvyššieho dedičného poštmajstra v Uhorsku. Niektorí členovia rodu spríbuznení s Pongráčovcami mali majetky aj na Kysuciach, napr. v roku 1669 platil Ondrej Gassor di Paar daň za majetky v Hornom Vadičove, v roku 1686 bol medzi šľachticmi platiacimi dane v Kysuckom Novom Meste uvedený Štefan Paar alias Cimbalmos, ktorý v meste získal polovicu tzv.

kramarovského gruntu. V roku 1701 Štefan Paar zastával úrad poštmajstra v Bojniciach. Bol to teda človek s pomerne významným spoločenským postavením.

Ale vrátim sa späť k Martinovi Brandisovi. O jeho živote okrem niekoľkých biografických údajov z matrik som našla len pár záznamov v mestských knihách Kysuckého Nového Mesta. Dvakrát sa spomína kvôli svojím sporom s inými mešťanmi – roku 1718 žaloval Annu Hriankovú, manželku Ondreja Sigismundiho, že naviedla svoju slúžku (dievku), aby v jeho dome kradla, neskôr sa súdil s Jurajom Štrbom, ktorý ho obvinil, že mu z poľa vzal jednu kopy obilia. V roku 1756 bol v mestských knihách zapísaný ako Brandis aliter Dudáš, v tom čase však už bol mŕtvy, zomrel v Kysuckom Novom Meste v roku 1753.

Martinova najstaršia dcéra Žofia sa vydala za Ondreja Kolárika, syn Ondrej sa v roku 1734 oženil s Katarínou Slukovou, dcérou zemana Mikuláša Sluku. V roku 1737 Žofia v neprítomnosti Ondreja a jeho manželky chcela piecť v jeho dome chlieb, preto zakúrila v peci, no potom odišla a dom zamkla. Oheň sa v peci veľmi rozohorel a hrozil požiar, a pretože sa Ondrejov dom nachádzal v blízkosti panského domu, hrozilo, že sa prípadný požiar rozšíri aj naň. Mestská rada prísne pokutovala prípady, keď obyvatelia svojou nebanlivosťou ohrozovali mesto požiarom, preto aj Žofia musela zaplatiť pokutu šesť zlatých panstvu a dva zlaté mestu. Zaujímavá je poznámka o tom, že Žofia chlieb nepiekla pre vlastnú potrebu, ale na predaj. Ondrej Brandis s manželkou neboli pokutovaní, keďže v tom čase neboli v dome, a teda na celej situácii neniesli žiadnu vinu.

Sobáš Martina Brandisa
a Anny Paár v matrike Ky-
suckého Nového Mesta
(Zdroj: [www.family-
search.org](http://www.family-search.org))

Ďalší Martinov syn Ján sa v roku 1739 spomína ako panský mýtnik a v rokoch 1746 a 1747 ako mestský kapitán, ktorý mal dohliadať na poriadok v meste. Sám sa však v roku 1744 dostal do sporu s mestskou radou, ktorá ho za urážku magistrátu odsúdila na pranier, kde si mal trest odstať po dobu troch hodín. Pranieru

sa mohol vyhnúť zaplatením pokuty tri zlaté, záznam v mestskej knihe však neprehrádza, ktorú z možností si zvolil.

Najmladšia dcéra Katarína s manželom Samuelom Hriankom v roku 1757 predala brandisovskú chalupu ležiacu za farským kostolom pri rieke istému Jánovi Gellovi z Frídku. Je to zaujímavý záznam, pretože Ján Gella bol v zázname uvedený ako „*artis pictorea magister*“, živil sa teda maľovaním obrazov. Pri kúpe sľúbil zhotoviť a darovať jeden obraz mestu, no krátko nato chalupu predal Jánovi Šlandorovi, pričom sľúbený obraz nedodal. Mestská rada ho však záväzku nehodlala zbaviť, a aj keď predaj chalupy schválila, zároveň od Gella požadovala vyhotovenie sľúbeného obrazu.

Zatiaľ čo ostatné deti Martina Brandisa žili v Kysuckom Novom Meste, najmladší syn Mikuláš sa usadil v Kotešovej. Ešte za otcovho života, v roku 1743, sa oženil s Annou Kellerovou, dcérou zemana Jána Kellera z Kotešovej. Tu sa im

postupne narodili štyri deti, najmladší Mikuláš v roku 1753. Už v nasledujúcom roku Mikuláš Brandis zomrel. Rok po jeho smrti sa Anna Kellerová znovu vydala, jej druhým manželom sa stal zeman Ján Ďurďovič, ktorý rovnako ako Mikuláš Brandis pochádzal z Kysuckého Nového Mesta.

Mikuláš Brandis ml. žil v Hliníku, kde podľa súpisu z roku 1828 vlastnil dom č. p. 1, pričom niekde inde vlastnil kuriálny majetok. V porovnaní so svojimi príbuznými v Kysuckom Novom Meste, ktorí boli prostými mešťanmi, Mikuláš mal zjavne významnejšie spoločenské postavenie. Z troch manželstiev mal najmenej 15 detí, z nich najstarší Ján sa narodil v roku 1777 v Hliníku z manželstva s Máriou Hôrečnou. O Jánovom živote sa mi podarilo zhromaždiť len niekoľko údajov z matrík. Počas prvého manželstva s Máriou Pinkayovou žil zrejme v Hliníku, pretože tu sa narodili ich tri deti. Mária čoskoro zomrela a v roku 1812 sa oženil s Barborou Brixovou, dcérou Jána Brixu z Klobušíc. Po sobáši sa zrejme usadil na majetkoch, ktoré vyženil, pretože ďalšie deti sa narodili v Kolačine, Boľešove a Klobušiciach. Ku koncu života sa Ján Brandis usadil v Trenčíne, kde sa mu v roku 1831 narodila posledná dcéra Mária, v roku 1834 tu zomrela jeho manželka a v roku 1837 aj on sám. Z jeho najmenej 13 detí dvaja synovia vyštudovali za kňaza. Mikuláš (*1815) v rokoch 1833 až 1839 študoval v nitrianskom seminári, kde bol jeho spolužiakom napr. František Drahotuský. Od roku 1840 pôsobil ako prebendát katedrálneho chrámu v Nitre a od roku 1845 bol farárom v Nitrianskych Sučanoch. Pravdepodobne pod vplyvom svojich spolužiakov z nitrianskeho seminára mal blízko k národnoobrodeneckým snahám a patrilo k podporovateľom Štúrových Slovenských národných novín. Zomrel v roku 1864 v Nitrianskych Sučanoch. Počas jeho pôsobenia v Nitrianskych Sučanoch tu žil aj jeho brat František (*1819), ktorému Mikuláš krstil deti. Za kňaza vyštudoval aj Ján

(*1823). Študoval najskôr na kňazskom seminári v Nitre, neskôr v Temešvári. Počas revolučných rokov 1848-1849 pôsobil v Rumunsku, kde sa zapojil do revolučného hnutia, za čo bol o rok neskôr súdený pred vojenským súdom v Temešvári. Súd ho napokon oslobodil, musel však spolu s ostatnými podpísať vyhlásenie, že sa zdrží revolučných činov.

Najmladší syn Michal (*1827) bol vyštudovaný geometer a po sobáši s Jozefou Máriou Mikovínyovou v roku 1853 pôsobil niekoľko rokov na Kysuciach, ako dokladajú krsty jeho prvých troch detí v Čadci – v roku 1854 dvojčatá Adelajda Eugénia a Anna Juliana, a v roku 1857 syn Gejza Artur Karol. Michalov najmladší syn Pavol (*1859) sa narodil v Drietome, a pri krste svojej vnučky Johany v roku 1889 bol Michal zapísaný ako komposesor v Skačanoch, čo znamená, že tu vlastnil istý majetok, z ktorého výnosu žil. Pavol Brandis vyštudoval právo a pôsobil ako notár a súdny úradník, neskôr ako radca úradu verejnej správy. Zomrel v roku 1942 v Budapešti.

V Kysuckom Novom Meste sa Brandisovci neuchytili na dlho a koncom 18. storočia zmienky o nich postupne miznú. Brandisovci žili aj v Starej Bystrici, nepodarilo sa mi však zistiť, či boli príbuzní s Brandisovcami z Kysuckého Nového Mesta. Ďalší Brandisovci žili v Zemianskej Kotešovej, napr. kováč Ondrej Brandis, v matrikách uvádzaný ako libertinus, teda slobodný človek, nie poddaný, alebo custos dominalis (panský strážca) Mikuláš Brandis. Je možné, že boli príbuzní Brandisovcov z Hliníka, nateraz však nie sú známe písomnosti, ktoré by to potvrdzovali.

MARTIN BRANDIS +10. 2. 1753 KNM 1. m. Dorota Okrucká +15. 5. 1742 KNM, 2. m. 28. 10. 1743 KNM Anna Paar

Žofia *1705 +7. 1. 1769 KNM (1737) m. Ondrej Kolárik st.

ONDREJ m. 7. 11. 1734 KNM Katarína Sluková *22. 1. 1716 Kysucké Nové Mesto

JÁN m. 6. 8. 1737 KNM Barbora Bešková +31. 3. 1742 KNM, 2. m. 7. 10. 1742 KNM Žofia Ďuranová, 3. m. 2. 5. 1769 KNM Anna Jašová

MIKULÁŠ *1720 KNM +8. 8. 1754 Zemianska Kotešová m. 17. 3. 1743 Bytča Alžbeta Kellerová *5. 11. 1724 Veľká Kotešová +22. 12. 1784 Hliník

MIKULÁŠ *23. 4. 1753 Malá Kotešová 1. m. 10. 10. 1775 Bytča Mária Hôrečná *1754 +29. 12. 1784 Hliník, 2. m. 19. 7. 1785 Bytča Johana Pinkajová *1768 +1. 7. 1801 Hliník, 3. m. Kristína Juráčková *1785 +17. 7. 1812 Hliník

JÁN NEPOMUK *2. 5. 1777 Hliník +4. 6. 1837 Trenčín 1. m. Mária Pinkajová, 2. m. 3. 8. 1812 Klobučice Barbora Brixová *jún 1792 Klobušice +23. 12. 1834 Trenčín

Mikuláš František *25. 11. 1815 Vieska (Bolešov) +1. 2. 1864 Nitrianske Sučany

FRANTIŠEK *27. 7. 1819 Veľký Kolačín m. Mária Heinrichová

Ján *10. 10. 1823 Piechov

MICHAL *26. 9. 1827 Malý Kolačín (1891) m. 26. 11. 1853 Adamovské Kochanovce m. Jozefa Mária Mikovíny *24. 1. 1826 Zavar Malé Žabokreky

PAVOL MICHAL JOZEF *24. 2. 1859 Drietoma +3. 9. 1942 Budapešť m. Jolanta Habel

Katarína *1733 KNM m. 22. 7. 1748 KNM Samuel Hrianka *26. 9. 1726 KNM +20. 4. 1793 KNM

Kysuce známe i neznáme

Pramene a literatúra

SA ZA, p. Ca, Mestské knihy Kysuckého Nového Mesta, no. VI, s. 238, 239, 662, 729, 1018, 1198.

MNL, OL, W 12 Miniszterelnökségi levéltár – Minisztertanácsi jegyzőkönyvek (1867-1944), K27188803021010.jpg. Dostupné na: <https://www.eleveltar.hu/digitalis-tartalom?source=preservica&ref=24650093-92dd-431f-822b-a96123e3ca98>.

Cit [2023-10-24]

ZAKAR, Péter: A CSANÁDI EGYHÁZMEGYE AZ 1848/49-es FORRADALOM ÉS SZABADSÁGHARC IDŐSZAKÁBAN. Dizertačná práca. Szeged, 2018. Dostupné na internete: http://reald.mtak.hu/1108/7/dc_1499_17_doktori_mu.pdf. Cit. [2023-11-24]

<https://cs.wikipedia.org/wiki/Brandisové>

<https://cs.wikipedia.org/wiki/Paarové>

https://www.knihydominikani.sk/hlavna_sc_hemhlatat_3?kpcmeno=brandisznicolaus

Veduta Kysuckého Nového Mesta na votívnom obraze z kostola P. Márie (Zdroj: Krajský pamiatkový úrad v Žiline)

Stará fara v Kysuckom Novom Meste

MGR. DANKA MAJERČIKOVÁ

Oproti kostolu sv. Jakuba staršieho v Kysuckom Novom Meste sa nachádza poschodový objekt, dnes slúžiaci ako hotel. Hoci budova pôsobí na prvý pohľad moderným dojmom, jej pôvod siaha niekoľko storočí do minulosti. V roku 1992 historičky umenia Zuzana Zvarová, Zuzana Ševčíková a H. Haberlandová vypracovali inventarizáciu objektov pamiatkovej zóny Kysuckého Nového Mesta, a pri tejto príležitosti preskúmali a zhodnotili 33 obytných domov, vrátane spomínaného objektu na dnešnej Ulici Čs. armády. Pre tento objekt sa zaužívalo označenie stará fara, do zoznamu národných kultúrnych pamiatok bol zapísaný ako kúria. Ako ukazuje označe-

nie objektu, v minulosti slúžil ako sídlo farnosti. Pri inventarizácii v roku 1992 bol čiastočne zmapovaný vývoj domu. Vznikol pravdepodobne už na začiatku 16. storočia, má teda ešte neskorostredoveký pôvod. V tejto najstaršej fáze mala stavba podobu prízemného objektu vymurovaného z kameňa, s pivnicami zaklenutými valenou klenbou a s trojpriestorovou dispozíciou na prízemí. Niekedy v prvej polovici 17. storočia prešiel objekt výraznou prestavbou, po ktorej získal typickú renesančnú dispozíciu s veľkou vstupnou sieňou situovanou v ose dispozície. Vľavo od nej, teda vo východnom trakte, bola umiestnená čierna kuchyňa. V období baroka bol objekt

Plán mesta na mape prvého vojenského mapovania z roku 1769 (Zdroj: <https://maps.arcanum.com/en/map/firstsurvey-hungary>)

opäť výrazne prestavaný a predovšetkým zvýšený o ďalšie nadzemné podlažie. Vstup na poschodie zabezpečovalo schodisko umiestnené v severovýchodnom kúte prízemnej siene, nový vstup bol vybudovaný aj do pivníc. Baroková prestavba sa dotkla aj interiérov – na prízemí boli takmer všetky priestory zaklenuté, len dve miestnosti mali trámové záklopové stropy. Priestory na poschodí mali stropy rovné. Fasáda ako aj vnútorné priestory boli ozdobené barokovou štukovou výzdobou. K barokovej prestavbe došlo niekedy v priebehu druhej polovice 18. storočia. Podobu budovy v tomto období zachytáva votívny obraz, ktorý je dnes umiestnený v kostole Panny Márie v Kysuckom Novom Meste. V spodnej časti obrazu namaľoval neznámy maliar vedutu mesta, na ktorej pomerne verne zachytáva jeho podobu. Obraz nie je datovaný, no keďže je na ňom namaľovaná kaplnka Panny Márie, dostavaná v roku 1746,

je zrejmé, že vznikol niekedy po tomto roku. Na obraze je na severnom nároží námestia vidieť veľkú poschodovú budovu fary s vysokou manzardovou strechou. Budovu stavby nachádzame aj na mapách prvého vojenského mapovania z roku 1749, tu je zakreslená s dlhým obdĺžnikovým pôdorysom. K ďalšej úprave budovy došlo na začiatku 19. storočia v klasicistickom duchu. Nešlo o nejakú výraznú prestavbu, zmeny sa dotkli predovšetkým interiéru, kde bolo prestavané schodisko, osadené nové dvere a pod. Úpravy na konci 19. storočia sa výraznejšie dotkli vonkajšej fasády, ktorej baroková výzdoba bola redukovaná do neoslohového výrazu, v interiéri boli jednotlivé priestory na oboch nadzemných podlažiach vybavené vstavanými skriňami a pred budovou bola vytvorená predzáhradka obklopená ozdobným mrežovým plotom. Podobu fary po prestavbe zachytáva pohľadnica, vytlačená niekedy

Fara na pohľadnici, cca 1900 (Zdroj: zbierka Mária Janíka, Facebook, Kysucké Nové Mesto a okolie v premenách času)

Töki vártat
Níronyom!
Füves meg-
emlékeré kedt
fogadj's
Hööröntemel.

Üdvözléttel!
Janíka

Plebánia. 906 X/14

Üdvözlét Klszucz-Ujhelyről.

Pohľadnica s budovou fary, pred r. 1907. (Zdroj: zbierka Mária Janíka, Facebook, Kysucké Nové Mesto a okolie v premenách času)

pred požiarom v roku 1904. Stavba mala ešte vysokú mansardovú strechu krytú šindľom, s dvoma drobnými arkiermi presvetľujúcimi podkrovné priestory. Okná na fasáde lemo-

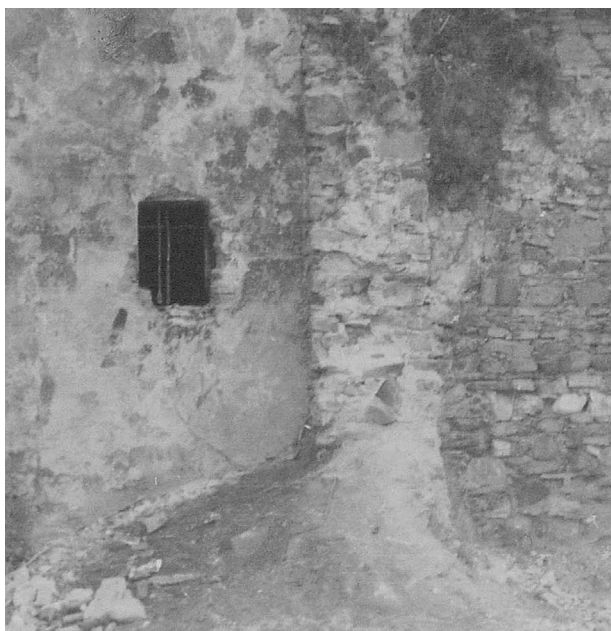
vali široké plastické šambrány, portál vstupného otvoru bol pravouhlý, v nadpraží s vloženou pravouhlou doskou. Fasádu na úrovni prvého poschodia členila kordónová rímsa,

*Budova fary v roku 1974 (Foto: M. Golis/
Zdroj: Facebook. Kysucké Nové Mesto
a okolie v premenách času)*

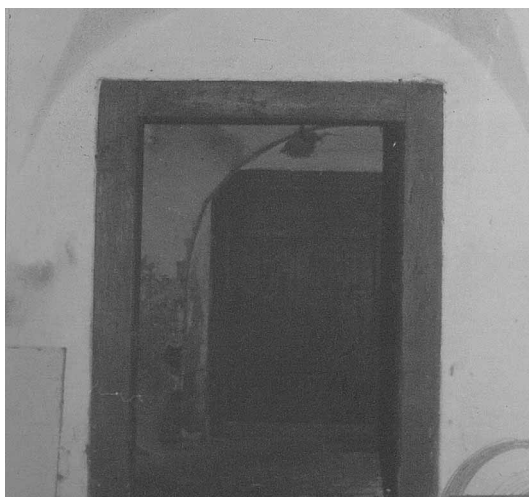
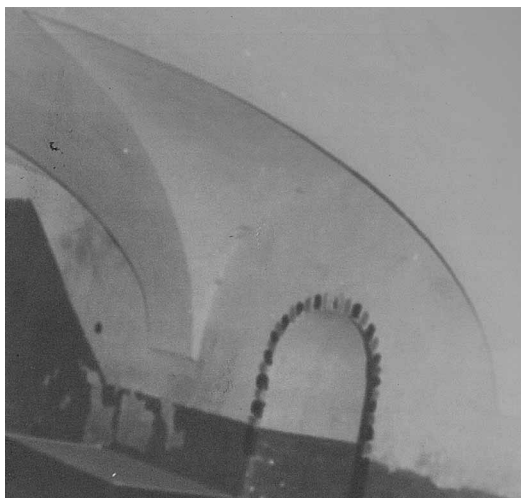
nad ňou prebiehala podokenná (parapetná) rímsa spájajúca okná prvého poschodia, a pod strechou fasádu ukončovala korunná rímsa. Pred priečelím fary bola vytvorená malá predzáhradka s dreveným mrežovaným plotom s murovanými stĺpmi. Do dvora sa vstupovalo veľkou murovanou bránou, ktorej murovivo prepájalo faru so susedným domom. Pri veľkom požiari v dňoch 16. až 17. augusta 1904 bola poškodená aj budova fary. Pohľadnica z roku 1907 zachytáva objekt po následnej oprave, pri ktorej vysokú manzardovú strechu nahradila nižšia sedlová strecha s plechovou krytinou a okná aj vstupný otvor mali výrazne zjednodušené lištové šambrány. Oploštenie predzáhradky zostalo zachované vo svojom pôvodnom tvare, len drevený plot nahradil kovaný. V priebehu 20. storočia budova utrpela ďalšie škody, najmä v päťdesiatych rokoch 20. storočia, kedy došlo k nevhodným úpravám objektu pre nové využi-

tie, v druhej polovici 20. storočia tu sídlil napr. sklad nábytku. Napriek nevhodnému využitiu boli v roku 1992 v objekte zachované viaceré staré a hodnotné prvky, ktoré autorky inventarizácie odporúčali zachovať, napr. barokovoklasicistické dvere, dlažby, barokové štuky na klenbách, drevené schodisko s kovovým zábradlím, okná s lištovými šambránami, spomínané vstavané skrine z 19. storočia, a dokonca aj čierna kuchyňa. Okrem iného žiadali tiež nezobytňovať podkrovie a strešné roviny zachovať bez rušivých vikierov a nástrešných okien. Pri pohľade na dnešnú stavbu, ktorá bola medzitým adaptovaná na hotel, je zrejmé, že nie všetky požiadavky autoriek inventarizácie boli zohľadnené. Objekt starej fary bol v roku 1993 vyhlásený za národnú kultúrnu pamiatku a dnešný stavbe-technický stav pamiatky je hodnotený ako dobrý.

*Fotografie exteriéru fary z roku 1992
(Zdroj: Inventarizácia objektov pamiatkovej zóny)*

Kysuce známe i neznáme

Fotografie interiéru fary z roku 1992 (Zdroj: Inventarizácia objektov pamiatkovej zóny)

Literatúra

ZVAROVÁ, Zuzana – ŠEVČÍKOVÁ, Zuzana, – HABERLANDOVÁ, Helena: *Kysucké Nové*

Mesto. Inventarizácia objektov pamiatkovej zóny. Bratislava, august 1992. Archív Kysuckého múzea.

Čokoládovňa JA-PA v Čadci

Krátke obdobie výroby čokolády na Kysuciach (1. časť)

MGR. MARTIN TURÓCI, PHD.

*Priestory opustenej
čokoládovne JA-PA
v Čadci v roku 1952
(Zdroj: zbierka P. Juriš)*

Rozvoj priemyslu na Kysuciach po druhej svetovej vojne

Ukončenie druhej svetovej vojny v roku 1945 prinieslo vlnu spoločenskej eufórie, nadšenia i nových nádejí. Mnoho občanov vnímalo ukončenie bojov a obnovu Československa, ako medzník a začiatok novej éry, charakterizovanej okrem iného i spravodlivejším usporiadaním spoločnosti. Na Kysuciach sa tieto tendencie okrem iného prejavovali i stále hlasnejším volaním po industrializácii. Tieto požiadavky iniciovali a usmerňovali demokrati i komunisti, ktorí v povojnovej republike nadobudli značný politický a spoločenský vplyv. Samotná požiadavka na industrializáciu Kysúc, bez ohľadu na iniciátora, však bola plne oprávnená. Táto tradičná a naliehavá

otázka rezonovala v regionálnom kontexte od vybudovania Košicko-bohumínskej železnice v 70. rokoch 19. storočia. Počas obdobia medzivojnovej republiky a Slovenského štátu sa nepriaznivá situácia nezmenila a Kysuce stále patrili k najmenej industrializovaným a hospodársky najzaostalejším regiónom. Nový priestor pre industrializáciu regiónu sa otvoril po skončení druhej svetovej vojny. Kysuce vstupovali do novej éry v nepriaznivej hospodárskej kondícii. Vojnová industrializačná vlna spojená s hospodárskou konjunkťou ich prakticky obišla. Namiesto toho tu vojnový konflikt zanechal nemalé škody a zničenú infraštruktúru.

Kysuce žalujú

Požiadavky na industrializáciu regiónu preto zaznievali na rozličných úrovniach od skončenia vojny. Najkomplexnejší dokument na podporu tejto iniciatívy vzišiel v roku 1946 z prostredia miestnych samospráv. Demonštračný manifest nazvaný príznačne *Kysuce žalujú*, oficiálne prezentoval nepriaznivé hospodárske pomery regiónu a zároveň opätovne predostrel požiadavku industrializácie. K memorandu sa za čadčiansky okres pripojili všetky hornokysucké obce a spoločne s nimi samozrejme i administratívne stredisko Čadca. Zástupcovia MNV v rezolúcii charakterizovali aktuálnu hospodársku situáciu okresného sídla nasledovne. „*Obec Čadca leží v severozápadnom Slovensku, po brehoch horného toku rieky Kysuce, pri hraniciach moravskosliezskych a poľských. Kraj je to hornatý, popretínaný málo úrodnými poliami, chudobný a dosť husto zaľudnený, počet obyvateľov je 8798, z ktorých je 80 percent robotníkov odkázaných si hľadať prácu mimo Čadce.*“ Memorandum Kysuce žalujú podporila každá obec v okrese, následne bolo koncom roku 1946 zaslané Slovenskej národnej rade v Bratislave i ústrednej vláde v Prahe.

Podobný obsah malo i o pár mesiacov neskôr vydané memorandum Výboru pre priemyselnosť Kysúc, ktorý oficiálne zastrešoval snahy sledujúce budovanie a rozvoj priemyslu na Kysuciach. Na rozdiel od predchádzajúceho memoranda malo konštruktívnejší obsah daný tým, že na jeho zostavovaní sa podieľali ekonomickí odborníci. Memorandum vypracované v júni roku 1947 taktiež mapovalo nepriaznivú hospodársku situáciu na Kysuciach, no na druhej strane prezento-

valo i prirodzené hospodárske prednosti kraja, ktoré mali prilákať potenciálne investície. Z prezentovaných údajov vyplýva, že v čadčianskom a kysuckonovomestskom okrese boli po skončení vojny tisíce voľných pracovných síl schopných na nasedenie v priemysle. Podľa odhadov zástupcov výboru, Kysuce mohli pre novozaložené priemyselné podniky poskytnúť približne 15 000 pracovníkov. Okrem toho región mal i dobrú dopravnú polohu s napojením na surovinové zdroje. Ako potenciálna výhoda, najmä pre potravinársky priemysel, sa uvádza i kvalitná mäkká voda, ktorú nebolo potrebné ďalej upravovať. V tom čase si totiž nevhodnú, zväčša tvrdú vodu, museli podniky čistiť, čo zvyšovalo výrobné náklady. Ďalší z uvádzaných hospodárskych benefitov predstavovala dobrá dostupnosť stavebného materiálu. V regióne sa nachádzalo viacero producentov štrku, piesku, stavebného kameňa a tehiel. Potenciálny investor tiež mohol počítať s otvoreným prístupom samosprávy, ktorá budúcemu investorovi ochotne poskytla zadarmo pozemky a ďalšiu potrebnú asistenciu.

Nové kysucké podniky

I vďaka spomenutým hospodárskym výhodám kysuckého kraja neostali početné hlasy prichádzajúce zo severozápadného kúta Slovenska nevypočuté. Praktickej realizácii dovedy zanedbávaného zámeru výstavby priemyslu na Kysuciach nahrávali i ďalšie faktory. Okrem teoretických predpokladov, industrializáciu Kysúc podporoval najmä dostatok voľných priemyselných kapacít. Tie sa nachádzali najmä v bývalom česko-nemeckom pohraničí, ktoré ostalo po odchode nemeckého obyvateľstva takmer

Čokoláda Olympia vyrobená v čokoládovni RUPA (Zdroj: www.wikipedia.cz)

ľudoprázдне. Z týchto zdrojov Kysuce profitovali viackrát.

V máji 1946 doviezli do prázdnej budovy niekdajšej čadčianskej textilnej fabriky stroje z bývalého textilného podniku v Krnove ležiaceho v sudotonemeckej oblasti neďaleko Opavy a vďaka získanému technickému vybaveniu mohla na Kysuciach svoju činnosť obnoviť zaniknutá textilná výroba.

Ďalší významný textilný podnik – odevný závod Slovenka vyrástol v roku 1945 v Turzovke, kde umiestnili pobočku neďalekého podniku Moravsko-slezských pletární v Rožnově pod Radhoštěm. Zaujímavosťou je, že po spustení výroby v závode pracovalo omnoho viac zamestnancov než bolo pôvodne plánované. Preto až do konca roka 1945 kvôli nedostatku výrobných priestorov, polovica

pracovníčok finálne práce na pletených výrobkoch dokončievala doma.

V Čadci vzniká čokoládovňa

Okrem spomenutých projektov, v Čadci v tomto období vznikla i úplne nová fabrika na výrobu čokolády reprezentujúca výrobné odvetvie, bez akýchkoľvek tradícií a spojitostí s regiónom.

Navyše išlo odvetvie, ktoré sa na Kysuce možno na prvý pohľad ani nehodilo typologicky. Pri lokalizácii podniku však rozhodujúcu úlohu zohrali ekonomické faktory, ktoré hovorili v prospech administratívneho centra horných Kysúc. Na jeseň 1945 tak v Čadci vznikla továreň na výrobu čokolády a cukrovínek s názvom JA-PA pomenovaná po zakladateľovi a členovi správnej rady Janovi

Pachlovi zo Starej Boleslavy. Išlo o potravinársky podnik, ktorého výrobné portfólio bolo orientované na výrobu cukrovíniiek, čokolády, cestovín, suchárov i kávovín.

Zakladateľ továrne a jeho príbeh

Pokiaľ ide o samotného zakladateľa Jana Pachla, on a jeho rodina bol v oblasti výroby čokolády a cukrovíniiek v Československu pojmom. Jan Pachel bol významný podnikateľ pochádzajúci zo známej podnikateľskej pražskej židovskej rodiny Pachlovcov. Jeho otec Rudolf Pachel v roku 1914 založil v pražských Vinohradoch spoločnosť na výrobu čokolády a cukrovíniiek s názvom RUPA. Neskôr jej sídlo presťahoval do nového objektu v Nusliach, kde pôsobila pod názvom „*Rudolf Pachel, továrň na čokoládu a cukrovinky Praha-Nusle*“. Od 1. januára 1936 Rudolfa Pachla vystriedal vo vedení firmy jeho syn Jan.

V medzivojnových rokoch patrila RUPA medzi najvýznamnejších výrobcov cukrovíniiek v Československu. Druhá svetová vojna

ale firme priniesla stagnáciu. Kvôli znižovaniu dostupnosti základných výrobných surovín, postupne klesala výroba i počet predajní. V januári 1944 výrobu definitívne zastavili a priestory továrne museli prenajať pre vojnovú výrobu firme Junkers, Flugzeug und Motorwerke. Majiteľ firmy Jan Pachel bol navyše perzekvovaný a na čas dokonca internovaný v koncentračnom tábore. Po vojne sa však vrátil do rodného mesta a začal hľadať nové možnosti pre opätovné rozbehnutie vlastného podniku. Venovať sa plánoval tradičnému rodinnému odboru – cukrovinkárskej výrobe. Rodinný závod po predchádzajúcom nemeckom hospodárení ostal zdevastovaný a ako nemecký podnik ho navyše štát po vojne skonfiškoval. Pachel sa preto rozhodol obnoviť výrobu umiestniť inde. Vo svojich plánoch na lokalizáciu podniku zvažoval viacero lokalít, z ktorých mu napokon ako najvhodnejšie miesto vyšla práve Čadca.

(pokračovanie)

Časť mapy *Plan von dem gezogenen Cordon...* z roku 1763, kde sú zakreslené Turzovom vymierané lokality (Národná Széchényiho knižnica v Budapešti)

Ako uhorský palatín Turzovčanom pasienky vymeral

MGR. DRAHOMÍR VELIČKA, PHD.

Za ostatnú dekádu sme v poznaní najstarších dejín Kysúc výrazne pokročili, ale z času na čas sa predsa len objavia ďalšie, dovtedy nepoznané a nevyužitú pramene, ktoré jeho úroveň opäť prehĺbia. K takým patrí aj doposiaľ historicky nevyužitá listina Juraja Turza,

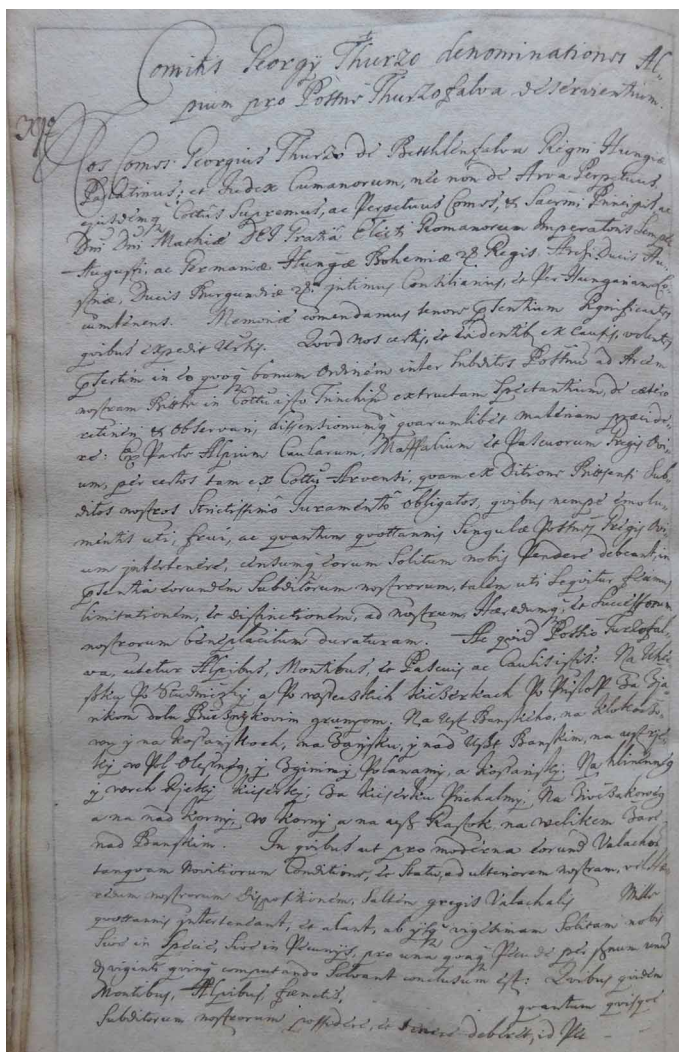
ktorú vydal pre Turzovku v máji 1616, teda niečo viac ako pol roka pred svojou smrťou. Listina či presnejšie jej jednoduchý odpis, sa nachádza v tzv. Protokole privilegií (*Protocolum privilegiorum metalium, concessionarium, inscriptionarium, aliorumque ejusmodi*

documentorum oppidi Bittse, scultetorum, possessionum ac incolarum ad arcem Bittse spectantium...), ktorý obsahuje texty rôznych výsadných listín pre jednotlivé obce Bytčianskeho panstva a podľa datovania na titulnom liste, ho spísali v roku 1726. Nie je to úplne tak, pretože sa v ňom nachádzajú aj odpisy listín po tomto dátume, konkrétne v prípade Turzovky z roku 1728. Jediný, kto zatiaľ Turzom v máji 1615 vydaný dokument využil, bol niekdajší riaditeľ bývalého Štátneho oblastného archívu v Bytči (dnes Štátny archív v Žiline so sídlom v Bytči) PhDr. Jozef Kočiš. V stručnom rukopise o dejinách Turzovky, koncízne opísal jej obsah a v nej sa vyskytujú lokality. Tento text vznikol zrejme na objednávku mesta niekedy v roku 1967, v čase priprav žiadosti o udelenie štatútu mesta pre Turzovku. V dva a pol stranovom rukopise zaberá zmienka o uvedenej listine len päť riadkov. Pre potreby daného prehľadu však ani nebolo viac treba. Z historického hľadiska je listina natoľko zaujímavá, že sme sa rozhodli venovať jej väčšiu pozornosť a predstaviť ju širšej verejnosti v predkladanom článku.

Takmer identickú listinu, vydal Turzo dokonca v ten istý deň, v rovnakej záležitosti aj obci Kolárovice. Ani jedna zo spomínaných listín sa ale nezachovala v origináli (alebo o nich nateraz aspoň nemáme vedomosť), ich znenia sú známe len z neskorších odpisov z 18. storočia. To evokuje dojem, že Turzo vydal podobné listiny ak nie všetkým, tak určite viacerým obciam svojho panstva súčasne. Napokon jeho vyjadrenie z listiny by tomu nepochybne nasvedčovalo: *...poznajúc príčiny súčasného stavu, chceme predovšetkým zaviesť medzi poddanými v obciach, patria-*

cich nášmu Bytčianskemu zámku, nachádzajúcu sa v Trenčianskej stolici, vo všetkom dobrý poriadok... Pre lepšie pochopenie iste nebude na škodu, ak listinu uvedieme v slovenskom preklade celú:

*My, gróf Juraj Turzo z Betlanoviec, palatín Uhorského kráľovstva, sudca Kumánov, tiež večný župan Oravskej stolice, dôverný radca najsvätejšieho kniežata a pána, pána Mateja, z Božej minulosti vyvoleného rímskeho cisára, vždy vznešeného a tiež nemeckého, uhorského a českého kráľa, arcivojvodu rakúskeho a vojvodu burgundského a uhorský miestodržiteľ, dávame na známosť znením tejto listiny všetkým, ktorých sa to týka, že my, z istých, zrejmych príčin, chceme predovšetkým vo všetkom dobrý poriadok medzi poddanými obcí patriacich k nášmu Bytčianskemu zámku, nachádzajúcom sa v Trenčianskej stolici zaviesť, tento udržiavať, zachovávať a akékoľvek nezhody odstraňovať. Pokiaľ ide o hole, salaše, prístrešky a pasienky stád oviec, je treba valachov prichádzajúcich z Oravy, ako aj našich poddaných Bytčianskeho panstva zaviazať pevnou prísahou, keďže oni budú užívať zisky a tešiť sa z nich, zároveň je potrebné určiť, aké veľké stádo oviec budú jednotlivé dediny každoročne držať a aký poplatok z nich nám budú povinné odovzdávať. V prítomnosti týchto našich poddaných tak ako i našim dedičom a nasledovníkom prijali sme nasledovné a trvalé rozhodnutie. A síce, obec Turzovka bude užívať tieto hole, vrchy, pasienky a salaše: **Na Uherskú po Studničky a po vŕeckych kyčerkach, po Príslop, za Žiarikom dolu Bučníkonym grúňom, na Ust' Banského, na Klokočovy i na Košariskoch, na Zarisku***

Text listiny v Protocollum privilegiorum (Štátny archív v Žiline so sídlom v Bytči)

i nad Usť Banským, na Usť Rieky v pol Olešnej i s inými Poľanami a Košarisky, na Hlinenej i na Vrch Rieky Kyčerky, za Kyčerku Priehalmi, na Živčákovej a na Nad Korní, v Korní a na Usť Ráztok na Velikem Žare nad Banskym. Na ktorých za súčasných podmienok a stavu až do ďalšieho nášho rozhodnutia alebo našich dedičov, môže valašské stádo týchto valachov ako i nových počítajúce tisíc oviec každoročne vydržiavať a chovať. Od neho nám budú platiť obvyklý dvadsiatok alebo v naturáliách alebo v peniazoch, pričom je dohodnuté, že za jeden

kus dobytka sa ráta jeden zlatý a 25 denárov. O tom, koľko oviec by mali naši poddaní na týchto vrchoch, holiach, lúkach a pasienkoch vlastniť a mať, to nech rozhodnú štyria ľudia z obce Turzovka so zvoleným valašským vojvodom. Výška platby sa má určiť od veľkosti ovčieho stáda pre letné i zimné ustajnenie tak, aby ju mohli poddaní odovzdať a aby o nej boli v Bytči vyrozmnení. Jednotlivé hory, lesy, háje a hájené rieky nech sú našimi hájnikmi strážené, v ktorých sa vtáčstvo, zver i ryby lovia, zostávajú úplne nedotknuté a neporušené. Na ktorého moc a svedectvo túto listinu s chirografom a našou pečatou potvrdenú sme povolili vydať. Vykonané a dané na našom zámku v Bytči, 26. mája roku Pána 1616.

Na listine je viacero veľmi zaujímavých skutočností, ale my sa budeme venovať najmä jej významu z hľadiska histórie. Predovšetkým je v nej potvrdené, že valasi prichádzali na Kysuce, okrem iného, i z Oravy. V Turzovke je táto skutočnosť doložená osobným menom Ondrej Oravský (*Andreas Aruensis*), vyskytujúcim sa v novej obci v roku 1612, keď tam tento osadník okolo sviatku sv. Juraja prišiel a zaujal svoju usadlosť. Takisto meno Živčák, od ktorého dostal pomenovanie jeden z tunajších vrchov, sa hojne vyskytovalo na Orave. Pričom si treba všimnúť, že pomenovanie vrchu Živčákova bolo v čase vydania listiny vžitú, čo znamená, že valach s týmto

Kysuce známe i neznáme

menom musel na tomto území žiť oveľa skôr, prinajmenšom v druhej polovici 16. storočia. Ak si všimneme, všetky lokality vymenované v listine sa vzťahujú na severnú časť pôvodného turzovského chotára. To, že z tohto územia v danom období poznáme takú podrobnú toponymiu dokazuje, tak ako v prípade Živčáka, že sa tu valašský dobytok pásol už dávno predtým, pravdepodobne už v prvej polovici 16. storočia. Disponujeme istými indíciami, ktoré poukazujú už na koniec 15. storočia, tzn. ešte v období neskorého stredoveku. V roku 1498 totiž protestovali majitelia Budatínskeho panstva Suňogovi proti odháňaniu oviec na Bytčianskom panstve smerom k Morave. V tej dobe mohlo ísť o oblasť neskoršej Turzovky či Vysokej. Všetko je to len potvrdením prieniku valašského obyvateľstva do končín severozápadného Slovenska od konca 15. a v priebehu 16. storočia.

Viacere z lokalít uvedených v listine sa nedajú presne identifikovať na súčasnej mape (Studničky, Priehalmi), niektoré sú naopak rozpoznateľné ihneď (Uherská, Usť Banské, Hlinené, Klokočov) a sú aj také, ktorých identifikácia je nejednoznačná (Košariská). Vzhľadom na to, že listina je známa len z odpisu, nie je úplne isté, či je správne odpísaná. Z toho, čo vieme stotožniť so súčasným stavom miestnej toponymie vyplýva, že jednotlivé lokality nie vždy idú v takom slede, ako sa vyskytujú v teréne. Identifikovať vieme vrch *Uherská* (1029 m n. m.), kde však hľadať Studničky je otázne. Veľmi všeobecné je taktiež označenie po všetkých *kýčerkách*. Slovom *kýčerka* sa označoval malý, úplne alebo čiastočne zalesnený vrch, ktorých bolo v sledovanom teritóriu veľa. *Príslopom* sa zase označovalo plytké vysokohorské sedlo, Žiarik

bolo menšie žiarom vypálené miesto, ako napovedá deminutívna podoba názvu. *Bučníkov grúň* – (grúň=horská, lesná stráň) nachádzajúci sa v bukovom poraste. Na mape z roku 1762 sú severne od Banského potoka zakreslené *Zsjare* a *Bucsnikovati M.(ons)*. S veľkou pravdepodobnosťou ide práve o miesta menované v listine. *Bučníkov grúň* by sme mohli stotožniť s vrchom Vrchpredmier (828 m n. m.), na západ od neho sa nachádza osada Žiar. *Usť Banské* je miesto ústia potoka pretekajúceho touto osadou, identifikácia *Klokočova* je jasná. Otázkou ostáva, či sa spomínané *Košariská* vzťahujú na lokalitu Košariská v Hlinenom, alebo ide o iné miesto. Miestny názov *Na Žarisku nad Usť Banským* je taktiež celkom jednoduché identifikovať, ide o miesto, ktoré dnes označujeme Klin. Veľmi nejasné je však *Usť Rieky v pol Olešnej*. Ale mohlo by ísť o dolinu Plaskurovej Ráztoky (Chotárneho potoka) alebo dolinu Potôčky, cez ktorú preteká Zmiatkov potok. Z ďalších lokalít vieme identifikovať *Hlinené*, *Živčakovu* a *Korňu*. Miesto *Usť Ráztok na Veľikem Žare nad Banským* možno opäť identifikovať ako Klin, kde sa Polkovský potok vlieva do Predmieranky (ústie ráztok). Lokalita sa nachádza nad Banským a prvé vojenské mapovanie nám lokalizáciu potvrdzuje, keďže toto miesto uvádza ako *Schor – Žor = Žiar*. Dokonca je pravdepodobné, že prvé vojenské mapovanie zachytáva nárečovú podobu miestneho názvu (Žor). Zaujímavé je použitie apelatíva *priehalna* = hoľa, horské sedlo. Hoci sa zrejme nepodarí úplne presne lokalizovať všetky vymenované lokality, kde Turzovčania mohli pásť stáda svojich oviec, ako sme spomenuli, všetky sa nachádzali na sever od Kysuce, najjužnejším pasienkom bola Živčakova.

Vo všeobecnosti išlo o dnešnú oblasť Klina, Vrch Predmiera, Vrch Hlineného, Hlavíc, Hrubého Buku a Potôčkov. Na všetkých týchto pastviskách mali prví Turzovčania povolenie od zemepána chovať a pásť tisíce oviec. Určite ich toľko nebolo, touto listinou zemepán vytvoril len právny rámec a určil, aké početné môže byť stádo Turzovčanov. Z iného zdroja totiž vieme, že pri sčítaní oviec v tom istom roku chovali Turzovčania celkovo 590 oviec, z toho najviac richtár Juraj Sruban. Jeho stádo pozostávalo z 246 oviec, druhým najväčším bačom bol Murínek s 87 ovcami, 58 ich mal Mišo Zjavko a 55 Kumaník. Félix Cibulka 48, Pavol Slezák 38, Marek Sruban 25 a Marko Bonec 23. Ďalší traja uvedení v súpise ich mali len po pár kusov, Kudelik 6, Martinko a Miko Belko po dve. V listine sa hovorí, že o tom, koľko majú v Turzovke pásť oviec, mali rozhodnúť štyria ľudia z obce spoločne s novozvoleným valašským vojvodom. Niet pochyb, že medzi kvartetom mužov, ktorí rozhodovali, bol aj richtár Juraj Sruban. Touto listinou teda Turzo vyčlenil pre prvých Turzovčanov pasienky a zároveň určil podmienky, za akých sa na jeho majetkoch mohlo pásť. Zabezpečil si tak pravidelné príjmy aj z chovu oviec. Ako sa v listine píše, valasi mohli na zámok do Bytče odvádzať klasický dvadsiatok v naturáliách, alebo ho mohli vykúpiť v peniazoch, pričom za jednu ovcu sa rátala suma jeden zlatý a 25 denárov. V Turzovke by výsledná suma podľa sčítania

oviec z roku 1616 činila 737,5 zlatého. Pričom boli obce s viac ako tisíc (Dlhé Pole, Kolárovice) i dvetisíc kusmi (Veľké Rovné). Celkovo panskí úradníci napočítali v obciach panstva 9199 kusov oviec. Teoreticky mohlo do zemepánovej pokladnice len za chov oviec ročne pribudnúť 11 498, 75 zlatých.

Listina vymeriavajúca tunajším obyvateľom pasienky na chov oviec je po lokačnom privilegii druhou priamou písomnosťou, ktorú bytčiansky zemepán Juraj Turzo vydal pre prvých Turzovčanov. V záverečnej formule sa píše, že listina bola, okrem pečate potvrdená chirografom. Bol to dômyselný systém, ako predísť falšovaniu písomností. Text listiny sa napísal na pergamen dvakrát (v dvoch rovnopisoch) pod seba. Do stredu, medzi texty listín sa potom vpísali zvyčajne tri prvé písmena abecedy a následne sa cez ne listina rozstrihla na dve polovice. Jedno vyhotovenie si uchoval zemepán, druhý rovnopis v tomto prípade dostal akiste do opatery richtár. Ak by niekedy prišlo k pochybnostiam o pravosti listiny, priložili sa obe časti k sebe a rozstrihnuté časti museli presne lícovať. Je veľkou škodou, že takúto zaujímavú a pre Turzovku cennú listinu nepoznáme z originálu. Ktovie, možno nateraz ticho čaká v niektorom z archívov na svojho objaviteľa, ale v budúcnosti sa s ňou budeme môcť detailne oboznámiť tak, ako predtým v prípade lokačného privilegia.

Pramene a literatúra

SA ZA, f. Panstvo Bytča-Strečno, Protocolum privilegiorum

SA ZA, f. Oravský komposesorát, Účty panstva Bytča za provízora Ján Drozdíka z roku 1616 (v nich aj súpis oviec), fasc. 156, č. 4.

SA ZA, p. Ca, MsNV v Turzovke, šk. 65.

<https://maps.arcanum.com/en/map/europe-18century-firstsurvey/?layers=163%2C165&bbox=2058701.1530429397%2C6344841.125806227%2C2095066.0692496125%2C6358523.353869274>

KRŠKO, Jaromír – VELIČKA, Drahomír: *Hydronymia povodia Kysuce*. B. Bystrica: FHV UMB, 2011.

MAJTÁN, Milan (red.): *Historický slovník slovenského jazyka I. – VII.* Bratislava: Jazykovedný ústav Ľ. Štúra a Veda, 1991 – 2008.

VELIČKA, Drahomír: Privilégium Juraja Turzu pre Turzovku z roku 1602. In: *Slovenská archivistika*, 2013, roč. 47, č. 1, s. 54-67.

VELIČKA, Drahomír: *Dejiny osídlenia Kysúc*. Turzovka : Terra Kisucensis, 2017.

*Inšpiráciu pre tvorbu
hľadal aj v prírode
(Dlhomír Poľský
v strede kompozície)
(Zdroj: Kysucké mú-
zeum)*

Básne Dlhomíra Poľského v zbierkach Kysuckého múzea (1. časť)

PHDR. DANIEL HUSÁRIK

Písomnú pozostalosť významného kysuckého básnika Andreja Majera – Dlhomíra Poľského získalo Kysucké múzeum do svojich zbierok kúpou v roku 2007. Ťažiskom zbierky sú rôzne dokumenty úradného, ale i súkromného charakteru, no prevažnú časť tvoria autorské básne. Rukopisy básní boli pri muzeálnom spracovaní rozdelené do siedmych základných skupín, a to: 1. Zbierka maďarských rukopisov básní z konca 19. storočia; 2. Zbierka rukopisov básní z rokov 1897 – 1917; 3. Zbierka rukopisov básní z roku 1918; 4. Zbierka rukopisov básní z roku 1919;

5. Zbierka nedatovaných rukopisov básní; 6. Zbierka rukopisov básní od roku 1920; 7. Publikované básne – výstrižky z novín. Každá skupina má svoje špecifikum a obsahuje isté kvantum básní. Básne autor zaznamenával na drobné kúsky papiera, na tlačoviny (napr. reklamy, pozdravy z vojny, účtovné tabuľky, útržky z kníh), úradné príписы, poštové obálky a až v poslednom rade na čisté hárky papiera. Kompletná zbierka básní obsahuje 149 očíslovaných a indexovaných jednotlivín, pričom pod jednotlivinou sa podľa spracovania rozumie taktiež

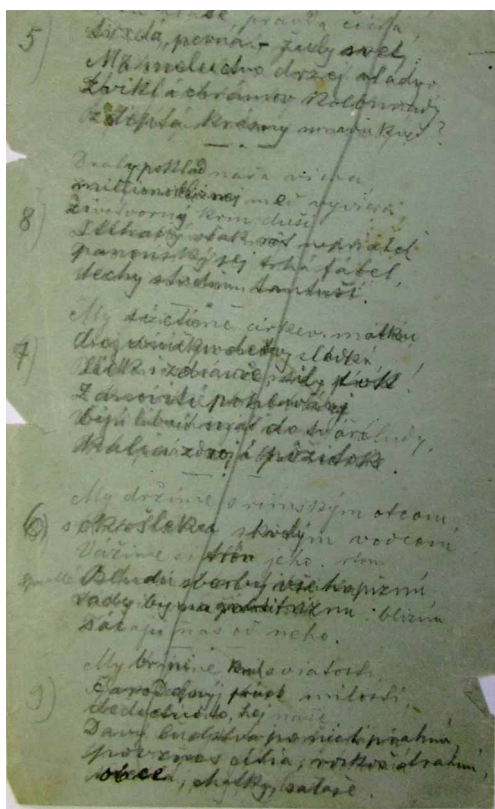
viazaný súbor a časti diela písané na viacerých hárkoch papiera.

Skupina č. 1 – koniec 19. storočia H 07199. Podľa aspektu zastúpenia básní Dlhomíra Poľského v archívoch (najmä Literárny archív Slovenskej národnej knižnice v Martine a Archív Spolku sv. Vojtecha v Trnave) a zbierkach ďalších múzeí (Považské múzeum) sú v zbierke rukopisnej pozostalosti D. Poľského v Kysuckom múzeu najcennejšie práve prvotiny písané v maďarskom jazyku. Najstaršou datovanou jednotlivosťou je obojstranný fragment básne/básní so štvorriadkovou a osemriadkovou strofou, ktorý vznikol v Budapešti 9. septembra 1885. Mimoriadne vzácne sú Majerove rukopisné čistopisy, ktoré vznikli v rokoch 1885 až 1893. Ide o päť niťou viazaných zväzkov s rozmermi približne 107 x 170 mm. Na konci zväzku sa nachádza index básní s miestom ich publikovania. Bibliografické odkazy však nie sú úplné. Básne vznikli počas štúdií v Nitrianskom seminári a na univerzite v Budapešti. Zastúpená je i „prázdninová múza“ z Kysuckého Nového Mesta (uvádzal skrátene KUjhely, Kujhely) z augusta roku 1885, júla, augusta a septembra roku 1888. O publikovanie básní A. Majera v maďarských periodikách bol evidentný záujem, čo je zrejmé aj na každoročnom kvantitatívnom vzostupe uverejnených básní. V maďarskom jazyku písal i po kňazskej vysviacke roku 1889 už ako kaplán v Lysej. Práve z Lysej pochádza rukopisná prvotina písaná v slovenskom jazyku s názvom *Do pamiatnika H. Z.* Báseň so štyrmi štvorriadkovými strofami vznikla 28. januára 1890. Maďarskému verzologickému systému ostal Majer naklonený aj v období rokov 1891 – 1894 v začiatkoch kaplánskeho pôsobenia v Dlhom Poli. Zlom nastal až 21. októbra

D. Poľský ako mladý kňaz a básnik (Zdroj: Kysucké múzeum)

1894, keď bola vydaná báseň *Receptia* v treťom čísle novozaloženého periodika *Kresťan* s podnázvom *Politické a spoločenské katolícké noviny*. Išlo o prvú Majerovu báseň publikovanú v slovenskom jazyku. Odvtedy boli slovenské básne Dlhomíra Poľského pravidelne uverejňované v rubrike *Besednica*. Zaujímavosťou je, že odborná literatúra pokladá za prvú v slovenskom jazyku publikovanú báseň Majerov *Ohlas*. Báseň bola publikovaná až v piatom čísle *Kresťana* zo 4. novembra 1894. Fragment básne *Ohlas* bol v pozostalosti A. Majera objavený na útržku papiera zelenkastej farby. Zachovalo sa päť číslovaných šesťriadkových strof (5, 8, 7, 6, 9). Názov bol zistený porovnávaním s už publikovanou tvorbou básnika. Smerodajným vodídlom časového rámca vzniku básne bol na opačnej strane rukopisný datovaný

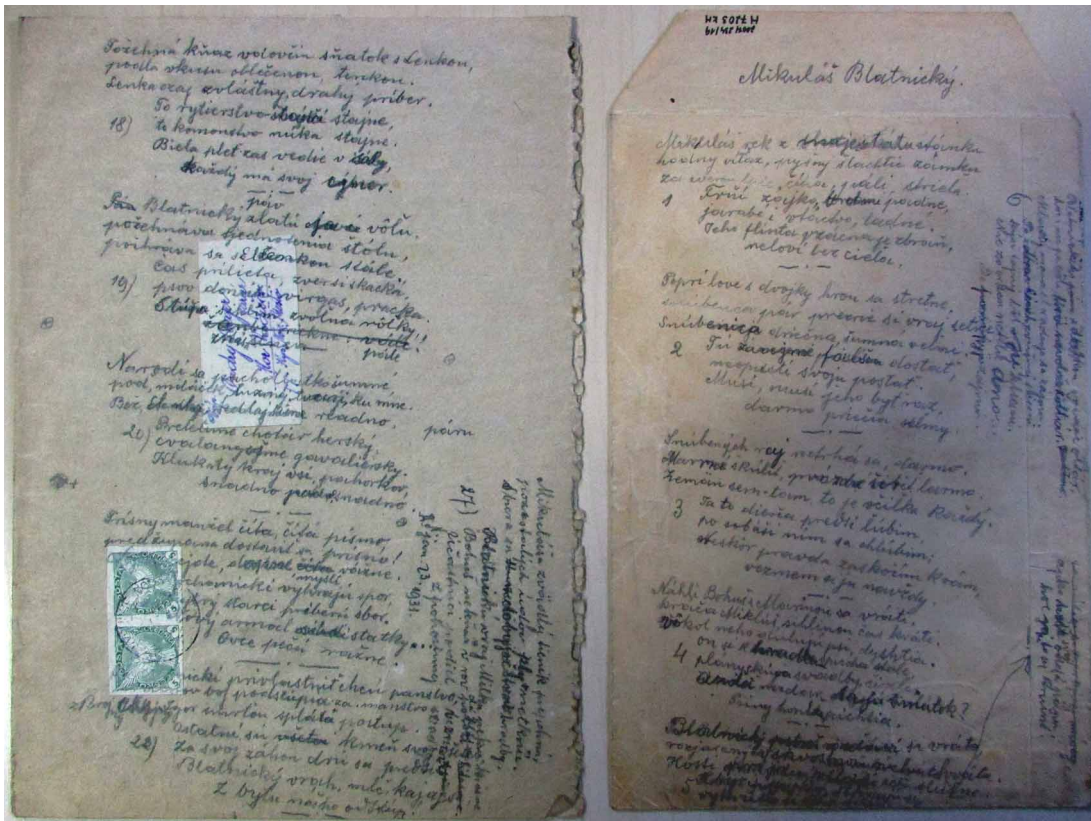
Fragment básne
Ohlas (Zdroj: Ky-
sucké múzeum)

fragment maďarskej básne z 3. septembra 1894. Z analýzy maďarsky písanej tvorby vyplýva fakt, že autor neskôr tieto básne prekladal do slovenského jazyka. Ide napríklad o básne *Herodes halála* [Smrť Herodesa], ktorú napísal v Budapešti 2. januára 1886, no v slovenčine bola publikovaná pod názvom *Herodes v Tatranskom orlovi* až v roku 1924. Na sklonku života publikoval i ďalšie svoje preložené diela ako *Zuzana*, *Sefóra*, *Jeremiáš* a iné, zväčša s biblickou a cirkevnou tematikou.

Skupina č. 2 – 1897 – 1917 H 07200.

Básní z konca 19. storočia sa v tejto skupine nachádza len šesť. Dielko *Po súde* vzniklo 15. decembra 1896 a zaiste bolo motivované súd-
nym konaním po smrti matky alebo iným sporom súvisiacim s prevodom sumy 250 zlatých v prospech Andreja Majera o čom

svedčí aj *Osvedčenie* napísané nad básňou v Kysuckom Novom Meste, dňa 5. decembra 1895. Oslavný charakter má básneň *Žilina – „Žilina, Žilina, výtečná Žilina / veru ti závidí uhorská krajina,“* Na opačnej strane papiera je umiestnený maďarsko-slovenský slovníček výberových pojmov. Básne, ktoré venoval na pamiatku Antonovi, Štefanovi a Mičurovi napísal v maďarskom jazyku. Ďalšie básne sú datované až od roku 1914 a spadajú do obdobia pôsobenia Andreja Majera ako farského administrátora vo farnosti Horný Vadičov. Básneň *Mariazellben* [V Mariazelli] je osobnou spomienkou autora na púť k zázračnému drevenému obrazu Panny Márie v Mariazelli. Napísaná je v maďarskom jazyku. Básneň vznikla 27. júla 1914, teda deň pred oficiálnym vyhlásením Prvej svetovej vojny. Konkrétne motívy svetovej vojny reflektoval v básňach: *Trifolium*, *Kanonier Poľský*, *Abbé v ranách*, *Intermezo*, *Przemysl*, *Notturmo*, *Čer-
nohorci*, *Pokuta*, *Pápež pred Ježišom*, *Strat-
ný raj*. Majer vojnu z kresťanského uhla pohľadu pokladal za spravodlivú. Bolo mu ľúto zavraždeného dediča trónu rakúskej a uhorskej monarchie Františka Ferdinanda i jeho pobožnej manželky Žofie z Hohenbergu. Sám o tom najlepšie napísal v poznámke k štvrtému zväzku *Spisov básnických Dlhomíra Poľského*, cyklu *Požiar sveta* (nebol vydaný knižne, ďalej len DP): „*O presvedčení mojom čistom, o vnútornom hneve na vra-
hov, o zaťatosti na nepriateľov, o krivoprišaž-
ných Talianoch a Rumunoch, rušiteľov mie-
ru, verne svedčí cyklus „Požiar sveta“ v IV. sväzku básní mojich. V cykle tomto som mnohé bitky a víťazstvá bývalých našich vojsk prílišnými farbami kreslil a maľoval; na protivníkov zúril; a konečnú skvelú výhru*

Písal aj na použité poštové obálky (Zdroj: Kysucké múzeum)

vo výhlade mal, za istú držal. Za celý čas vojny iba dva razy som bol nútený z dediny svojej, medzi vrchmi a hájmi čupiacej, na krátku chvíľu vytiahnuť. Raz do Kysuckého Nového Mesta, raz do Žiliny. Ani tu, ani tam vojna ani len do spomienky neprišla. Nech sa tedy nikto nediví, že vedomosti moje ohľadom vojny boli také štúple, obsahu Alkotmánya vôbec nepresahovali – až kým Ferdinand Foch, hlavný veliteľ armády francúzsko-anglickej, línie Hohenburgovej vo Francúzsku neprelomil, posledného triumfu nevydobil, až kým ozbrojené trupy vojakov domov, do Vadičova, neprišli a židovské krčmy vypíjať a rabovať nezačaly. Vtedy sa mi otvorily oči a písal som, písal: smelý Slovák slobodným Slovákom slovensky.“

Skupina č. 3 – 1918 H 07201. Ide o diela, ktoré vznikli na sklonku Prvej svetovej vojny.

Vo fragmentoch sa zachovali rukopisy básní *Skrotený hnev*, *Sýkorka*, *Iskra vo tmách*, *Prvotiny* a *Hore zmysly*. Celkovo až desať básní, vrátane štyroch spomínaných fragmentov boli zaradené do štvrtého zväzku *Spisov básnických DP*, do cyklu *Požiar sveta*. V básni *Skrotený hnev* sa autor obracia k Bohu s prosbou o ukončenie vojny, pričom jeho osobný počiatkový hnev pramenienci z víru vojny už ustál. Pád Ruskej ríše a vznik nových samostatných štátov nadšene ospieval v básni *Iskra vo tmách*. Vojna mala nepriamy dosah aj na bežný život obyčajných ľudí mimo frontovej línie. O zrušení zasnub a smútku dievčiny po príchode milého z vojny rozpráva dielko *Zrušená prísaha*. Mnohé mladé ženy ostali po vojne vdovami. Takýto osud zastihol aj hlavnú postavu básne *Mníška*. Mladá vdova sa rozhodla vstúpiť do kláštora

V hore.

Ja do hory zajdem si, nasbieram si šustia,
kým tie vetry hurtujú, ratolesťmi šustia.
Vezmem sebe toporiček, natnem si ja pníkov,
ponorím sa blažených do lásky svojej sníkov.

Hej, otecko, matičko, nevíete vy nikdy,
jaké žiale znáša váš synak trudu, krivdy.
Čo vy chcete, neprijme vám, radšie hrudu stuhlú,
jako dievča neprístojué, radšie zeme trublu.

Kopím haluz, ívery i čečínie sklúdzam,
Bože dobrý, všemožný, pomôž mojim núdzam!
Orešiarky chichocú sa i tie šojky biedne —
Zažeň chmúry žítia môjho, daj mi holča zbedné!

Dlhomír Poľský.

*Kalondar, Hlaváček
1926.*

Publikovaná báseň
V hore (Zdroj: Kysucké múzeum)

a modliť sa za tých, ktorým sa muž nevrátil z vojny. Obdobný námet odkladu sobáša, kvôli smrti ženícha na fronte autor predkladá v básni *Sobáš v raji*. „Preukrutná doba vojny, kedy už raz dôjdeš konca?“ – pýta sa Dlhomír v básni *Krivda*. Mimo vojnových tém sa básnik venuje kráse rodnej reči v básni *Materčina*. Ak chce ľud ako celok rásť, musí sa neustále vzdelávať, tvoriť umenie, kultúru, o čom veršuje v básni *Hore zmysly*. Osem básní editor *Spisov básnických DP* začlenil do tretieho zväzku a cyklu *Z ríše epiky* (nebol vydaný knižne). Ženskú neveru v šľachtických kruhoch rozoberá v básni *Aristokrata*. Záslužnú edičnú prácu zakladateľa Spolku sv. Vojtecha Andreja Radlinského predstavuje báseň *Radlinský v Holiči*. Z pohľadu dejovosti, zápletky a jej riešenia je najzaujímavejšie dielko *Pekelníci*. Zuzana dostala poukaz na tisíc rýnskych, ktorý jej z New Yorku poslal muž. Keď sa o tom dozvedeli dedinčania, opantala ich závisť. Zuzanu noc čo noc začali navštevovať prízraky – poslovia z pek-

la, so správou, aby sa peňazí zbavila a doniesla ich v konkrétny čas na dohodnuté miesto. Prestrašená šla po radu k miestnemu kňazovi, ktorý prišiel s riešením ako si na „pekelníkov“ posvietiť. Keď vchádzali do tmavej miestnosti, dobre vyzbrojený žandár ich zbil a zatkol. Najavo vyšla skutočnosť, že išlo o prezlečených zlodejov, ktorých najviac potrestalo kolektívne svedomie dediny a pocit hanby. Závisť totiž najväčšmi pobláznila miestneho richtára a jeho boženíka. Do prvého zväzku *Spisov básnických DP* a cyklu *Tempi passati* bola edične zaradená báseň *Prvotiny*, ktorá je spomienkou na Majerovu primičnú svätú omšu, ktorú slávil v Kostole Panny Márie v Kysuckom Novom Meste. V druhom zväzku *Spisov Básnických DP*, v cykle *Zpod Ladorhory* bola publikovaná báseň *Sýkorka*. Ide o jedinú báseň skupiny č. 3, ktorá obsahuje prírodný námet, no i ten sa metaforicky dotýka vojny, prostredníctvom zoslabnutého vtáčika, ktorého silný vietor zavial do chodby farskej budovy v Hor-

nom Vadičove. O vtáčika sa postaral kňaz. Rukopisný fragment básne je datovaný 1. júla 1918, no v publikovanej verzii je uvedený dátum 13. decembra 1917. Radosť z konca vojny je naznačená v básňach *Cesty božie* a *Ne-pokradneš*. Tieto boli edične zaradené do piateho zväzku Spisov básnických DP, cyklu *V zábresku slobody*.

Skupina č. 4 – 1919 H 07202. Rok 1919 bol pre Slovákov rokom nádejí a očakávaní, pretože len 28. októbra 1918 vzniklo Československo. Verše Dlhomíra Poľského z tohto obdobia sú presiaknuté myšlienkami slobody, vlastenectva, vzájomnosti dvoch slovanských národov v jednom štáte, dostatku „chleba i koláča“ po rokoch trenia biedy. Tridsaťdva básní zbierky je jadrom piateho zväzku *Spisov básnických DP*, cyklu *V zábresku slobody*. Veľavravné sú už samotné názvy: *Ohlas otčiny*, *Sloboda*, *V lúčoch slobody*, *Vatra*, *Voľný vzduch*, *Hrdý šuhaj*, *Mladému národu*, *Stavanie štátu*, *Lipy slobody*, *Vzkriesený národ*, *Slovenskému národu*. Sám básnik sa označil ako *Povedomý vlastenec*, ktorý si cení slobodu, otčinu a domov: „*Ladorhory nádheru, vzniku môjho Tábor, bystrotokej Kysuce striebrohlavý fátor.*“ Je hrdým Slovanom, Slovákom a kresťanom čo deklaruje v básni *Boh a vlasť*. V dielku *Slovanskí bratia* (v čistopise piateho zv. premenované na *Slovenskí bratia*) sa hlási k odkazu slovanských vierozvestov sv. Cyrila a Metoda, pričom vyzdvihuje hlavne ich kresťanskú misiu. Odmieta akékoľvek iné náuky a filozofie – *Čo to?* Na problém systematickej ateizácie slovenského národa dôsledne upozornil v básni *Tyrani svedomia*: „*Včul' po vojne hrozitánskej / svitla nám vraj*

sloboda! / Slobodne nám šliape vieru / nez-nabožstva odroda / slávsky brat rve katolíkov / žertvy oltár, brat: Kain.“ Básňou *Dobrovoľnícka* povzbudzoval mladých mužov k obrane proti Maďarom a bolševikom. Tridsať rokov svojho kňazského pôsobenia zrekapituloval v básni *Po tridsiatich rokoch*, datované 3. augusta 1919. Nad krásou okolitej prírody, i nad tým, že raz zomrie uvažuje vo výtvore *Zo zábradlia mostu*. Jediná istá vec budúcnosti je síce smrť, no autor verí, že dobrotivý Boh zaručí život jeho deťom – básňam. Životu a dielu národovca Andreja Radlinského, venoval pozornosť v epickej skladbe *Skalný drozd* (zv. tri, cyklus *Z ríše epiky*). Vďaka vzdal i zahraničným ochrancom Slovákov: B. Björnsonovi, R. W. Setonovi-Watsonovi (Scotus Viator) a W. Wilsonovi – *Priaznivci* (zv. štyri, cyklus *Požiar sveta*). Pozornosť si okrem samotného diela A. Majera zaslúži aj papier ako písací materiál. Básne *Ohlas otčiny* a *Sloboda* autor napísal na zadnú stranu jednolistového kalendára na rok 1919, ktorý bol vydaný ako tlač pre Ant. Urbana, kominárskeho majstra v Čadci. Značné množstvo Majerovej tvorby je umiestnené na čistej strane jednostranovej čierno-bielej grafiky „*Na pamiatku „Vianoc na bojjisku“ z roku 1916*“. Fragment básne *Sloboda* je napísaný na voľnej strane pozvánky, ktorou predseda výkonného výboru kňazskej rady Andrej Hlinka, pozýva Andreja Majera ako člena kňazskej rady na zasadanie, ktoré sa malo uskutočniť 21. januára 1919 o druhej hodine popoludní v Žiline. Ďalším preferovaným papierovým nosičom diela D. Poľského boli úradné osvedčenia o sobášii.

(pokračovanie)

Hasičská prilba z obdobia Rakúsko-Uhorska

MGR. PETRA ONDROVÁ

*Stav predmetu po
ukončení konzervátor-
ského zásahu (Zdroj: Ky-
sucké múzeum)*

V roku 2022 získalo Kysucké múzeum do svojho zbierkového fondu súbor 118 hasičských predmetov. Mimo iné skvosty k nim patrila aj slávnostná prilba z obdobia Rakúsko-Uhorska dekorovaná mosadzným hre-

beňom s chocholčekom z konskej hrivy. Prilba bola pri prijatí do fondu v zachovalom stave, avšak chocholčeková časť s konským vlasom bola veľmi znečistená a zamotaná. Tento typ znečistenia spôsobilo pravdepo-

Stav predmetu pred konzervovaním – člený a bočný pohľad (Zdroj: Kysucké múzeum)

dobne nesprávne uskladnenie ale aj neodborná manipulácia s predmetom. Mastný, lepkavý povrch vlasu nasvedčoval použitie nesprávnych ošetrovacích látok, ktoré spôsobili navrstvenie nečistôt a nasiaknutie maziva do vlasového vlákna.

Postupy zvolené pri konzervovaní popisuje záznam o konzervovaní zbierkového predmetu číslo **2022/021PO**. Predmet je zapísaný pod evidenčným číslom **H 11208** a prírastkovým číslom **2022/0019**.

Podrobný opis fyzického a technického stavu zbierkového predmetu pred konzervovaním

Kovová prilba z obdobia Rakúsko-Uhorska. Vyrobená je z bližšie neurčeného kovu, mosadze, kože a vlákna – konského vlasu z hriavy. Prilba je úplne čierno-lesklá, má ostrý mosadzný hrebeň, ktorý je zaokrúhlený a k zvyšku prilby pripevnený nitovaním. Na vrchnej časti mosadzného hrebeňa je ozdobný chochol vyrobený z konského vlasu. Remenné štítky slúžia na upevnenie prilby pod bradou. Na prilbe je umiestnený znak hasičstva

v uhorskej časti monarchie. Vonkajší lem prilby je spevnený a ozdobený mosadznou obrubou. Výrobca neznámy.

Navrhované postupy pri konzervovaní

- Očistenie predmetu od prachu odsátím a zotretím bavlnenou textíliou
- Odstránenie hrubých nečistôt z chocholčeka
- Odstránenie mastného povlaku a sadze pomocou vody a jemného čistiaceho prostriedku
- Rozčesanie a zafixovanie konského vlasu na chocholčeku
- Ošetrovanie kožených častí vhodným konzervačným prípravkom proti vysušeniu a popraskaniu

Priebeh konzervovania

Povrch predmetu sme očistili odsátím pomocou vysávača a zotretím hladkých častí suchou, bavlnenou utierkou. Samotná časť hrebeňa prilby s upevneným vlasom si vyžadovala manuálne vytiahnutie väčších popolových častíc. Po výbere vhodného čistiaceho prostriedku sme vyskúšali účinnosť zvolenej

Testovanie zvolenej techniky čistenia (vľavo) a testovací prameň po vyčistení a rozčesaní (Zdroj: Kysucké múzeum)

techniky čistenia na testovacom prameni konských vlasov. Postupne sme vlákna vyčistili, rozčesali a vyfénovali studeným vzduchom. Konské vlasy boli rozčesané a vyfénované prameň po prameni tak, aby sme zamedzili navlhnutiu a rozpadnutiu zlepenej základne chocholčeka, ktorá bola vsadená do

kovového základu na hřebeni. Kožené časti prilby sme očistili a ošetrili ochranným prípravkom Maroquin, ktorý zabraňuje vysušeniu a popraskaniu spracovanej kože. Po ukončení procesu konzervovania bol predmet uložený do depozitárnych priestorov múzea.

Príprava konského vlasu na čistenie (vľavo) a proces rozčesávania a sušenia vlasu (Zdroj: Kysucké múzeum)

Zbierky a ich ochrana

*Kožená výstelka prilby pred konzervovaním a po konzervačnom procese (dole)
(Zdroj: Kysucké múzeum)*

*Prilba pred konzervovaním a po konzervovaní
(Zdroj: Kysucké múzeum)*

Jedna z fotografií
kolekcie čadčianskeho
meštianstva (Zdroj:
Kysucké múzeum)

Čadčianske meštianstvo v zbierkach Kysuckého múzea

MGR. ANDREA PARÁČOVÁ

Kysucké múzeum v roku 2004 získalo zbierku 82 reprodukcí fotografií cca z rokov 1912 – 1940, dokumentujúce život meštianskej rodiny Bolgárovcov z Čadce a sčasti i život čadčianskeho meštianskeho spoločenstva. Celkovo možno meštianstvo charakterizovať ako spoločenskú vrstvu so silnejším ekonomickým zázemím a z neho vyplývajúcim vplyvom a mocou, vzdelaním, určitou životnou a kultúrnou úrovňou, so spoločenskými stykmi a kontaktmi. Jej príslušníci sa snažili udržať si vyššie spoločenské postavenie, a to tým,

že zastávali rôzne funkcie v hospodárskom a spoločenskom živote mesta, v štátnej správe a samospráve, mestských spolkoch a združeniach. K ich životnému štýlu patrila aj istá forma spoločenských stykov, správania sa, hodnôt sociálnych, duchovných a kultúrnych, čo vytváralo určitý typ meštianskej kultúry.

Získané fotografie majú veľký význam pri skúmaní meštianskej spoločnosti na Kysuciach, bývaní, ktorej je venovaná i samostatná expozícia v Kaštieli Radoľa a dopĺňa ju i niekoľko zbierkových predmetov z pozosta-

losti Dr. Artúra Bolgára (presklená vitrína v štýle „bombé“, jedálenská porcelánová súprava Rosenthal, obraz od Rity Boem, kávo-var z dvadsiatych rokov, detská bábika z roku 1926). Spomienky dcéry Dr. Bolgára pani Viery Jendrušákovej pomohli vniesť svetlo do tejto na Kysuciach dovtedy neprebádanej témy. Výsledkom výskumu boli okrem výstavy (Paráčová, Andrea. Interiér a bytové doplnky v meštianskom prostredí, Čadca 2002) a následne stálej expozície v kaštieli Radoľa aj odborný článok v monografii mesta Čadca (Paráčová, Andrea. Meštania v Čadci. In: *Čadca, monografia mesta*. Čadca 2005) a v časopise Múzeum (Paráčová, Andrea. *Meštianstvo Kysúc v radoľskom kaštieli*. Múzeum 4/2006).

Fotografie, ktoré múzeum považovalo za veľmi hodnotné a dôležité pre dokumentovanie života tejto spoločenskej vrstvy v regióne, sa získali tak, že sa zapožičali od pani Viery Jendrušákovej, dcéry Dr. Bolgára, naskenovali a dali vytlačiť. Fotografie možno rozdeliť do základných skupín:

1. Dr. Bolgár – portrétna a iné fotografie
2. Dr. Bolgár s rodinou a známymi
3. Najbližšia rodina Dr. Bolgára – manželka, deti
4. Sestry Dr. Bolgára s rodinami – staršia Hermína Baltayová, mladšia Gizela Lacková
5. Čadčianska meštianska spoločnosť

Dr. Artúr Bolgár bol čadčiansky prvorepublikový advokát, ktorého pôvodné meno bolo Bocek. Bocekovci pochádzali z Čadce, starý otec Ignác pôsobil ako mýtnik. Artúrov otec bol František, matkou Paulína Gočárová z Turia.

Artúr Gejza sa narodil v roku 1882, študoval na gymnáziu v Ostrihome, kde bol jeho spolužiakom Andrej Cvinček. Potom vyštudoval práva. Mal brata Kálmana, ten ostal žiť v Budíne, staršiu sestru Hermínu, ktorá sa vydala za notára z Turzovky Jána Baltaya, syna čadčianskeho učiteľa a organistu. Ján Baltay starší žil na dnešnej Hlinkovej ulici pri kostole. Artúrova mladšia sestra Gizela bola vydatá za obchodníka Štefana Lacka a bývali v tzv. Lackovom dome. Ďalší dvaja súrodenci zomreli v mladom veku.

Artúr si zmenil meno na Bolgár a v roku 1925 oženil s Helenou Kubačovou. Mali spolu tri deti – syna Dušana a dcéry Tatianu a Vieru.

Bolgárovci bývali na mieste dnešnej sporiteľne, kde pôvodne stál dom jeho rodičov, v ktorom bol obchod. Vo vile sa na prízemí nachádzala kancelária (pracovňa) a „pánska“ izba s knižnicou, sekretárom a koženými kreslami na prijímanie návštev. Na poschodí bola obývačka, spálňa, predizba, jedáleň, kúpeľňa a šatňa. Dom mal tiež kuchyňu a izbu pre slúžku, terasu, záhradu s dvorom, v ktorej stál altánok, tzv. „letník.“ Deti mali opatrovatelku Hildu Sommer z Opavy, v domácnosti pomáhala pomocnica.

Výber publikovaných fotografií predstavuje verejnosti čadčianske meštianstvo v prvej polovici 20. storočia. Označené sú evidenčným a prírastkovým číslom, pri každej je stručný popis.

Okrem portrétov Dr. Bolgára (H 06405, H 06437) nám fotografie bližšie dokumentujú štýl bývania – napovedajú, ako vyzerala jeho pracovňa (foto H 06439), spálňa (H 06420) či knižnica (H 06450) a záhrada (H

06410). Vďaka fotografiám možno spoznať vianočnú atmosféru v rodine (H 06414, H 06424) a to aj napríklad aj u Lackovcov v Lackovom dome, kde v pôvodnej vežičke – výklenku mali umiestnený vianočný stromček (H 06440). V Lackovom dome bol na prízemí obchod so strižným tovarom, hore byt so štyrmi veľkými izbami. V dome nechýbala kuchyňa, veranda a záhrada (H 06426).

Fotografie žien, mužov a detí ukazujú módny spôsob odievania v meste v tomto období, používanie hračiek – stretávajú sa s rôznymi bábikami, kočíkmi, kolobežkami, autami, trojkolkami, hojdačkami a pod. (H 06390, H 06395, H 06398, H 06407, H 06408, H 06428, H 06446, H 06456, H 06464)). Zachytená je svadba pravdepodobne Edity Lackovej (H 06413).

Fotografie dokumentujú i spoločenský život a voľnočasové aktivity čadčianskych mešťanov, medzi ktoré patrili prechádzky v prírode i pikniky (H 06429, rok 1912). V zime sa na Kysuci korčuľovalo (H 06462, H 06463), v lete sa kúpalo a opaľovalo (H 06412). Oblíbeným športom bol futbal, na ktorý chodila „celá Čadca“ (H 06403, H 06445). Páni sa stretávali i v hostinci u Aničky Scheibergerky (na mieste dnešnej pošty, H 06431). Zachovali sa i fotky čadčianskych hercov (H 06442).

Červený kríž a hasiči organizovali majálesy a juniálesy spojené s varením gulášu,

strelbou, hudbou a tancom. Konali sa na Bukove, neskôr na Ozdravovni. Napr. na fotografii H 09746 Majáles na Bukove vidno čadčiansku meštiansku spoločnosť, sediacu na tráve v prírode, s gramofónom. V prvom rade zľava v bielom je pán Michalus, bývajúci v byte na Mestskom úrade, Helena Bolgárová s deťmi Tatianou, Vierou (s košíčkom) a Dušanom so psom (pri gramofóne). Vedľa Viery sedí Helenina sestra Berta s mužom, pri nich (druhý sprava) Urban Béla, kominársky majster. Hore zľava stojí Beck (čalúnik,), dve ženy krmia kaplána Laca (žena vpravo je kadernička Závadská).

Na fotografii H 06421 je zas Guláš partia v roku 1931. V prírode na tráve s lesom v pozadí pózuje panská spoločnosť – polosediaci pololežiaci muži. Vpredu v strede v bielej košeli a nohaviciach s trakmi je súdny úradník Watran, zľava nad plešatým mužom s fúzikmi zas mladý doktor Reich, ktorý býval v dome na Pribinovej ulici (firma JOKO). Vpravo v svetlejšom obleku s kravatou pózuje dr. Bajo, prednosta okresného súdu (nie je ho vidno celého). Nad úradníkom Watranom sedí s pivovým pohárom na hlave doktor Politzer. Ten býval na dnešnej stanici, kde je dnes hotel Beskyd – bývalý Klappholz.

Fotografie spolu s publikovanými spomienkami pani Viery Jendrušákovej sú cenným materiálom k výskumu meštianstva a dokumentovaniu mestského života v Čadci.

Zbierky a ich ochrana

Zoznam publikovaných fotografií

1. H 06390 2004/0638 Foto čb.:Deti Dr. Bolgára s opatrovatel'kou Hildou Sommer z Opavy (vľavo) a asi pomocnicou v domácnosti

2. H 06395 2004/0643 Foto čb.: Gizela Lacková (vľavo) s priateľkou

3. H 06398 2004/0646 Foto čb.:Na hojdačke. Dieťa v bielych šatách je Edita Lacková, asi u Bolgárov na dvore

4. H 06401 2004/0649 Foto čb.: Dr. A. Bolgár

5. H 06402 2004/0650 Foto čb.: Mladá dáma-Gizela Lacková

6. H 06403 2004/0651 Foto čb.: Čadčania – futbaloví fanúšikovia

Zbierky a ich ochrana

7. H 06407 2004/0654 Foto čb.: Dáma s paličkou – Helena Bolgárová rod. Kubačová

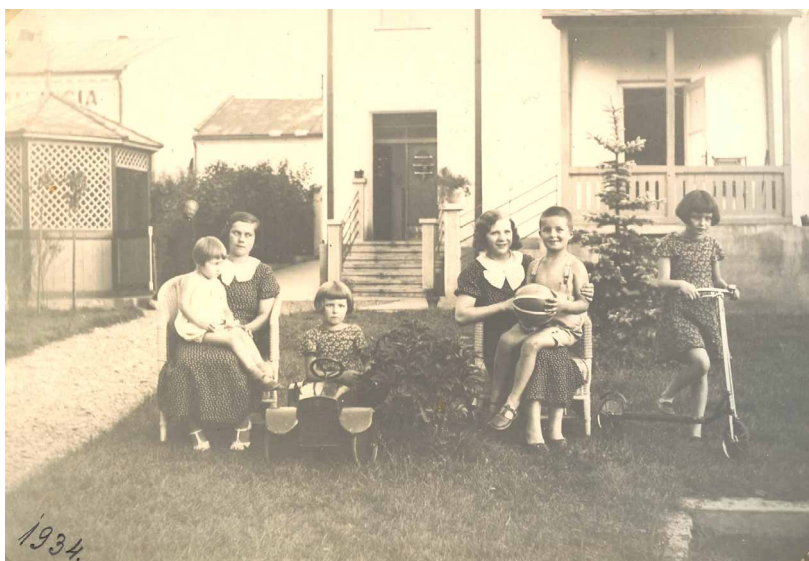
9. H 06409 2004/0657 Foto čb.: Dcéra Dr. Bolgára Viera v koči, 1926

8. H 06408 2004/0655 Foto čb.: Pri pumpe 1930. Tatiana a Viera (vpravo) Bolgárove

10. H 06410 2004/0658 Foto čb.: Za domom u Bolgárov 1934 (opatrovatelka Hidla Sommer – vľavo – a pomocnica s deťmi Dr. Bolgára)

11. H 06412 2004/0660 Foto čb.:Kúpanie na Kysuci 1931

12. H 06413 2004/0661 Foto čb.:Svadba Edity Lackovej, na ženíchovej strane Gizela a Štefan Lackovci, Hermína Baltayová, za ňou Dr. Bolgár

Zbierky a ich ochrana

13. H 06414 2004/0662 Foto čb.:Vianoce u Bolgárov 1930

14. H 06420 2004/0668 Foto čb.:
U Bolgárov v spálni 1928

15. H 06421 2004/0669
Foto čb.:Guláš-partia 1931

16. H 06424 2004/0672 Foto čb.:Dcéra Dr. Bolgára Viera, pod vianočným stromčekom 1927

18. H 06428 2004/0676 Foto čb.:Helena Bolgárová s dcérami, 1930

17. H 06426 2004/0674 Foto čb.:V záhrade u Lackov. Vľavo Helena Bolgárová s deťmi Vierou a Dušanom, v bielych šatách Gizela Lacková, vpravo opatrovatelka detí Dr. Bolgára Hilda Sommer z Opavy

Zbierky a ich ochrana

19. H 06429 2004/0678 Foto čb.:Piknik 1912. Lackovci s Dr. Bolgárom (vľavo)

20. H 06431 2004/0680 Foto čb.:Biliard (v hostinci u Scheibergerky)

21. H 06436 2004/0685 Foto čb.: Baltayovci. Hermína Baltayová, vľavo so svokrom Jánom Baltayom, organistom a učiteľom na Ľudovej škole v Čadci ("Lehrer und Organist") a manželom Jánom Baltayom, notárom v Turzovke, s deťmi

22. H 06437 2004/0686 Foto čb.: Dr. A. Bolgár

23. H 06438 2004/0687 Foto čb.: Dr. A. Bolgár

Zbierky a ich ochrana

24. H 06439 2004/0688 Foto čb.: Dr. A. Bolgár vo svojej pracovni

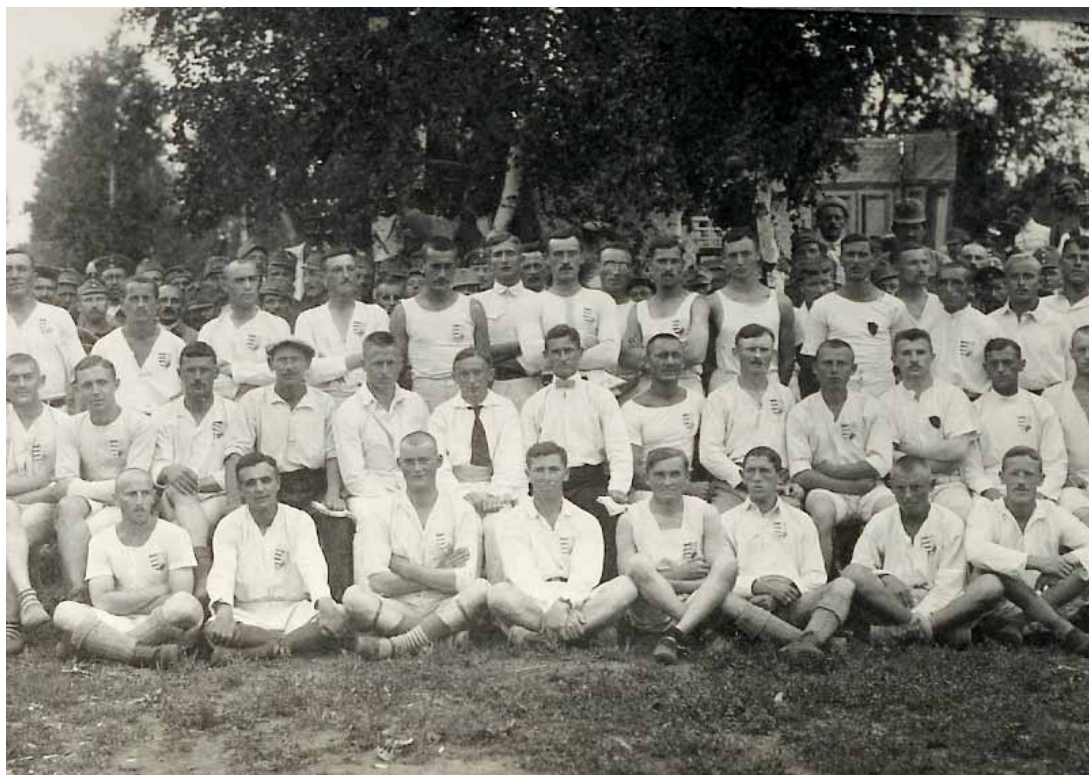
25. H 06440 2004/0689 Foto čb.:Vianoce u Lackov

26. H 06442 2004/0691 Foto čb.:Čadčianski herci

27. H 06445 2004/0694 Foto čb.:Čadčianski futbalisti

Zbierky a ich ochrana

28. H 06446 2004/0695 Foto čb.:G. Lacková s dcérou

29. H 06450 2004/0699 Foto čb.:Dr. A. Bolgár pri knižnici

30. H 06451 2004/0700 Foto čb.:Meštianska rodina advokáta Poradovského z Čadce

31. H 06453 2004/0702 Foto čb.:Gizela Lacková (vpravo) a Hermína Baltayová (vľavo) s deťmi

32. H 06456 2004/0705 Foto čb.:Gizela Lacková s dcérou

Zbierky a ich ochrana

33. H 06462 2004/0712 Foto čb.:Korčuľovanie sa na Kysuci,13. febr. 1926, dáma s mufom je Gizela Lacková

34. H 06463 2004/0713 Foto čb.:Korčuľovanie sa na Kysuci, 1913

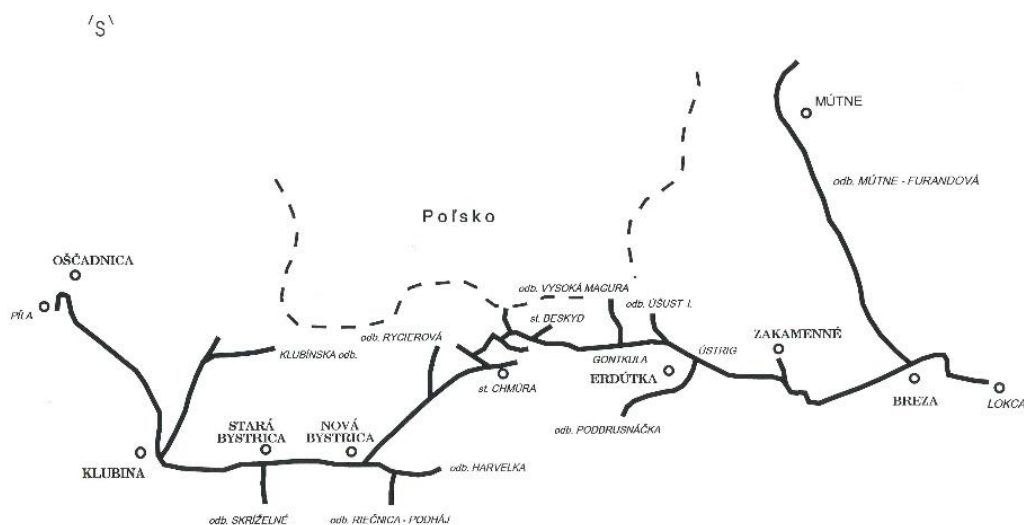
35. H 06464 2004/0714 Foto čb.: Helena Bolgárová s dieťaťom, Vianoce 1926

Zbierky a ich ochrana

36. H 09746 2004/0677 Foto čb.:Majáles na Bukove

Plán Kysucko-oravskej lesnej železnice (Zdroj: dokumentácia KM)

KYSUCKO - ORAVSKÁ LESNÁ ŽELEZNICA

Čo sa skrýva v dokumentácii Kysuckého múzea (4. časť)

DANIELA SVOBODOVÁ

Fond Etnofilmu

Etnofilm je najstarším filmovým festivalom na Slovensku. Koná sa nepretržite od roku 1980, keď sa jeho zakladatelia na čele s Martinom Slivkom rozhodli umiestniť ho do Čadce. Festival má trvalé miesto medzi odbornou, ale aj laickou verejnosťou ako unikátne filmové podujatie venované problematike etnológie, sociálnej a kultúrnej antropológie, spôsobu života ľudského spoločenstva a ľudovej kultúry prostredníctvom filmových diel, dokumentárnych filmov zo Slovenska i zahraničia. Medzinárodná súťaž ponúka filmy na témy od rozmanitých prejavov tradičnej ľudovej kultúry až po mapovanie života

súčasného človeka v komplexnosti a zložitosti meniaceho sa sveta i spôsobu života. Festival sa koná raz za dva roky. V dokumentácii sa nachádzajú programy jednotlivých dní, súťažné a nesúťažné filmy, niektoré máme v archíve ako videokazety, DVD – nie však všetky, niektoré sú uložené v Slovenskom filmovom ústave, denný spravodajca, vyhlásenie víťazných filmov, sprievodné akcie ako výstavy, besedy. Materiály sú založené podľa rokov konania festivalu. V Kysuckom múzeu máme dokumentáciu od roku 1980 do roku 2010. V súčasnosti Etnofilm poriada Kysucké kultúrne stredisko v Čadci.

Fond máp

Týka sa zobrazenia Lesnej železnice HLÚŽ, kde je vyobrazenie stavu v roku 1924 – Oščadnica – Chmúra, Oščadnica Zákamenné v roku 1927, Lokca – Mútne – Erdútka – stav v roku 1924, Úvraťová časť Chmúra – Beskyd a stavy HLÚŽ v roku 1985.

Stav v roku 1927, kreslil Ing. S. Žilinčík 1985

Fond Odborné činnosti Kysuckého múzea

Fond dokumentuje odbornú činnosť pracovníkov mimo Kysuckého múzea. Projektové tvorivé dielne, prednášky, pozvánky, konferencie na Slovensku i v zahraničí, účasť na konferenciách iných organizácií súvisiacich s odbornou činnosťou múzea.

Interné dokumenty

V interných dokumentoch sa nachádzajú napr. výročné správy, depozitárny režim, revízne správy, bádateľský poriadok a dokumenty s odbornou činnosťou múzea.

Členenie dokumentácie múzea

Pramene múzejné – predmety, ktoré netvoria z hľadiska zákona o múzeách a galériách zbierkový fond múzea.

Patria sem pramene vyplývajúce z platných právnych predpisov súvisiace so zbierkovými predmetmi, ktoré právne predpisy priamo neprikazujú, a to: zo všetkých procesov – zmluvy kúpne, darovacie, licenčné, výstavná a expozičná činnosť, projekty VĽA, budov, tratí HLÚŽ, prezentačné podujatia, negatívy, výskumné správy, pozvánky na podujatia, programy výstav, videonahrávky, knižničné výpožičky, poriadky, archívne – bádateľské listy, evidencia bádateľov,

Pramene vyplývajúce z právnych predpisov

- nadobúdanie zbierkových predmetov – dokumentačné listy, návrhy na nadobudnutie predmetov kultúrnej hodnoty alebo aj súborov, vlastným výskumom, návrhové listy na nadobudnutie zbierkových predmetov – kúpou, darom, zámenou, prevodom správy s iným múzeom,

- záznamy o posúdení nadobudnutia predmetov kultúrnej hodnoty ako zbierkových predmetov, súborov komisiou na tvorbu zbierok: registračné knihy, akvizičné zmluvy – so spôsobom nadobudnutia, nálezové správy, znalecké posudky, dokumentácia s interným procesom nadobúdania v múzeu.

Pramene súvisiace s odbornou evidenciou a vyradovaním zbierkových predmetov

Knihy prírastkov, katalogizačné záznamy, knihy úbytkov, odborné katalógy, návrhové listy na vyradenie ZP, znalecké či iné posudky, doklady o zničení predmetov, záznamy o uložení veci pri priestupku krádeže, rozhodnutia o prerušení trestného stíhania, súdne či iné rozhodnutia, povolenia MK SR na trvalý vývoz predmetu, rozhodnutia zriaďovateľa o vyradení predmetov.

Pramene súvisiace s odbornou revíziou zbierkových predmetov

Príkazy na vykonanie odbornej revízie, záznamy z odbornej revízie, znalecké či iné posudky – ako prílohy, iná dokumentácia súvisiaca s interným predpisom.

Pramene súvisiace s odborným ošetrovaním zbierkových predmetov

Návrhy na konzervovanie, reštaurovanie, zá-

znamy o konzervovaní, reštaurovaní, zmluvy o vykonaní odborného zásahu, poisťné zmluvy ak sa vykonáva ošetrovanie externe.

Pramene súvisiace s ochranou a bezpečnosťou priestorov a pohybom zbierkových predmetov

Depozitárne režimy, kľúčové režimy, uloženie predmetov v depozitoch a prezentačných priestoroch, depozitárne knihy, plány evakuácie so zoznamami predmetov 1. kategórie, knihy klimatických podmienok, knihy vstupov a výstupov z depozitára, revízne správy k systému elektronického zabezpečenia, protipožiarnemu systému, zoznamy predmetov dočasne alebo dlhodobo premiestnených do stálych expozícií, alebo iných priestorov, zmluvy o výpožičkách a nájmoch, poisťné zmluvy, protokoly o odovzdaní a prevzatí zbierkových predmetov, povolenia k dočasnému vývozu, knihy prijatých a vydaných výpožičiek a nájmov.

Pramene súvisiace so sprístupnením zbierkových predmetov

Námety, libretá, scenáre výstav a expozícií alebo odborných výchovno-vzdelávacích a pre-

zentačných aktivít, licenčné zmluvy, bádateľské poriadky, listy a evidencia bádateľov, návštevne poriadky.

Tieto skupiny prameňov tvoria celky a fondy uchovávané v múzeu možno rozdeliť na:

Múzejný zbierkový fond – zbierkové predmety definované zákonom o múzeách a galériách,

Pomocný fond – obsahuje nezberkové predmety, predmety kultúrnej hodnoty a pramene súvisiace so zbierkovými predmetmi, Dokumentačný fond – súvisí s činnosťami múzea ako inštitúcie,

Knižničný fond – spravovaný na základe knižničného zákona,

Historický knižničný a archívny fond Kysucké múzeum zatiaľ nemá (na to sa vzťahuje ustanovenia knižničného a archívneho zákona).

Všetky tieto fondy majú oporu v niektorom zákone, pričom pri správe a spracovaní pomocného a dokumentačného fondu je potrebné vychádzať predovšetkým z povahy konkrétnych predmetov, ktoré ich budú tvoriť. Najmä pomocný fond je v súlade so správou múzejného zbierkového fondu a sú potenciálnymi zbierkovými predmetmi.

Zbierky a ich ochrana

*Priestory dokumentácie v Kysuckom múzeu
(Foto: D. Svobodová)*

Úspešný druhý ročník Vychylovskej osmičky

MÁRIO JANÍK

Minulý rok v júli viacerí bežci s očakávaním prekračovali prah skanzenu Múzea kysuckej dediny v Novej Bystrici-Vychylovke. Premiérovro sa tu konali bežecké preteky Vychylovskej osmičky s podnázvom Beh od stanice po stanicu. Podujatie sa vydarilo a Vychylovskej osmičky sa dostala do povedomia širšej bežeckej verejnosti. Keďže v uplynulých rokoch zaniklo viacero bežeckých pretekov s tradíciou, očakávalo sa, či sa druhé pokračovanie vôbec uskutoční. Druhý ročník Vychylovskej osmičky sa nakoniec uskutočnil a účasťou i organizáciou ten vlnajší prekonal.

Podujatie sa konalo v sobotu 8. júla v skanzene Múzea kysuckej dediny a organizačne

ho zastrešilo Kysucké múzeum a obec Nová Bystrica. Aj tento rok ponúklo benefit v podobe behu, v ktorom sa snúbi šport s históriou a tradíciami. Nikde inde na Slovensku nie je trať lemovaná „starými drevenými chalúpkami“, z ktorých niektoré majú viac ako 200 rokov a zároveň na nej pretekárom „zapíska“ rušeň Historickej lesnej úvratovej železnice (HLÚŽ), ktorá je národnou kultúrnou pamiatkou. Podnázov Beh od stanice po stanicu je vyjadrením faktu, že trasa hlavného behu začína a končí tesne nad stanicou Skanzen (HLÚŽ) a obrátka je pri stanici Sedlo Beskyd (Oravská lesná železnica). Pretekári sa teda otáčajú už na území Oravy.

Podujatie malo 4 disciplíny: hlavný beh meral 8,6 km s prevýšením 230 metrov od štartu po obrátku a bol určený pre dospelých a juniorov od 15 rokov. Staršie žiactvo si odbehlo 2 km trať a mladšie 1 km. Napokon tu bol 400 metrový Slniečkový detský beh pre deťúrence s rokom narodenia 2017 a mladšie.

S úderom 10. hodiny vyštartovali pretekári hlavného behu. Najviac sa darilo Štefanovi Štefinovi (Vitalo Slovakia), ktorý dosiahol úctyhodný čas 00:32:32, čím zároveň stanovil nový rekord podujatia. Ďalšie medaily si rozdelili Milan Rajčan (Ďurčiná) a Pavel Holec (Hore dole Huslenky, ČR). Medzi ženami bola najlepšia Denisa Zemaníková (KKM Čadca) s časom 00:36:54, nasledovaná Katarínou Paulíniovou (AK ZŤS Martin) a Romanou Masnou. O kvalite štartového poľa svedčí i fakt, že výsledné tempo pod 4:00 min/km okrem víťaznej trojice dosiahol i štvr-

tý Martin Dikoš. Víťazov čakali bohaté a hodnotné ceny. Okrem iného dostali absolútny víťaz a absolútna víťazka maľovaný šindel' od riaditeľky Kysuckého múzea, ktorý osobne namaľovala riaditeľka pretekov Mgr. Martina Krkošková. Tento šindel' symbolizuje skanzen MKD no i ľudovú architektúru na Kysuciach. Starosta Novej Bystrice venoval poháre. Všetky ženy na prvých priečkach vo všetkých kategóriách dostali ruže z drôtu zlatej, striebornej a bronzovej farby od umeleckej drotárky Lubice Kullovej.

O 10:05 vyrazili na svoje trate i starší a mladší žiaci. Zo starších žiakov sa s 2 kilometrami najlepšie „popasoval“ Štefan Tomus, ktorý finišoval v čase 00:08:18. Za ním skončili Patrik Šumský (ZŠ s MŠ Vychylovka) a Daniel Jonek (ZŠ s MŠ Nová Bystrica). Z dievčat bola najrýchlejšia Laura Majkráková (TJ Slezan Frýdek Místek, ČR) v čase 00:08:42, ktorý

O 11. hodine sa na svoju 400 metrovú trať dostali i najmenší. Tento beh síce nebol meraný, no ponúkol úžasne emotívne prejavy radosti v cieľi i na trati. Každého pretekára čakala v cieľi účastnícka medaila a 400 gramové „vrece“ cukríkov.

Samozrejme, že po dobehnutí bolo treba doplniť energiu a tak každý pretekár, ale i organizátor dostal misku gulášu a pohár piva alebo kofoly. Uhradením štartovného získal pretekár zároveň možnosť prezrieť si Múzeum kysuckej dediny, čím bola naplnená idea, s ktorou organizátori do podujatia vstúpili už pri prvom ročníku, a síce prepojenie športu s kultúrou a históriou.

bol mimochodom v absolútnom poradí štvrtý, hneď za víťaznou trojicou chlapcov. Druhá bola Anička Tomášová (ŠTK Pezinok) a tretia dobehla Vanesa Halvoníková (ZŠ s MŠ Nová Bystrica).

Mladší žiaci bežali 1 km a táto trať najlepšie „sadla“ Lenke Kundalovej z AO Partizánske, ktorá ju zvládla za rovné 4 minúty. Druhý skončil Patrik Halvoník (Triatlonový klub Žabka Čadca) a tretí Adam Halvoník (ZŠ s MŠ Nová Bystrica). Ako tretí, čisto medzi chlapcami, dobehol Jakub Melišík. Druhú z dievčat bola Sabina Brezániová (Maratón klub Rajec) a tretia Emma Kublová (AK Stará Bystrica).

Po dobehnutí najmenších prebehlo odovzdanie cien víťazom, ktorého sa zhostili riaditeľka Kysuckého múzea Mgr. Helena Kotvasová a starosta Novej Bystrice Ing. Jozef Kuric. Nasledovala bohatá tombola s desiatimi cenami pre deti a dvadsiatimi pre dospelých. Keďže tombola sa týkala iba pretekárov, šanca získať jednu z cien bola približne 1:6.

Druhý ročník bežeckých pretekov môžeme zhodnotiť ako úspešný a vydarený. Organizačný tím okolo riaditeľky pretekov Mgr. Martiny Krkoškovej odvedol počas uplynulého polroku skvelý kus práce, keďže takéto podujatie nie je jednoduché zorganizovať. Po-

Novinky

darilo sa odstrániť nedostatky z prvého ročníka, zaangažovalo sa množstvo sponzorov a partnerov. Podujatia sa zúčastnilo 187 pretekárov, z tohto počtu bolo 13 bežcov z ČR. Počet účastníkov sa oproti vlaňajšku zvýšil o 22 bežcov a je škoda, že sa z nejakých dô-

vodov nezúčastnilo ďalších 31 zaregistrovaných. Veríme, že o rok sa znovu stretneme v nádhernom prostredí Múzea kysuckej dediny ešte v hojnejšom počte a „vysoko nastavenú latku“ sa nám podarí udržať i naďalej.

Tvorivé dielne – plstene (2019) (Zdroj: Dokumentácia KM)

K možnostiam spolupráce základných škôl a múzeí pri vyučovaní *Regionálnej výchovy a tradičnej ľudovej kultúry*

DOC. PHDR. IVANA KONTRIKOVÁ ŠUSTEKOVÁ, PHD.

Ústav manažmentu kultúry a turizmu, kulturologie a etnológie

- Oddelenie etnológie Filozofická fakulta, Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre

Tradičná ľudová kultúra ako súčasť živého kultúrneho dedičstva predstavuje relatívne uzavretú štruktúru kultúrnych javov z oblasti materiálnej, sociálnej, duchovnej kultúry a folklóru, ktoré sa sformovali v predchádzajúcich etapách vývoja jednotlivých lokálnych spoločenstiev. Ide o dynamický systém akumulovaného poznania, vzorov správania a výsledkov ľudskej činnosti, prenášaný z generácie na generáciu. Možno ju považovať za základ kultúrnej identity a historického po-

vedomia obyvateľov Slovenska. Aj preto sa od 90. rokov 20. storočia začala formovať sieť základných škôl s rozšíreným vyučovaním regionálnej výchovy a ľudovej kultúry. V rámci edukačného procesu sa do vyučovacích predmetov zavádzali poznatky o lokalite, regióne či subregióne, kde školy pôsobili. Dôraz sa kládol na slovesné, piesňové, hrové a tanečné prejavy lokálnej ľudovej kultúry, pričom ako prvá na Slovensku s touto problematikou pracovala Základná škola v Liptov-

ských Sliačoch. Nasledovali školy v Liptovskej Tepličke, Lúčkach, Malatinej, Vyšnom Kubíne, Necpaloch a inde (spolu 14 základných a 7 materských škôl), ktoré stáli pri zrode *Združenia pedagógov zo škôl s rozšíreným vyučovaním regionálnej výchovy a ľudovej kultúry* (1997).

Zavedenie samostatnej priezovej témy *Regionálna výchova a tradičná ľudová kultúra* do primárneho a predprimárneho vzdelávania sa uskutočnilo v roku 2008, keď ju štátny vzdelávací program definoval ako oblasť orientovanú na živé a hodnotné kultúrne dedičstvo. Základné a materské školy tým dostali možnosť nasmerovať vzdelávanie detí na poznávanie prírodných daností, dejín a kultúry vlastnej obce (mesta), čo v širších súvislostiach malo viesť k pochopeniu vlastnej kultúry i kultúrnych rozdielov medzi jednotlivými regiónmi, národmi a tým prispieť k výchove k tolerancii a medzikultúrnej citlivosti. Vo výchovno-vzdelávacom procese sa začala zdôrazňovať potreba regionálneho vzdelávania ako súčasť vlastivednej výchovy. Vytvoril sa priestor na tvorbu vlastných obsahových náplní niektorých vyučovacích predmetov a prvky regionálnej kultúry do edukačného procesu začali implementovať aj školy, ktoré neboli členmi združenia. To platilo (a platí) aj o niektorých materských a základných školách v regióne Kysuce, ktoré napriek tomu

v rôznej miere využívali prvky miestnej lokálnej a regionálnej kultúry pri kultivovaní vzťahu žiakov k vlastnej obci (mestu), regiónu a ich kultúrnemu dedičstvu.

Obsahová náplň vyučovacích hodín zameraných na problematiku tradičnej kultúry, rozsah výučby i formy jej realizácie často záviseli od osobnosti učiteľa, jeho záujmov a inencie pri tvorbe učebných pomôcok, pracovných listov atď. Podobne je to v súčasnosti, keď sa v školstve na Slovensku začína so zavádzaním tzv. kurikulárnej reformy. V novom štátnom vzdelávacom programe regionálna výchova nefiguruje ako samostatná doménová gramotnosť, ale je súčasťou hlavne

Z vyučovania Regionálnej výchovy a tradičnej ľudovej kultúry v ZŠ s MŠ Očová (Zdroj: <http://www.regioskoly.sk/?p=1094>)

Vystúpenie detí v MŠ Fraňa Kráľa, Čadca pri príležitosti Dňa matiek (2019) (Zdroj: fotoarchív autorky)

spoločenskovednej gramotnosti. V tejto súvislosti pracovná skupina *Regionálna výchova a tradičná ľudová kultúra* vypracovala osnovy regionálnej výchovy tak, aby sa 1. cyklus (1. – 3. ročník) orientoval na problematiku *Moja škola, obec a jej blízke okolie*; 2. cyklus (4. – 5. ročník) na tému *Môj región* a 3. cyklus (6. – 9. ročník) na Slovensko a jeho regionálnu rozmanitosť. V každom cykle sa stanovujú 4 komponenty a s nimi súvisiace výkonové a obsahové štandardy: 1. *Historické a prírodné osobitosti* (miestne a regionálne dejiny, významné osobnosti, historické pamiatky, kultúrne inštitúcie, prírodné pomery); 2. *Tradičná materiálna kultúra* (zdroje obživy, tradičné zamestnania, remeselná a domácka výroba, staviteľstvo, odev a kulinárne tradície); 3. *Výtvarné ume-*

nie a folklór (folklór mestského a vidieckeho prostredia, hudobný, tanečný a slovesný folklór, ľudové divadlo, výtvarné prejavy a ornamentika) a 4. *Sviatky, obyčaje a sociálna kultúra* (etnická a konfesijná štruktúra obyvateľstva, rodina a príbuzenstvo, lokálne spoločenstvo, kalendárny obyčajový cyklus, obyčaje životného cyklu a i.).

Regionálna výchova a tradičná ľudová kultúra ako mnohodimenzionálna prierezová téma spája poznatky z vlastivedného, prírodovedno-technického, jazykovedného, ume-
novedného, matematického vzdelávania a pohybovej kultúry, ktorých cieľom je prebudíť a rozvinúť citový vzťah jednotlivca k prírodným atraktivitám a výsledkom tvorivej činnosti obyvateľov určitého územia. V tomto kontexte sa učiteľom otvárajú možnosti pre-

Tvorivé dielne v priestoroch Kysuckého múzea v Čadci – drotárstvo (2020) (Zdroj: dokumentácia KM)

sunúť časť edukačného procesu do prostredia múzeí – vlastivedných aj špecializovaných, ktoré popri získavaní, odbornom spracovávaní, vedeckom skúmaní a prezentovaní predmetov kultúrnej hodnoty plnia funkciu kultúrno-vzdelávacích inštitúcií. Ich poslaním je edukovať deti a mládež, kultivovať ich vedomie (kultúrne, estetické, sociálne a pod.), rozvíjať ich kultúrnu gramotnosť, tvorivosť, formovať ich postoje a empatické schopnosti.

Je zrejmé, že prostredie múzeí a škôl má k sebe blízko – nielen tým, že školské skupiny detí od predškolského veku až po adolescentov sú pre múzeá dôležitou cieľovou skupinou, ale spája ich aj snaha vychovať z nich kultúrne vzdelaných jedincov. Napriek tomu je návšteva múzeí zo strany škôl sporadická a viazaná najmä na výstavy k vý-

znamným kalendárnym sviatkom a výročným situáciám (Vianoce a Veľká noc), prípadne sa realizuje v podobe „koncoročných“ školských výletov (máj – jún) či exkurzií. Tento stav pretrváva napriek tomu, že nielen múzeá s celoslovenskou pôsobnosťou, ale aj vlastivedné a špecializované múzeá disponujú muzeálnymi pedagógmi či špeciálne vyškolenými lektormi a snažia sa o realizáciu vyučovacieho procesu zameraného na poznávanie prírodných daností, dejín a kultúry konkrétneho regiónu vo vlastných priestoroch a vlastnými edukačnými aktivitami a programami. Na rozdiel od formálneho vzdelávania v školskom prostredí múzeá poskytujú možnosť neformálneho vzdelávania, objektového a zážitkového učenia.

Tvorivé dielne v priestoroch Kysuckého múzea v Čadci – kraslice (Zdroj: dokumentácia KM)

Príkladom možnej spolupráce škôl a múzeí je projekt Slovenského národného múzea (SNM) *Škola v múzeu/Veda hrou*, ktorý vznikol v roku 2005. V súčasnosti zastrešuje vzdelávacie aktivity všetkých špecializovaných múzeí SNM, vychádzajúce zo špecifik poznávania v múzeu, neformálnosti múzejného prostredia i snahy vytvoriť pre deti priestor na experiment, hru, zábavu, interakciu a diskusiu. Učiteľom tento program umožňuje zatraktívniť vyučovací proces a prehĺbiť vedomosti žiakov priamou skúsenosťou a kontaktom s exponátmi súvisiacimi s výučbou. Vo vzťahu k regionálnej kultúre možno spomenúť rôzne cykly vzdelávacích programov, organizovaných SNM – Etnografickým múzeom v Martine, ako *Rok vo zvykoch – regionálna výchova* (zložený z tvorivých dielní

a rozprávania na tému kalendárnych obyčajov od Ondreja do Lucie a na Veľkú noc, modrotlač, hrnčiarstva, odevnej kultúry a letných poľných prác), *Od črpáka k bryndzi* (program s prvkami objektového učenia orientovaný na kolonizáciu na valaskom práve a jej vplyv na kultúrny vývoj Slovenska), *„Z učňa majstrom za hodinu“* (drotárstvo) či program venovaný výrobe bábik z krepu (ako náhrady za šúpolie).

Vzájomné korelácie materiálnej, sociálnej a duchovnej kultúry dokumentujú a prezentujú aj múzeá ľudovej architektúry v prírode. V areáli SNM – Múzea slovenskej dediny v Martine môžu žiaci materských, základných a špeciálnych škôl absolvovať vzdelávacie programy a tvorivé dielne zamerané na základné osvojenie si tradičných výrobných

technik a materiálov (slama, papier, maľba na sklo a i.); oboznámia sa s podobami výročných obyčajov i spôsobom života v minulosti. Podobné aktivity organizuje Múzeum oravskej dediny v Zuberco-Brestovej či Lubovniansky skanzen. Aj ďalšie múzeá organizujú podujatia zamerané na detského návštevníka, či už ako súčasť výstavného scenára, programu múzea (napr. *Múzeum školy a hrou*), prípadne ako prázdninový program (napr. *Prázdniny v múzeu*), ktorého sa zúčastňujú nielen rodičia s deťmi, ale aj účastníci letných (pobytových aj denných) táborov. Vďaka tomu si školská mládež môže overiť a ďalej rozvíjať získané vedomosti z vlastivedy, dejepisu či zemepisu. Cieľom je aj rozvoj ich manuálnych a výtvarných zručností (napr. zdobenie kraslíc, práca s drôtom, tkanie, príprava jedál na otvorenom ohnisku, orba pluhom, mlátenie cepmi), rekonštrukcia duchovného života v minulosti (formou modelových príbehov) a zvyšovanie historického, národného, regionálneho (lokálneho) i environmentálneho povedomia.

Deje sa tak aj v podmienkach Kysuckého múzea a jeho jednotlivých expozícií. Už v rokoch 2007 – 2013 sa realizovali programy Múzeum deťom a Škola v múzeu, na ktoré nadviazali vzdelávacie programy orientované na prednáškovú činnosť. V rámci Národopisu sa žiakom ZŠ a SŠ ponúkajú prednášky *Drotári z Kysúc, Kysučania a prvá svetová vojna, „Prevrat“ a rabovanie na Kysuciach v roku 1918, Príčiny vystáhovalectva z Kysúc a severného Slovenska do južných oblastí Uhorska, Tradičné bývanie, staviteľstvo a architektúra na Kysuciach a Tradičná kysucká svadba*. V tomto prípade je potrebné, aby prednášajúci zvolili diferencovaný prístup

k poslucháčom (v závislosti od ich veku, mentality a pod.) a frontálny výklad doplnili (nahradili) interaktívnym prístupom, aby aj týmto spôsobom prispeli k rozvíjaniu vzdelávacej funkcie múzea a vytváraniu vzájomného vzťahu so školami a detskými návštevníkmi. Je dôležité, aby prednáška príliš nevybočovala z učebných osnov a bola sprevádzaná názorným (hmotným či audiovizuálnym) materiálom zo zbierok múzea.

Okrem prednáškových aktivít pracovníci Kysuckého múzea organizujú tvorivé dielne (workshopy) k expozíciám a výstavám. Spomenúť možno *Na skle maľované* (2017 – 2019), tvorivé dielne k výstave *Drotári a drotárstvo* (2020), každoročné workshopy zdobenia kraslíc či výroby vianočných ozdôb, ale aj tvorivé dielne zamerané na zhotovenie dievockého venca k výstave *Hlávka do krásy odetá* (2021). Ich podstatou bolo pôsobenie na zmyslové vnímanie (hmat – čuch – motorika) detí v predškolskom a školskom veku, na podnecovanie a fixovanie manuálnych a výtvarných zručností, ale aj opakovanie už známych či dopĺňanie nových informácií, a to formou hry či dramatizácie. Popri exkurziách a prednáškach sú teda tvorivé dielne ďalšou formou vzdelávacích aktivít realizovaných v múzeách; zároveň majú potenciál inšpirovať učiteľov, ako rozvíjať niektoré témy v školskom prostredí.

Zážitkové učenie a originálne edukačné projekty smerujú od pamäťového učenia sa k podpore rozvíjania zručností uplatnitelných v každodennom živote aj v ďalšom štúdiu. Tým sa ešte zvyrazňuje potreba spolupráce učiteľov s múzejnými lektormi/ pedagógmi a odbornými pracovníkmi. Táto spolupráca by nemala byť len v podobe prí-

ležitostnej návštevy múzea v rámci exkurzie či školského výletu, spojenej s prezretím si výstavy a vypočutím výkladu, nie vždy prispôsobeného detskému návštevníkovi. Nemala by mať ani výlučnú povahu prednášky s následnou diskusiou, do ktorej sa zapája iba zopár žiakov po priamej výzve zo strany učiteľa, ale mala by vytvárať predpoklady na rozvíjanie občianskych spôsobilostí, sociálnych, jazykových a komunikačných zručností a vedomostí. Aj prostredníctvom *Regionálnej výchovy a tradičnej ľudovej kultúry* môžu múzea a školy kooperovať v oblasti socializá-

cie, enkulturácie a vzdelávania detí a mládeže. Nápomocný im môže byť internetový portál www.regionalnavychova.sk s návrhmi aktivít a pracovných listov z rôznych oblastí tradičnej kultúry.

Článok vznikol v rámci riešenia projektu KEGA č. 047UKF-4/2021 „Kultúrne dedičstvo a tradičná ľudová kultúra zodpovedne“ – *Scenáre aktivít na vyučovacie hodiny pre učiteľov základných škôl a prierezová téma Regionálna výchova a tradičná ľudová kultúra*.

Literatúra

GOGOVÁ, Stanislava: Tvorivé dielne – workshopy v múzeu a ich význam. In: *Prohuman*, 2013. Dostupné na internete: [cit. 2023-10-28]

<https://www.prohuman.sk/pedagogika/tvorive-dielne-workshopy-v-muzeu-a-ich-vyznam>

JÁGEROVÁ, Margita: Regionálna výchova a tradičná ľudová kultúra vo výučbe na základných školách. In: *Rocznik Muzeum „Górno-śląski Park Etnograficzny w Chorzowie”*, roč. 7, 2019, č. 7, s. 67 – 78.

KAČÍREK, Luboš – TIŠLIAR, Pavol: Múzejné exkurzie vo vyučovaní. Minulosť a súčasný stav na Slovensku. In: *Museologica Brunensi*, roč. 2, 2013, č. 3, s. 10 – 15.

MAKIŠOVÁ, Andrea: *Regionálna výchova v primárnom vzdelávaní*. Bratislava : MPC, 2013.

PAVLIKÁNOVÁ, Martina: Kontexty vzdelávania múzea/galérie a školy. In: *Muzeológia a kultúrne dedičstvo*, roč. 1, 2013, č. 1, s. 55 – 64.

http://www.regioskoly.sk/?page_id=1124

Obrázok z vyučovacej hodiny na tému Drovtárstvo, ZŠ Sliach (2018) (Zdroj: http://www.regioskoly.sk/?page_id=16#lg=1&slide=6)

Haptický model plastiky svätice pre nevidiacich a slabozrakých návštevníkov (Foto: Andrea Paráčová)

Debarierizácia expozícií Kysuckého múzea

MGR. HELENA KOTVASOVÁ

V súčasnosti sa kladie dôraz na prístupnosť múzeí marginalizovaným skupinám, návštevníkom s hendikepom alebo so špeciálnymi potrebami. Preto sa aj naše múzeum snaží prístupňovať všetky svoje expozície návštevníkom bez rozdielu. Z tohto dôvodu sme prišli s myšlienkou vytvorenia projektu zameraného na postupnú debarierizáciu svojich vysunutých pobočiek. Prvým krokom bolo prístupnenie najväčšej a najznámejšej národopisnej expozície Múzea kysuckej dediny vo Vychylovke pre nevidiacich

a slabozrakých. V rámci realizácie projektu Ministerstva kultúry SR v podprograme 2 Kultúra znevýhodnených skupín sa podarilo v spolupráci so Slovenskou knižnicou pre nevidiacich Mateja Hrebendu v Levoči vytvoriť unikátneho sprievodcu Múzeom kysuckej dediny v Braillovom písme, ktorý navyše obsahuje 14 hmatových obrázkov vybraných objektov ľudovej architektúry a troch parných lokomotív (U34.901, U45.9 a „Kolbenka“).

Nevidiaci návštevník si tak môže sám prečítať základné informácie o kysuckom skan-

Novinky

zene a jeho historických dreveniciach. Dozvie sa aj podstatné informácie o Historickej lesnej úvratovej železnici. Hmatovým poznávaním si môže ľahšie predstaviť ako v skutočnosti vyzerajú drevené objekty tradičnej ľudovej architektúry Kysúc. Súčasťou projektu bolo aj zakúpenie mechanického Pichtovho písacieho stroja, prostredníctvom ktorého môžu nevidiaci návštevníci zanechať svoj odkaz v podobe postrehov, zážitkov či nápadov na zlepšenie nielen pre múzejníkov, ale najmä pre iných zrakovo hendikepovaných návštevníkov. Sprievodca Múzeom kysuckej dediny je prístupný na požiadanie na pokladni v Stanici Skanzen. Ďalším sprievodcom vo Vychylovke je digitálny audio sprievodca pomocou ktorého návštevník môže spoznávať zaujímavosti o jednotlivých objektoch v skanzene. Ide o sprievodcu, ktorého návštevníci môžu využiť prostredníctvom mobilného telefónu. Obsahuje informácie v obrazovej, textovej, ale aj zvukovej podobe v slovenskom a anglickom jazyku. Aplikácia návštevníkom zobrazí trasu na mape s jednotlivými usadlosťami. Pomocou GPS vie telefón, kde sa návštevník nachádza a podľa toho sa spúšťa automaticky. Návštevníka upozorní na zaujímavý objekt a následne mu ponúkne možnosť buď si informácie prečíta alebo vypočuje. Mobilnú aplikáciu pripravila česká technologická spoločnosť SmartGuide. Okrem informácií poskytuje aj mapu s trasou prehliadky, vďaka ktorej sa návštevník môže orientovať v skanzene. Okrem SmartGuide sú pre návštevníkov v Múzeu kysuckej dediny v ponuke aj QR kódy, ktoré ponúkajú informácie o jednotlivých objektoch v skanzene.

Sprístupnenie Kaštieľa Radoľa znevýhodneným skupinám je názov druhého projektu, ktorý úspešne nadväzuje na pilotný projekt Múzeum kysuckej dediny pre nevidiacich a slabozrakých.

Súčasťou interpretácie expozičného obsahu zrakovo znevýhodneným osobám bolo vytvorenie rozprávaného rámu pre nevidiacich v počte dva kusy, obsahujúce reliéfny obraz Kaštieľa Radoľa doplnený o audiokomentár a rám obsahujúci vybraný top zbierkový predmet, taktiež s audiokomentárom. Pre rozšírenie ponuky sa vyrobili do univerzálneho stojana ďalšie reliéfne obrazy (plastika svätice – kysuckej madony, medovníkarska forma, odtlačok pečate Kysuckého Nového Mesta, kovové pečatidlo, bronzová hviezdička) doplnené o zvukovú stopu – audiokomentár, ktoré sa budú používať na výmenu. V Kaštieli Radoľa máme vytvoreného virtuálneho sprievodcu v posunkovom jazyku, ktorý má 6 zastávok. Pre jednoduché sprístupnenie sa vytvorili markery obsahujúce odkazy v QR kóde a NFC čipoch.

Pre potreby tlmočenia do posunkového jazyka bol odborný text upravený pre potreby nepočujúcich.

<https://www.youtube.com/watch?v=4Wt3Huv87Vs>

Okrem debarierizácie už uvedených expozícií modernizujeme aj priestory Vlastivedného múzea v Krásne na Kysucou. Ďalšou projektovou aktivitou je inovácia stálej expozície Kysucká odysea, ktorú prostredníctvom zavedenia rozšírenej a virtuálnej reality vrátane 3D tlače posunieme do éry múzejníctva 21. storočia. Týmto spôsobom sa Kysucké múzeum ešte viac priblíži verejnosti a predstrie modernou a interaktívnou formou kultúrne dedičstvo Kysúc. Nezabúdame ani na zlepšenie prístupnosti zdravotne znevýhodnených imobilných návštevníkov. Pre imobilných návštevníkov sme obstarali schodolez, vďaka ktorému sa hendikepovaní dostanú do všetkých expozičných priestorov.

KYSUCKÝ MÚZEJNÍK

ELEKTRONICKÝ POPULÁRNO-VEDECKÝ
ČASOPIS KYSUCKÉHO MÚZEA

ČÍSLO 2 • 2023 • ROČNÍK IV.

Vydáva
Kysucké múzeum,
organizácia v zriaďovateľskej pôsobnosti
Žilinského samosprávneho kraja
Moyzesova 50
022 01 Čadca
www.kysuckemuzeum.sk

Za jazykovú stránku príspevkov zodpovedajú autori!

Šéfredaktor: MGR. ANDREA PARÁČOVÁ
Zodpovedný redaktor: MGR. HELENA KOTVASOVÁ
Redakčná rada: MGR. TOMÁŠ ADAMČÍK, PHD.; PHDR. MARIÁN LIŠČÁK, PHD.;
MGR. DANKA MAJERČÍKOVÁ
Grafická úprava: MGR. MARTIN TURÓCI, PHD.
Kontakt na redakciu: kysuckemuzeum@vuczilina.sk

ISSN 2729-7446

Hlavný mediálny partner:

